

Билјана Ванковска

МЕЃУНАРОДНАТА
БЕЗБЕДНОСТ ВО 21 ВЕК:
Војната е мир, мирот е војна

ВО 21 ВЕК: Војната е мир, мирот е војна

Издавач:

Бомат графикс

Јазична редакција:

Жанет Ристоска

Компјутерска и техничка обработка:

Бомат графикс - Скопје

Тираж: 300 примероци

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

327.36"1999/2006"(046)
355.45(497.7)"1999/2006"(046)

Ванковска, Билјана

Меѓународната безбедност во 21 век: војната е мир, мирот е војна /
Билјана Ванковска. - Скопје : Бомат графикс, 2007. - 193 стр. 22 cm

ISBN 978-9989-2660-2-7

а) Меѓународна безбедност - 1999-2006 - Новински прилози б) Македонија -
национална безбедност - 1999-2006 - Новински прилози
COBISS.MK - ID 70894090

Меѓународната безбедност во 21 век:
војната е мир, мирот е војна
Билјана Ванковска

Билјана Ванковска

**МЕЃУНАРОДНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО
21 ВЕК:
ВОЈНАТА Е МИР, МИРОТ Е ВОЈНА**

Скопје, 2007

*На Марина, Ведрана и Сара -
и на децата чии имиња не ги знам*

СОДРЖИНА

ПРВ ДЕЛ: САМРАК НА МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО

1. Quo Vadis, Homo? 11
2. Денот потоа 16
3. Чеченија и Косово: Сличности и разлики .. 23
4. Кризата како константа 29
5. 11 Септември: Првични прогнози 35
6. Глобалните консеквенци од 11 Септември:
Кон нова војна или нов мир? 39
7. Авганистан - првата војна на 21 век 44
8. Светот по 11 Септември: Една година
подоцна 49
9. Светскиот поредок низ Орвелова призма .. 55
10. Свет во мутација 60
11. Ирак: До победата и по неа 64
12. Победникот од Ирак 69
13. 'Чудата' на 21 век: Поглед на Либан 73
14. Третата светска војна 76
15. НАТО до Пацификот 80
16. Доктрина на хумана безбедност за Европа:
Критички поглед 85
17. Новата слика на Авганистан 89
18. Долгата рака на (не)правдата 92

19. Цената на човечкиот живот	97
-------------------------------------	----

ВТОР ДЕЛ: МАКЕДОНИЈА И СВЕТОТ

1. Македонија и Ирак	105
2. И децата ги убиваат, зар не?.....	106
3. За цената на човечките животи.....	109
4. Рах Americana или Рох Americana?	111
5. Миротворење	116
6. Мир за извоз	120
7. Македонија како Атлантида	124
8. Поглед од една друга планета	129
9. Не ме фиромирај	134
10. Цената на нато.....	137
11. Стејтбилдери или растурикуќи	141

ТРЕТ ДЕЛ: МАКЕДОНСКАТА САГА ЗА ВОЈНАТА И МИРОТ

1. Виртуелната реалност на “оазата на мирот”: 1991-2001.....	149
2. Сенки на војната над “озата на мирот”	155
3. Новокомпониран мит	158
4. Кон новото ‘чудо’: Кризата од 2001 година ..	163
5. Ретроспектива на 2001-та: Вистината за лагите или лага за вистината?.....	165
6. Право да се знае што се случи.....	170

ЧЕТВРТ ДЕЛ: БАЛКАНСКИ МАТРИКС

1. Балканскиот безбедносен контекст меѓу регионалното и глобалното.....177
2. Балкански матрикс181
3. Радикализмот како политичка катарза185
4. Косово: Море оф тхе Саме189
5. Добра и лоша балканизација.....195
6. Нескандализирана јавност198

ПРВ ДЕЛ

**САМРАК НА МЕЃУНАРОДНОТО
ПРАВО**

QUO VADIS, HOMO!

Новиот светски поредок не го доживеа ни својот почеток, а веќе е заменет со уште 'понов светски поредок'. Употребата на еден нов облик на употреба на сила во меѓународните односи, во случајот на СР Југославија, фактички, создаде преседан, кој отвора низа дилеми и прашања кои ги доведуваат во прашање фундаментите на меѓународниот поредок каков што го познаваме. Сериозноста на случувањата, како цивилизациска предупредување го наметнува прашањето: Quo vadis, homo?

Косовската криза, која доживува кулминација токму со НАТО интервенцијата, има повеќе тесно поврзани и поеднакво трагични аспекти. Во обид да се издигнеме над „пресудувањето“ кој прв започна и кој е (по) виновен за оваа очигледна трагедија во која има само губитници, но не и победници, се задржуваме на едно прашање, кое далеку го надминува балканскиот контекст. Ваквиот принципиелен и глобален приод треба да овозможи објективно проценување на она што се случува.

Крајот на Студената војна и дебаклот на комунизмот беа пречекани како предвесници на една нова ера, во која човештвото конечно требаше да ги почувствува благодетите на т.н. мировна дивиденда. Можеби прерано и претерано, се очекуваше свет без воени закани, како и пренасочување на економските ресурси кон изградба на глобален систем заснован на социјална правда и релативна благосостојба. Разочарувањето дојде набрзо. Крвавиот расплет на југословенската драма покажа дека претстојат нови предизвици во вид на внатрешни конфликти, од кои повеќето имаат и етничка позадина. Изгледаше како да војната, онаа класичната, меѓудржавната, му го отстапила местото на конфликтот. Оттука и потребата од потрага не само на нови облици на разрешување на конфликтите, туку пред сè на нивна превенција. Вообичаено, на демократизацијата (согласно западниот модел) почна да се гледа како на единствен лек за избегнување на насилните внатрешни конфликти, а развиените демократии започнаа во своите стратегии да вградуваат постулати за асистенција и поддршка на т.н. млади демократии. Од аспект на меѓународната безбедност, пак, одамна е позната тезата дека „демократиите не војуваат една со друга“. Но, неслучајно, се запоставува остатокот од синтагмата, според која демо-

кратиите војуваат со оние кои ги сметаат за недемократии...

Во текот на војните водени на територијата на поранешна Југославија, бројни меѓународни организации, државни претставници и истакнати поединци продефилираа низ регионот во настојување да најдат решение за кризата. Со таа цел, беше активирано мноштво на различни методи, техники и механизми за справување со конфликтот, но со минорни резултати. Неуспехот на меѓународната заедница, во голем степен, беше последица на нејзината неспособност или неволност да ја сфати комплексноста на балканските хипотеки од минатото, како и логиката на тековните собитија. Немајќи глобален преглед на регионалниот безбедносен комплекс, меѓународните фактори имаа улога на пожарникари, кои гасат еден пожар по друг. Алката која недостасуваше во нивните акции беше неразбирањето дека овие конфликти отсекогаш биле длабоко поврзани и меѓузависни. Другиот недостаток беше во отсуството на концептуално размислување и искуство во превенцијата и справувањето со конфликтите со мирољубиви средства. Третиот момент е скриената агенда и сопствените геополитички интереси кај дел од моќните членки на меѓународната заедница.

Човештвото, кое неколку децении одеше по работ на глобална и тотална војна, на прагот на новиот милениум доживува уште еден морален и политички пад. Се покажа дека започнувањето на уништувачка војна е далеку поедноставна работа, отколку менаџирањето на еден комплексен и продолжен конфликт каков што е Косовскиот. Дилемата што денес се наметнува не е лесна: светските политички, воени и економски цинови се или неспособни да научат како се одржува мирот и како се решаваат конфликтите без употреба на сила - или не го ни сакаат тоа, затоа што немаат интерес да ги згасат военоиндустриските комплекси изградени во едни други времиња.

Без лажна патетика, треба да се признае жалниот факт дека заканата или фактичката употреба на силата е реален факт и во државни и во меѓународни рамки. Она што е главна доблест на демократијата не е целосното отсуство на репресија, туку во нејзиното монополизирање од страна на државата, како и нејзино комплетно подведување под демократска контрола и сведување во границите на правото. Универзалната вредност и свеста за значењето на овие принципи и во сферата на меѓународните од-

носи се одамна апсолвирани и како такви вградени во Повелбата на ОН. Повторно без залажување, треба да се каже дека така замислениот систем на меѓународни односи доживуваше подеми, но неуспесите беа далеку побројни. Во секој случај, круцијалната вредност на системот на ОН е настојувањето воената сила да може да се употреби само легално, ако и кога постои одлука донесена од страна на единствено за тоа овластениот орган - Советот за безбедност.

Одејќи чекор потаму, и со краен цинизам, констатираме три базични начини или мотиви за употреба на сила во современите меѓународни односи: во функција на детерент, заради уништување на опонентот или во вид на т.н. присилна (коерцивна) дипломатија. Во првиот случај се смета дека силата во вид на воен потенцијал служи за одвраќање на евентуалниот напаѓач, на кој му се става на знаење дека ќе биде дочекан со силен отпор. Во вториот случај, станува збор за настојување противникот да се “скрши” или уништи, односно дефинитивно да се порази, после што е сосема реално да се очекува дека ќе ги прифати сите наметнати мерки. Коерцивната дипломатија е, всушност, спротивност на вистинската дипломатија, чиј врвен квалитет е да доведува до солуции без употреба на сила, најмногу преку ценкање (bargaining). Во рамките на дипломатијата поткрепена со воена сила, всушност, се врши притисок на опонентот во настојување да го смени своето мислење (политика), т.е. да се согласи на процесот на ценкање околу постигнување на некаква ‘солуција’, дури и по цена на загуба. Всушност, тука ценкањето е само привид, бидејќи односот на силите меѓу преговарачите јасно покажува дека тука воопшто и не станува збор за преговори. Воената интервенција на НАТО врз Југославија би требала да се вклопи во мерките на коерцивната дипломатија. Меѓутоа, со оглед на времетраењето, жестокоста и првенствено - недостатокот на политичка платформа на акцијата на Алијансата, станува збор за преседан, обид да се легитимира нов вид на употреба на сила во меѓународните односи (иако суштината е иста).

Неочекуваната должина на траење на акцијата покажа дека политичкото водство на НАТО направи катастрофално погрешна проценка, верувајќи во blitzkrieg и дека само со употреба на воздушни сили, ќе постигне успех на мисијата. Важен аспект на тајмингот во кој се донесе одлуката за акцијата беше

во предвечерјето на 50 годишнината на постоењето на НАТО и навестувањето на Стратегискиот концепт за новиот милениум. Атмосферата се подготвуваше со месеци наназад со навестување дека ќе биде промовиран нов пристап во дејствувањето на Алијансата, односно дека ќе биде вклучена и опцијата за преземање на акции надвор од границите на државите-членки заради „хуманитарни“ причини или менаџирање на конфликти out of area. Она што се навестуваше, а што со интервенцијата ги добива своите фактички контури е маргинализирање на Обединетите нации (ОН), и стапување на сцена на - Обединето НАТО (повторно ОН), како главен „чувар на мирот“ во светот.

Со начинот на кој се презеде оваа воена акција, и особено со жештината со која се води, се доведува во прашање легалитетот во дејствувањето и одговорноста на НАТО. Тоа што генералот Весли Кларк доби одвртани раце и отворено кесе за изведување на акцијата *до крај* - зборува за фактичко губење на политичката цивилна контрола над оваа непојмливо голема воена сила. Фактот што НАТО, а и поединечно земјите-членки, се оглушуваат од сè погласните барања од страна на нивната демократска јавност и институциите на цивилното општество, но и фактот што ретко каде постои консензус во нивните парламенти, па дури и во владеачките партии, укажува дека ако таа контрола и постои - тогаш таа е далеку од демократска.

Она што НАТО на почетокот на интервенцијата во Југославија го замислуваше, или сакаше да го претстави, како интервенција на трета страна во насилен внатрешен конфликт и тоа заради спречување на хуманитарна катастрофа на Косово - веќе станува апсурдно. НАТО стана страна во судирот, а неговите претставници веќе се почесто зборуваат во триумфалистички тон за добивање на *војна* против Милошевиќ, што веќе асоцира на моделот на деструкција на опонентот. Сето тоа го први политичкото решение на Косовскиот конфликт сè подалечно и поаморфно. НАТО, во исто време, го повикува Милошевиќ да отстапи од политиката на етничко чистење и да го прифати договорот од Рамбује, но и - посакува политичка смена, т.е. државен удар над режимот кој, наводно, го смета за преговарач.

Немањето политичка заднина и јасен став која е *пополитичката цел* на интервенцијата, покажа дека за НАТО-стратезите, стариот и толку пати цитиран пруски генерал

Клаузевиц е дефинитивно заборавен. Заборавен е токму од оние кои мораа да знаат дека војната е крајно средство за остварување на *полютиката*. Светската јавност е збунета со случувањата на Балканот. Дали оваа огромна воена машинерија е водена од некаква политика? Дали зад оваа „хуманитарна“ интервенција постоеше и политички план за тоа како до мир на Косово и на Балканот? Ако постои политичка замисла, несфатливо е како таа ќе се реализира врз згаришта, гробови, меѓу луѓе истрауматизирани или од бомбардирања со осиромашен ураниум и касетни бомби или од ужасите на егзодусот? Како ќе се воспостави мир меѓу луѓе кои се длабоко повредени и кои во другата страна гледаат виновник за сопствената несреќа.

Злоупотребата на коерцивната дипломатија и нејзината трансформација во класичен вооружен судир покажува дека е присутна политичка заслепеност од средствата со кои се реализира интервенцијата, без да се води сметка за целите на меѓународната политика. Политика која е фокусирана на високо софистицираните воени средства за уништување со “хирурска” прецизност е политика без доблест, “политика” која се сведува на воена парада во чест на големиот јубилеј. Хуманитарната катастрофа веќе се случи, без оглед кој колку придонесе за неа (српските сили со своите акции, но и отпорот на УЧК, косовските лидери со повикот до населението масовно да ја напушти покраината пред навестеното бомбардирање, или пребегот на невините цивили пред двете зла). Се поставува прашањето дали хуманитарната катастрофа е последното зло што се случува пред очите не само на светската јавност, туку и пред наши очи - очи на сведоци на секојдневната драма на луѓето во регионот. Дури и прифаќањето на нонсенс во вид на “Б-52 хуманитаризам” (чиј назив произлегува од името на бомбардерите употребени во интервенцијата), не може да го оправда Макијавелистичкиот пристап дека целта ги оправдува средствата. Дури и игнорирањето на ‘колатералните штети’ (што е циничен назив за цивилните жртви), кои обично се случуваат во вакви воени операции со широк размер, не дава одговор што е со прелевањето на хуманитарната катастрофа во вид на еколошка катастрофа на регионот. Најновото застрашувачко предупредување доаѓа од страна на американските ветерани, кои веќе страдаат од т.н. „Заливски синдром”, т.е. од последиците на употребата на проекти-

ли кои ослободуваат радиоактивен ураниум.

Спиралата на насилство е ослободена, како духот од шишето во една стара бајка. Прашањето е: што да се стори сега, и како во идниот милениум? Дали еден преседан ќе води кон друг? Уште од крајот на Студената војна НАТО очајнички се обидува да најде нова улога во концептот на безбедносна заедница (security community), која по својата теориска суштина претставува геополитички простор во кој војната, како средство за решавање на споровите меѓу државите, станала непојмлива. НАТО, очигледно, сè уште нема најдено одговор на многу прашања, иако во моментот се чини среќен што најде причина за продолжување на своето постоење. Суштинското прашање е отворено: quo vadis, NATO?

(„Нова Македонија“, 17/18 април 1999)

ДЕНОТ ПОТОА

Вооружената кампања на НАТО над Југославија се ближи кон крајот. И покрај сите грешки и ‘колатерални жртви’, бранот бегалци, кој речиси и не стивнува, засилените бомбардирања, и колебливиот процес на трагање по дипломатско решение под дождот на бомбите, време е да се праша: што по интервенцијата? Ова кусо прашање во себе содржи низа потпрашања и дилеми, од чиј одговор ќе зависи не само иднината на регионот, туку и иднината на светот. Нас најмногу не засега прашањето што ја очекува Македонија во наредниот период? Дали евентуалното запирање на воената интервенција на НАТО ќе доведе до крај на Косовскиот конфликт? И конечно, како ќе изгледа светот по интервенцијата?

Или, можеби е подобро да се тргне по обратен редослед... Единствена е оценката дека по случувањата започнати на 24 март 1999 година, т.е. започнувањето на воздушната кампања против СР Југославија, светот нема веќе да биде ист. Декадата која започна со случувањата во Кувајт изгледа дека заврши над небото на Србија. Овие настани ќе имаат далекусежно значење за меѓународните односи, за што може да се спекулира, но сигур-

но е дека тие означуваат крај на една меѓуетапа која започна со Заливската војна. Таа војна требаше да промовира Нов светски поредок, како настапување на нова ера на човештвото, кое ја надминло блоковската поделба. Оваа деценија се случила многу динамични промени, како рedefинирање на меѓународната положба на големите сили и креирање нова безбедносна архитектура, особено, на европски и евроатлантски план.

Од почетокот на декадата што изминува, САД, соочени со предизвикот да се биде единствената суперсила, воде кампања за докажување на својата незаменливост во одржувањето на стабилноста и безбедноста во светот. Беше релативно лесно да се покаже супериорноста на воено-политички план, особено по сјајот на победата од Заливската војна. Со предводничката улога во рамките на НАТО интервенцијата во Југославија, САД уште поубедливо докажаа дека „владееат“ со небото, па и морињата, но само низ призмата на воената надмоќност. Но, постои голема разлика од тоа да се биде најголемата воена сила на светот и да се биде онipotентен во меѓународните односи. Воената моќ се покажа слаба пред настојувањата да принуди на капитулација една земја, а по однос на прашања кои ги засегаат нејзините фундаментални национални интереси. Наводните мировни преговори во Рамбуе и Париз беа нужен дел од јавниот театар, додека воената машинерија се загреваше. Месеци пред интервенцијата воопшто и да започне, САД беа подготвени за воена акција и само требаше да се креира јавно мислење кое ќе поддржи таква акција. Но, тие замислија блицкриг, кој неочекувано се отегна во интервенција, од која беше полесно да се влезе, отколку чесно да се излезе. Другата научена лекција е дека никој нема да може да гаи илузии дека може да добие војна само од воздух.

Заради предводничката улога во НАТО, и особено во рамките на оваа интервенција, САД сè повеќе се соочуваат со проблеми на домашен и на надворешен план. И покрај пропагандната машинерија, која е обично многу моќна, кога станува збор за моделирање на свеста на просечниот американски граѓанин, кој вестите на CNN ги консумира на ист начин како храната (fast food), односот на јавното мислење рапидно се промени и стана сè покритично во однос на оправданоста на воената акција. Во рамките на Алијансата, разликите стануваат

сè повидливи, особено низ масовните протести во низа земји, како Италија, Грција, Германија. На пример, Државниот совет на Грција (врховниот управен суд) донесе резолуција потпишана од сите судии, во која не само што ја осудува акцијата на НАТО како кршење на меѓународното право, туку потенцира дека секое натамошно инволвирање на Грција во војната, ќе биде прогласено за неуставен акт.

Релациите со големите сили се влошуваат секојдневно. Ако се земе предвид само бројот на жителите во рамките на вкупната светска популација, а кои ги претставуваат владите на Кина, Индија и Русија, станува јасно дека интервенцијата е оценета како неправедна и контрапродуктивна од поголемиот дел на светот. Русија, и покрај сета економска и воено-политичка слабост, доследно бара политичко решение, без да се заканува со затегнување на воените тензии во однос на Западот. Таа нема да дозволи да биде употребена во политичките преговори, како оној Г-8 'мировен план', само заради давање алиби на оние што ја започнаа авантурата без да ги направат точните пресметки колку тоа ќе чини. Русија одбива да да игра улогата на некој за еднократна употреба, и за 'обелување на образот' на владите на западните земји. Гледано на глобален план, евентуалното продолжување на војната во Југославија може да навести нова Студена војна, во која се можни најразлични променливи и нестабилни коалиции. Само да се потсетиме на сликата на светот од Орвеловата 1984...

Од друга страна, во текот на оваа деценија европските сили направија значаен чекор кон консолидација на својата економско-политичка интеграција, што ја зајакна позицијата на ЕУ во светот. Значајни се и промените низ кои мина обединета Германија. Оваа земја, заедно со уште некои други членки на Алијансата, се соочува со дубиози околу својата внатрешна политика, улогата и мисијата во градењето на европскиот систем на вредности и европската безбедносна структура, и членството во НАТО, од друга страна. Германија, која е амбициозна во чекорите кон водечката позиција во Европа, особено внимава на своите односи со Русија, кои можат во одреден момент да бидат и позначајни од оние со САД. Особено соочени со дилемата и притисокот на генералот Кларк за испраќање на копнени трупи, Европското крило на НАТО, и покрај реториката - постепено

ја повлекува безрезервната поддршка на сите предложени воени акции. Всушност, во моментот САД се наоѓаат во пат позиција, во која ниту можат да се повлечат, ниту докрај да ја продолжат играта. Не е тешко да се претпостави дека на европски плеќи ќе остане целата одговорност за излез од кризата и за она што ќе следува.

Јубилејниот самит на НАТО заврши со документ за улогата на Алијансата во идниот милениум. Со оглед на фактот дека НАТО веќе ги прекрши сите правни норми, кои можеше да ги прекрши, вклучувајќи го и сопствениот Статут, се поставува прашањето за природата и функцијата на овој документ. Вашингтонскиот самит даде нова 'правна' основа за продолжување на акцијата врз Југославија, како и долгорочно - за изведување на т.н. хуманитарни интервенции во иднина под претекст на управување со кризи (crisis-management). Тоа значеше обид за *post hoc* усогласување на тековната акција со статутарните одредби, што претставува кршење на фундаменталниот правен принцип на забрана на ретроактивното дејство на правните акти. Но, она што е најважно е дека НАТО може со своето однесување да го анулира постојното меѓународно право, но не може (или поточно, не смее) да создава ново. Во доменот на мирот и безбедноста во светот, барем од формален аспект, сè уште единствениот одговорен актер се ОН.

Процесот на маргинализација на ОН беше во тек долго време предизбивањето на Косовската криза. Индициите беа јасни, па затоа патетично зазвучи изјавата на Генералниот секретар на ОН, Кофи Анан, дадена по ненадејниот нелегален воздушен атак на САД и Британија врз цели во Ирак, кон крајот на 1998 година. Тогаш рече дека „ова е најтажниот ден во историјата на ОН“. Но, по покренувањето на воената акција во Југославија, тој замолче, за повторно да проговори при посетата на Македонија. Му беа потребни цели два месеца од почетокот на кампањата, повеќе од 1500 цивилни (колатерални) жртви и егзодус на 700 илјади косовски Албанци, за да изрази решителност мировните солуции да се бараат во рамките на ОН и механизмите што таа ги има. Светската организација се наоѓа во колапс, од кој е највидлив оној финансискиот, кој во моментот се согледува преку банкротот на Високиот комесаријат за бегалци. Потребата од една нова ООН, со редефинирана позиција и улога, но и со нов тип на

Генерален секретаријат, станува ургентна.

Аналитичарите велат дека сите актери од Косовската криза ќе извлечат поуки од катастрофата предизвикана од воениот хуманитаризам. Акцијата, наводно, мотивирана од желбата да се спасат животите на косовските Албанци, прво доведе до неверојатна несреќа за самиот народ на Косово, а воведо и невиден преседан кога станува збор за хуманитарните интервенции: се направи разлика меѓу цивилните жртви во вооружениот судир, од што произлегува дека некои животи се поскапи од некои други. По тоа прашање, изгледа дека постои висок степен на согласност меѓу политиката на Милошевиќ и на лидерите на 19-те најдемократски земји во светот. Заштитивајќи едни човекови права, НАТО *de facto* прекрши човековите права на други невини луѓе, вклучивајќи ги и оние од т.н. трета генерација, како правото на мир, правото на развој и правото на здрава животна околина. И она што е најстрашно е фактот дека овде и не мора да стане збор за повредата на овие права само во СР Југославија. Целиот Балкан долго ќе страда од последиците на одземеното право на развој и правото на здрава животна средина. Дури и без вовлекување во војна, наводно неутралните балкански држави се вратени неколку децении назад во економска и социјална смисла. Она што е уништено на еколошки план, ниту има цена, ниту може да се надомести со некакви донации од Запад.

Интервенцијата на НАТО не го поштеди ни толку фалениот западен систем на вредности. Во прашање се доведени неговите свети принципи. Принципот на владеење на правото е прекршен и на домашен и на меѓународен план. Тежок удар му е зададен на демократското јавно мислење, особено по употребата на голема полициска сила против анти-НАТО демонстрантите во неколку големи западно-европски градови. Западните земји, иако навидум изгледа дека го живеат својот нормален стил на живот, веќе се во 'воена состојба', особено гледано низ призмата на пропагандата, нарушувањето на независноста на медиумите, цензурата и нарушувањето на слободата на говорот. Само три примери: на 14 мај беа одржани анти-НАТО демонстрации од страна на независните синдикати во Фиренца. По бруталната интервенција на полицијата со видеокамера и медицински наоди се регистрирани тешки повреди на некои учесници на настанот.

Новинарите на најголемите италијански гласила, иако добро информирани за ова флагрантно крешење на човековите права, следниот ден не објавија ниту збор. Другиот пример е поврзан со изјава за медиумите на директор на еден мировен институт во Данска, во кој тој ја осуди акцијата на НАТО. Следниот ден во најголемиот дневен весник се појави едиториал, кој повика на затворање на меѓународно престижниот институт. Заради јавна осуда на НАТО-интервенцијата, и воопшто на однесувањето на западните земји, на една водечка невладина организација која се занимава со мировни истражувања (ТФФ), шведската влада ѝ го укина редовниот годишен грант.

За посткомунистичките држави ова се поразителни слики за функционирањето на западната демократија, кон која толку многу се стремат. Но има и нешто повеќе, и посериозно во ова разочарување. Најмногу погодува цинизмот и хипокризијата со која овие развиени земји се однесуваат кон Балканот, и посебно кон Македонија. Подолгиот престој во Данска, ми дава за право да кажам дека, за жал, Македонија и не постои во перцепцијата на овие луѓе. Во медиумите се јавува само во контекст на бегалската криза, и најчесто во неповолна светлина. Доминираат репортажи или од бегалските кампови или во врска со хуманитарните акции кои самоиницијативно ги организираат граѓаните водени од желбата да бидат хумани. Цинизмот се состои во тоа што тие навистина веруваат во својата справедливост и хуманост, а вистината е дека повеќето акции се толку симболични, што никој нема фајде од нив - освен самите граѓани од богатите земји, кои по испраќањето на неколку кутии со бисквити и чоколади можат со мирна совест да си го продолжат својот нормален живот, додека нивните влади продолжуваат да бомбардираат.

Кога станува збор за Македонија и нејзиниот третман, има уште еден куриозитет. Изминатите години Македонија претставуваше 'милениче' на светската јавност, затоа што се третираше за единствен случај на успешна превенција на конфликт, не само заради присуството на УНПРЕДЕП, туку и заради низа други акции поддржувани од меѓународни владини и невладини организации. Како таква, Македонија понуди извонреден емпириски материјал за градење академски кариери. Врз основа на нашиот случај, напишани се голем број студии, докторски дисертации, статии и сл. Со влошувањето на

Косовската криза, и особено под налетот на бегалскиот егзодус, достигнувањата на превенцијата на конфликтот во Македонија се сериозно доведени во прашање. Се поставува прашање: каде се сега оние ценети и високоучени колеги кои ги среќавав по разни меѓународни конференции? Зошто не се обидоа да го свртат вниманието на владите и јавното мислење кон законите со кои се соочува Македонија?

По започнувањето на бомбардирањата, добив е-маил порака од американска колешка со изрази на загриженост за безбедноста на мојата земја и семејство. Но, истовремено, не пропушти да каже дека иако е таа лично за ненасилство, никако не можела да види друга алтернатива за справување со диктатор како Милошевиќ. Она што е најинтересно, професорката предава предмет кој се вика „решавање на конфликти со мирни средства и ненасилство“ на престижен универзитет! Ако таа не гледа алтернатива за насилството, ако таа не ја гледа фарсата зад преговорите во Рамбује и Париз, и решеноста на САД да започне војна, тогаш што да се очекува од другите? Набргу, колешката се појави во Македонија за да собере најнов емпириски материјал, затоа што издавачот на нејзината најнова книга инсистира на вклучување и на последните настани. Едноставно, насловот кој се однесувал на превенција на конфликтот станал несоодветен, а новиот треба да биде - превенција на конфликт сред војна (sic!). Неверојатно како мировните студии брзо напредуваат со своите теориски концепти!

Светот е толку преокупиран со Косово, и со бегалската криза, што ‘ентитетот’ Македонија со своја сопствена конфликтна структура, огромни економски проблеми и загуби, социјални и етнички тензии итн. - едноставно не е на агендата. Дури и под претпоставка да ги исполнат сите ветувања за донации и хуманитарна помош, малку кој размислува подалеку од она што се бегалски кампови. Посматрана низ призмата на своите новоникнати гратчиња, Македонија го губи својот профил во игрите на големите сили. За волја на вистината, таа ќе продолжи да биде интересна за лидерите на НАТО, како земја која случајно се протега за нив стратешки значајна територија. Во таа смисла, малку значат навестувањата за зголемување на воената помош, кога многу лесно може да се случи наскоро НАТО-стратезите повторно да бидат ‘изненадени’ од случувања кои не ги пред-

виделе. Кој знае, можеби и ние ќе останеме 'изненадени' од она што наскоро ќе не снајде како последица на регионалната спирала на насилство...

(„Пулс“, 12 мај 1999)

ЧЕЧЕНИЈА И КОСОВО: СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ

Паралелизмот меѓу настаните на Косово и во Чеченија, помеѓу Балканот и Кавказот, може да изгледа бизарно за луѓе со кусо помнење, но не и за внимателните и совесни аналитичари на меѓународните односи. Во заглушувачата бомбашка НАТО-кампања над Југославија тешко пробиваа гласовите на предупредување дека еден преседан води кон друг, дека насилството раѓа насилство и дека на овој свет му треба меѓународен поредок во кој сите подеднакво ќе ги почитуваат правните норми. Премногу беше силен татнежот на бомбите, лелекот на несреќните и душебрижничките повици на „праведните“ дека невините човечки животи мораат да се заштитат, макар и по цена на нечии други (исто така) невини човечки животи.

Не помина долго од потпишувањето на 'мировниот договор' за Косово и донесувањето на Резолуцијата 1244 на Советот за безбедност на ОН, а светските медиуми веќе најдоа посвеж материјал за своите стории. Прво актуелен беше конфликтот во Источен Тимор, а сега фокусот е на Чеченија. Секој конфликт, секоја трагедија е болна на сопствен начин, или како што вели нашиот народ, секоја планина, своја тежина. Анализата во оваа прилика ја сведуваме на паралелата Косово-Чеченија, на сличностите и разликите помеѓу националните и меѓународните перцепции за овие два конфликта, и на акциите што се преземани во двата случаја. Навидум, тие се далеку еден од друг, што барем во географска смисла не побудува никаков спор. Освен тоа, во случајот на Чеченија е многу поедноставно да се исцрта структурата на конфликтот, и особено да се дефинираат страните на истиот. Тука нема т.н. интервенција на трета страна или меѓународна воена интервенција од хуманитарни причини.

Меѓутоа, подлабока обсервација и компарација покажува многу посуштински сличности и разлики.

Што се однесува до сличностите, станува збор за меѓуетнички конфликти во двете преостанати федерации од поранешниот комунистички свет (Руската Федерација и СР Југославија), или поинаку кажано - внатрешни конфликти помеѓу федералната власт и сецесионистички сили во дел од земјата, кои не ја почитуваат централната власт, имаат прогласено независност, а фактичката борба за слобода од опресивниот режим ја водат и со терористички методи. Внатрешните перцепции се многу слични: легитимната власт употребува воена сила заради сочувување на суверенитетот, територијалниот интегритет и националните интереси, а во последната фаза од конфликтот тргнува во отворена борба со оние што таа ги нарекува терористи и мафијашки банди. Ваквата акција стана особено оправдана во очите на јавноста по терористичките акции во стамбени блокови, во кои имаше стотици невини жртви на руска страна. Кога на тоа се надоврзаа и вооружените акции во Дагестан, во кој беа вмешани чеченските борци, Русија дојде до решението - *нешито-мора-да-се-стиори* - и тоа решително. Во перцепцијата на сецесионистичките сили и нивните симпатизери, тие се само борци за слобода. Тие се жртви на државниот терор, и се неправедно и без докази обвинети за инволвираност во бомбашките акции. Двете страни се, очигледно, фатени во замката на безизлезност, во која насилството на едната наоѓа одговор во насилството на другата страна. Уште еднаш на дело е спиралата на насилство.

Површните анализи на двата конфликта, почетоците ги наоѓаат во минатото, обично она поврзано со распадот на комунистичкиот режим и со дисолуцијата на федерацијата (СФРЈ, СССР). Но, станува збор за длабоки историски трауми, кои со векови биле само влошувани или привремено потиснувани, но никогаш не е направен ниту обид за наоѓање на соодветна 'терапија'. Во чеченскиот случај единствено што недостасува е длабоката митолошка димензија на конфликтот што Косово, ја поседува и за Србите и за Албанците. Чеченците паметат дека уште царска Русија со воена сила го зазема Кавказ во 30-те години на 19 век, а и покрај херојскиот тридецениски отпор, тие беа поразени. Следува серија востанија и побуни, секогаш во ситуации кога Империјата се наоѓа во тешка внатрешна или

надворешно-политичка криза (1863 година за време на побуната на Полска, потоа 1917 година за време на Октомвриската револуција). Најтешките репресалии Чеченците ги доживуваат во 1877 година, кога околу 60% од населението било масакрирано од царистичката војска, но и за време на Втората светска војна, кога Сталин речиси целото население го депортира во Сибир и го сместува во познатите гулази. Тие добиваат дозвола да се вратат на своите огништа по смртта на Сталин, во 1957-та по одлука на Хрушчов. Всушност, генерацијата на деца родени или во гулазите или од родители истрауматизирани од тоа тешко искуство, се сега токму оние кои војуваат за независност.

Поновата историја на посткомунизмот е, очигледно, исполнета со тешки хипотеки и насилства. Во фазата на тешката криза во која влезе Советскиот Сојуз, и кога федерацијата драматично се распадна по етничко-републичките рабови, Чеченците прогласија независност и отцепување во ноември 1990-та. Една година подоцна, овие одлуки беа потврдени на референдум, а беше избран и првиот претседател на 'независна' Чеченија, генералот Џоухад Дудаев. По формалното распаѓање на СССР (31 декември 1991 година) и воспоставувањето на Руската Федерација по потпишувањето на федералниот договор меѓу конститутивните членки (март 1992 година), Чеченија не го потпиша. На тој начин, сцената за идните отворени конфликти на релација Москва-Грозни, до кои набргу доаѓа, е целосно подготвена.

Во претходниот воен судир, кој започна во декември 1994 година и траеше скоро 2 години, двете страни излегоа со тешки последици и трауми, а Чеченија не успеа да се опорави од воените дејствија и пустош. Според некои проценки, во двегодишниот конфликт бројот на жртвите изнесувал 30 илјади луѓе и околу половина милион бегалци. Хаотичната состојба доведува до вистинска анархија, во која владее безредие, безвластие, сиромаштија и организиран криминал. На страната на Русите, хипотеката е исто така тешка, особено гледано низ армиска призма. Во текот на воените дејствија, руските трупи извршуваат низа воени злосторства и акции недозволен со меѓународното право, да не зборуваме за кршењето на човековите права, но Западот останува молчелив, затоа што тоа го смета за уште еден од серијата на етнички (внатрешни) проблеми со кои се соочува

дестабилизираната Руска Федерација. Наводно, западните лидери не сакаат да ја нарушат новосоздадената атмосфера на добри односи со соперникот од Студената војна, а всушност, барем кога станува збор за мотивите на САД, станува збор за премолчен договор за нереагирање на Русија во светските институции по прашањето на американската интервенција на Хаити. Од друга страна, Западот беше започнал со дебатите за проширување на НАТО и потребата од нов Стратегиски концепт на Алијансата, па затоа беше полесно главата да се сврти на друга страна и да не се крева прашина околу “внатрешно прашање” на една суверена држава.

Завршувањето на војната (која никој не ја ни нарекуваше војна) во Чеченија во 1996-та година, секако, не го ни отвори процесот на разрешување или олеснување на конфликтот. Руската Федерација беше среќна што за момент вниманието го сврти кон други горливи проблеми и конфликти. Но, тактиката на нојот или создавањето на илузија на мир не даваат позитивни резултати, а секоја нова ерупција на конфликтот носи поголема жестина и е многу потешко да се разреши. Освен тоа, најновата ескалација на Чеченскиот конфликт (случајно или не?) настана неколку месеци по Косовската војна. Светот по 24 март 1999 година веќе не е и не може да биде ист. Од оваа перспектива, драстично се менуваат перцепциите и на актерите на другите конфликти, но и на т.н. меѓународна заедница. Влијанието на Косовската војна е многу посилно отколку што навидум изгледа.

Русија, секако, не е Србија, и тоа Западот не може да го игнорира. Не е ниту опортуно, ниту можно, рускиот народ или режимот на Јелцин да се сатанизираат преку ноќ, само затоа што водат отворена борба против Чеченците. Што се однесува до бројот на жртвите и бегалците, Чеченскиот конфликт не заостанува зад косовскиот, но изостанува решителноста на Западот и на НАТО особено, да реагираат на ваквото грозоморно кршење на човековите права и на хуманитарната катастрофа што погодува народ, кој брои приближно колку и косовските Албанци. Значи ли ова дека она што е важно, сепак, не се моралните принципи и хуманоста и солидарност со жртвите на една државна политика, туку чиста и гола реал-политика? Сè погласни стануваат критиките, па и предупредувањата, до руско-

то раководство за хуманитарните аспекти на чеченската криза, како, на пример, оние на британскиот премиер Блер и неговиот министер за надворешни работи, Кук. Меѓутоа, никој не очекува да дојде до бомбардирање на Москва заради теророт што го спроведува руската армија во Чеченија. Ова не е ништо друго, туку јасен знак за оживување на доктрината за сфери на влијание. Освен тоа, Западот го загуби кредибилитетот во Косовската војна за да може со чист образ да ја критикува Москва за употребата на истите методи на војување, како оние на Косово.

Без сомнение, Русија флагрантно ги крши сите меѓународни конвенции за вооружени судири, а да не зборуваме за оние кои се однесуваат на почитувањето на човековите права. Тоа што судирот се одвива на територија на суверена држава, иако е тоа и големата Русија, не е оправдување за употребата на огромната воена моќ за справување со “бандити и терористи”. Но, прашањето гласи: каде е сега меѓународната заедница? Зошто CNN, BBC и другите светски медиуми не повикуваат на решителна политика од типот на онаа употребена во косовскиот случај (*мораме-да-сѝориме-неиѝо*)? Сега нивното (повторно еднострано и необјективно) информирање се сведува на прикажување на работите во црно-бела верзија и со протежирање на романичната историја за „Чеченските војни и нивната невидена храброст”. Меѓутоа, она што навистина изненадува е фактот како е можно истите тие медиуми, па и лидерите на демократскиот Запад, да не ја забележуваат фрапантната сличност во настапите на Руската армија со онаа на НАТО на Косово?

Многу актери извлекоа важни поуки од Косовската војна. Прво, руската страна со уште поголема самоувереност тргнува во акција, знаејќи дека светскиот поредок и меѓународното право умреа во косовската војна. Ако виновниците за “колатералните жртви” од Југославија минаа неказнето, тогаш има ли сила или авторитет во светот кој ќе ја казни Руската армија за она што го прави на сопствената државна територија и сопствените граѓани? Второ, жестокото бомбардирање на населени места во Чеченија и тоа од безбедна височина, која не ги доведува во опасност животите на пилотите, е нешто веќе видено. ‘Случајните грешки’ се нешто за што НАТО веќе го убеди светот дека е нешто неизбежно во случај на војна, и дека е доволно едно длабоко извинување до невините жртви. Но, поуката која Ру-

сија ја извлече од воената авантура на НАТО е јасна: војна не се добива само од воздух. Затоа, двоумење нема, па армијата настапува и со копнени трупи. Ако на Косово НАТО отворено го бранеше својот кредибилитет наспроти неспоредливо војнички послабата југословенска војска, сега руската армија која еднаш беше нарекувана „непобедивиот меч на Студената војна“, која веќе доживеа едно понижување во Чеченија во 1994-96 година, заради конфликтните наредби и некомпетентноста на политичкото водство, е решена да оди до крај. Решена е да не дозволи да биде победена од страна на „грст бандити и гангстери“.

Клучни личности во рускиот воен врв се ветераните од војната 1994-96 година. Нивната порака е јасна: „Не и овој пат“. Генералот Шаманов, заповедник на т.н. Западен фронт, отворено се закани дека ако политичкото водство запре со воената операција пред целосна „пацификација“ на Чеченија и уништувањето на екстремистите, офицерите масовно ќе ја напуштат војската. Иако, токму воениот врв ги демантира гласините за цивилно-војнички конфликт по прашањето за иднината на операцијата, не е тешко да се претпостави како течат натезањата меѓу политичарите и војниците. Длабочината на конфликтот не смее, по никаква цена, да се одрази во настапите кон меѓународната заедница и бунтовниците. Повторно деја ви ефект: на идентичен начин земјите-членки на НАТО се обидуваа да го сочуваат имиџот на бескомпромисност и единственост во акцијата врз Југославија. Ситуацијата во Русија е поинаква, затоа што потенцијалниот конфликт не би се манифестираше низ функционирање на мултинационален колективитет, туку низ функционирањето на политичкиот систем на една многу значајна земја. Со голема доза на основаност, се поставува прашањето: кој денес командува со руската војска и со операцијата во Чеченија? Дали е тоа претседателот Јелцин (кој е врховен командант по сила на уставот), премиерот Путин (кој гаи големи амбиции за идните претседателски избори, а кој го следи примерот на Јелцин кој профитираше на минатите, и тоа на истиот “Чеченски адут”), или е тоа можеби воениот врв?

Чеченските бунтовници имаат два мотива да продолжат со курсот на силен отпор, па дури и ескалација на конфликтот - што со други зборови, значи неподготвеност решението на конфликтот да го бараат во преговори. Прво, тоа е жестокоста

со која руските трупи ги изведуваат акциите, со што дури и неволното население го приморуваат да ја одбере страната. Второто, е поучниот пример на косовските Албанци, кои преку една Голгота дојдоа, или туку што не дошле, до саканата цел. Значи, насилството се исплати, дури и кога цената за “државната кауза” ја плаќаат невините, нејаките цивили.

Изгледа дека засега единствено поука од Косовската драма не ја има сфатено само светската организација, а потоа и ОБСЕ и некои други актери на она што се нарекува меѓународна заедница. ОН стојат сè уште настрана, и во тоа се барем доследни како и во случајот на Косово. Тоа само покажува дека се сè уште во состојба на шок и “knock down”, и никако не можат да си го најдат местото во решавањето на светските конфликти. Сега кога е јасно дека НАТО ниту може ниту сака да ја врши улогата на „спасител на жртвите од етничките конфликти и бранител на моралните убедувања на цивилизираниот Запад” (зошто, пак, Чеченија го нема стратегиското значење на Косово за политиката на САД и НАТО), Русија нема сила (и желба) да се надмине себе си и да пронајде начин на мирно решавање на конфликтот, се поставува прашањето - а што сега? Заклучокот за сличностите и разликите меѓу конфликтот на Косово и овој во Чеченија (и веројатно цела низа на други конфликти во светот) е поразувачки: овој светски поредок нема морален, правен или фактички кредибилитет или цврст фундамент во она што се нарекува владеење на правото. Последицата од тоа ќе бидат и понатаму бескрајните сцени на воени разурнувања, жртви и егзодуси - што сето заедно зборува за безвредноста на човечкиот живот, во ерата која се навестуваше како ера на процут на човековите слободи и права.

(„Пулс“, 12 ноември, 1999)

КРИЗАТА КАКО КОНСТАНТА

Американскиот проект за национален одбранбен штит предизвикува вознемиреност и кај Европејците, но особено кај Русите. Мнозина се прашуваат дали е ова можеби вовед во нова трка во вооружување на глобален план. Меѓутоа, прашањето

е далеку посложено и може да се одговори на неколку нивоа на анализа. Прво, од културен аспект може да се каже дека за американскиот начин на размислување незамисливо е САД да бидат ранливи. Со други зборови, тие себе се сметаат за непобедиви и недопирливи. Низ призма на стратегиско размислување, јасно е дека проектот за штитот се презентира на начин кој прави тој да биде перцепиран како единствено можно, но и нужно решение. Имено, САД имаат намера да вршат агресија од хуманитарни причини, само над земја која има и нуклеарно оружје и интерконтинентални проектили. Ова е, всушност, само реторичко оправдување на планот, но со нешто изменет вокабулар. Тој не кажува ништо за тоа зошто една таква хипотетичка држава би испратила проектили на така долга патека, при што радарите на Гренланд, Северна Норвешка или Британија би биле од некоја полза, и зошто тоа не би го сторила по најкратката траекторија. Државите како Русија, Кина и Индија не можат а да не бидат сомничави дека ваквите планови се само маска за прикривање на старата Стратегиска одбранбена иницијатива “Војна на ѕвездите”. Нивниот најлогичен одговор ќе биде изградба на системи способни да пенетрираат во штитот (што е речиси невозможно) или да ги усовршат нуклеарните проектили со кои би можеле да го преплават системот на заштита на САД. Овие, а и многу други држави ќе се посомневаат дека сета работа и не е заради градење на самиот штит, туку повеќе заради нови вложувања во воениот систем на САД, што, пак, кај другите ќе предизвика мислење дека и тие мораат соодветно да се вооружат. Западноевропејците и Јапонците веруваат дека е ова начин да им се обезбедат енормни владини инјекции во електронската и другите индустрии во САД, давајќи им на тој начин нефер предност на цивилните пазари. Тогаш и тие ќе бидат во состојба да го копираат американскиот рецепт и да си изградат сопствени штитови, итн. Не е тешко да се претпостави дека Русија е исфрустрирана од ваквиот однос на силите на меѓународна сцена. Но затоа, иако формално не одбивајќи ја ‘пријателската’ рака на САД/НАТО за соработка, може да се очекува дека таа сè повеќе ќе бара алтернативи и нови сојузници во својот исток. Тоа е она што Јохан Галтунг го оценува како Нова студена војна. Или можеби ситуацијата повеќе прилега на Орвеловата слика на светот во “1984”.

Позицијата, пак, на Европа, во геополитичките и

воени игри на двата гиганта е бизарна. Не само затоа што се наоѓа во отворени ножици, туку уште повеќе што изгледа дека самата влегува во таквата незавидна положба. Она што се случува од 1999-та наваму, по т.н. научени лекции од НАТО интервенцијата, на воен план може да се окарактеризира како турбо-милитаризација на ЕУ. На тој начин, Европа (не)свесно ги губи своите компаративни предности (економскиот просперитет, политичката клима на разбирање и соработка, градењето на сопствениот културен и вредносен идентитет). Напротив, таа се впушта во воените компететивни игри, во име на некаков Европски одбранбен идентитет и евроатлантско сојузништво.

Како главна закана по својата безбедност САД ги идентификуваат Северна Кореја, Кина и Ирак. Официјалните толкувања се добро познати: тоа се авторитарни (и наводно воинствени) режими, кои развиваат воени технологии кои можат да ги загрозат американските национални интереси, и воопшто светскиот мир и безбедност. Она што е помалку видливо е дека САД самите си создаваат непријатели, кои навистина можат потенцијално да претставуваат закана. Реториката е денес, секако, модифицирана: САД зборуваат за непостоење на безбедносни закани од класичен (воен) вид, како и за контекст на т.н. безбедносна заедница (регионот на САД и Западна Европа, во кој војната станува незамислива меѓу држави поврзани со заеднички вредности и економски меѓузависни). Но, се зборува за потребата да се бранат вредностите на западната цивилизација насекаде низ светот. Во Ирак постојат цели изгубени генерации, кои созреаја во атмосфера на психозата од воени и економски санкции воведени по Заливската војна. Ако пред десетина години светот требаше да се справи со режимот на Садам Хусеин, сега проблемот ја вклучува целата популација на невини цивили, од кои не може да се очекува да негуваат симпатии кон западната демократија. Едноставно, со потези слични на неодамнешното бомбардирање на цели среде Багдат не се создаваат пријатели и сојузници, туку истрауматизирани општества исполнети со желба за одмазда. Арогантната политика, што на своја рака ја води САД (поддржувана од Велика Британија) не е политика на мир и решавање на конфликти. Не може цела нација и децата на тој народ да се казнуваат десетина години по ред, и да се очекува дека еден ден тие ќе се вратат во светското семејство без лузни.

Проблемот со Кина е од поинаква природа. Фактот што Русија и Кина го доживуваат ширењето на НАТО кон Исток (што ќе рече, кон Централна Азија), како и поддржувањето на Тајван со отворена воена асистенција, неизбежно ги прави двете земји природни сојузници.

Откако беа измамени (вовлечени) од страна на САД во војната во Југославија 1999-та, и потоа казнети од сопствената јавност заради некритичната зависност од Американците, западноевропските влади, сепак, пропуштија да ја научат лекцијата. А таа, низ примерите на Ирак, Сомалија, Хаити и Босна, покажува дека воената моќ е ирелевантна за ваков тип конфликти. Така, Европејците повторно паднаа во замката на тезата „и ние мораме да го имаме истото“, односно се зафатија со размислување како да ја зајакнат својата воена моќ за да не бидат инфериорни во однос на суперсилата. Така, започнува фарсата и нерешливата дилема. Да се биде независен од САД може под следниве услови: 1) ако земјите на ЕУ се во позиција суверено да одлучуваат кога нивните сили (за брзи интервенции) ќе бидат под команда на НАТО, а кога под команда на НАТО, или ќе мораат да вложат енормни финансиски средства заради изградба на сили Слични со оние со кои командува НАТО; 2) ЕУ може или да смета на авио-транспортот на НАТО или да бара помош од трети земји или да потроши енормни средства за изградба на сопствен систем или да ги ограничи сопствените акции на такви на кои може да се стигне со воз; 3) ЕУ може или да ги користи командните и контролни системи и сателитите на НАТО/САД или да потроши енормни средства за изградба на свои. ЕУ може навистина да стане независна од САД ако ги потроши тие потребни милјарди евра, но тука е отпорот од сопствената јавност спрема евентуалното зголемување на воените издатоци. Исто така, и најблиските европски сателити на САД (Велика Британија, Холандија, Данска) во таков случај ќе почнат веднаш да 'кукаат' заради загрозување на кохезијата на НАТО (т.е. врската со САД). Така, ако се случи работите да се придвижат од она што е сега само конструкција на хартија, тогаш САД ќе инсистираат да го имаат последниот збор во сите поголеми операции. На Американците сосема им одговара Европејците да испраќаат копнени трупи (што го елиминира трошокот и ризикот за американските војници) во случаите за кои тие ќе се сложат, но ќе

бараат НАТО да биде формално инволвиран.

По распаѓањето на Варшавскиот договор и настапувањето на пост-студено воената ера, мнозина го поставуваа прашањето за оправданоста на натамошното постоење на НАТО. Малкумина, пак, го поставуваа прашањето за неоправданоста на поранешната блоковска поделеност на светот. Дури и опстојувањето на само едниот блок (трансформиран, со нов имиџ и мисии, што би требало да значи дека во борбата меѓу злото и доброто, второво победило) не донесе ништо повеќе од т.н. студен мир. Потрагата по нов идентитет е болна работа, а тоа НАТО добро го илустрира. Сепак, најмногу загрижува настојувањето на НАТО да се само-назначи како „меѓународна заедница“, за светски конфликтен менаџер, градител на мирот, судија и егзекутор. Без оглед на досега најголемата воена моќ што светот било кога порано ја видел, НАТО останува импотентен за новиот вид на безбедносни предизвици, па оттука и неуспесите...

Тоа најдобро го илустрира случајот на Косово. Имено, Косово е и ќе биде фактор на кризата на Балканот, токму заради флагрантната грешка што НАТО ја стори со интервенцијата. Наместо барем да ја признае грешката (освен ако зад тоа не се криела намера Балканот да се држи во состојба на контролирана и константна криза), тој само се вплеткува повеќе. Откако ја направија сета мешаница без авторизација на Советот за безбедност на ОН, *post festum* добија мандат (КФОР) заедно со мисијата на УНМИК. Сега сè поотворени се критиките што круговите блиски до НАТО ги упатуваат за работата на УНМИК, како да забораваат дека токму тие се виновни што ја подготвија сцената. Во настојување да се докаже обратното, т.е. дека акцијата била успех, се прокламира тезата дека падот на Милошевиќ е директна консеквенца на НАТО интервенцијата, што не одговара на фактите кои покажуваа дека во тој период Србија доживеа најголема хомогенизација, а диктаторот го поврати (барем привремено) легитимитетот. Како продолжение на балканската сапунска серија, денес регионот се соочува со нови сеизмички потреси, на југот на регионот, и особено во Прешевската долина. Всушност, сосема е погрешно конфликтот во јужна Србија да се смета за нова криза. Кризата на Балканот, за жал, е константа во последниве десетина години. Денешниов бран на насилство е само логична последица на процесот на

конфликтен мисменаџмент кој започна на северот. Свесно или не, НАТО беше првиот војник на УЧК во 1999 година. Потоа под маската на разоружување на УЧК се објави пацификација, секако, откако прво во присуство на КФОР беа протерани двеста илјади не-Албанци. Сега и аналитичарите на НАТО признаваат дека тоа била неуспешна мисија, а голем дел од насобраното оружје е сокриено или префрлено на македонска територија. Ситуацијата е толку сериозна и надвор од контрола што во оваа фаза веќе не може да стане збор за превенирање или за решавање на конфликтот по мирен пат. На умерените Албанци во Косово и Србија треба да им се даде решителна и јасна поддршка за сметка на јастребите, како што и Србија треба еднаш за секогаш да се ослободи од товарот на колективната вина. Доделувањето на ореолот на жртви и на виновници во балканските конфликти се покажа како катастрофална грешна на меѓународната јавност, затоа што жртви и виновници има кај сите учесници на конфликтите, а тие имаат име.

Што се однесува до Македонија, веќе нема место за никаква дилема: конфликтот е тука. Тој, всушност, беше присутен и тогаш кога не бевме свесни за него. Сега, по појавата на насилство, е лесно да се прогнозира. Деновиве уредникот на угледното списание *Jane's Defense Weekly* објави анализа насловена „Дали е Македонија следната?“. Моменталната ситуација се споредува со онаа на Косово во периодот 1995-98 година, во времето на појавувањето на УЧК во јавност и првите инциденти и напади на полициски станици. Секако, разликата меѓу Косово и Македонија е огромна по низа параметри. Но, се заборава една константа и заеднички елемент: албанската герила. За сега, зад вооружените структури официјално не се декларира никој, но се поставува прашањето дали празниот политички простор ќе остане непополнет и колку долго. Споменатата статија завршува со песимистичка оценка дека е само прашање на време кога балканското „буре барут“ ќе експлодира уште еднаш.

Првичната дефиниција за случувањата во регионот и кај нас најчесто се врзува за тероризмот, и при тоа му се дава етнички предзнак. Станува збор за промовирање на теза за некаква склоност на одредени национални групи кон вакво однесување, што апсолутно не одговара на вистината. Всушност, отсуството на ефикасна државна власт (во Македонија), процесот на создавање

нова држава (Косово) и држава во фаза на рекомпозиција (СРЈ) создаваат идеален контекст за појава на тероризам, кој час се појавува како етнички инспириран, час како криминоген. Амбивалентниот карактер на тероризмот на овие простори понекогаш им одговара и на властите и на терористичките групации. Тие секогаш имаат резервна легитимација. Избегнувајќи да ги заострат ранливите меѓуетнички односи, власта може да тврди дека тероризмот е чисто криминоген, или обратно - кога ѝ одговара да тврди дека е тоа феномен поврзан со одредена етничка група. Истата манипулативна логика може да се најде и кај терористите, кои себе се претставуваат како борци за слобода. Низ многу примери е докажано дека криминогените структури соработуваат меѓу себе без било какви етнички предрасуди; напротив, конфликтите и цртањето на нови граници носи повеќе профит за сите нив. На крајот, не смее да се запостави и феноменот на државен тероризам, кој исто така има своја историја на овие простори. Сепак, едно е сигурно: избегнувањето на отворен воен судир или колапс на мултиетничката држава нема да значи мир и просперитет, сè додека се надвиснува сенката на тероризмот. Ако дојде до тоа да се живее во привиден мир и во страв од постојани закани, тоа ќе биде судбина слична на онаа на Северна Ирска или Израел.

(„Пулс“, 2 март 2001)

11 СЕПТЕМВРИ: ПРВИЧНИ ПРОГНОЗИ

Сликите од терористичките напади од 11 септември се толку шокантни, дури и нестварни, што повеќе потсетуваат на филмски сцени, отколку на човечка трагедија. Дури и Американците уште не ја сфатиле целата тежина на настанот. Веднаш по неверицата, предизвикана од начинот на кој беше изведен нападот, а веројатно најмногу заради фактот што целите се наоѓаат во најмоќната држава на светот, настаните разбудија сочувство ширум светот. Но, втората реакција е во вид на серија прашања и недоумици. Најчесто поставувано прашање е она за причините, кои доведоа до чинот, а веќе се насетуваат

и реакциите кои ќе следуваат. Она што е извесно е дека станува збор за долго подготвуван напад. Името на Бин Ладен, се чини, сепак, недоволно за да го персонифицира целиот спектар инволвирани учесници. Загатката можеби ќе се разоткрие, а можеби и нема. Но, тоа е помалку важно од откривањето на корените на проблемот. САД се можеби единствена супер-сила, но и супер силите имаат моќни непријатели. Во случајов, по 1990-та и по она што наликуваше на дефинитивен триумф на Американците на светската политичка и воена сцена, се случи трагедија која покажа дека и џиновите се ранливи, а дека ароганцијата во водењето на глобалната политика остава простор за слабости во сопствената одбрана, дека толку посакуваниот анти-ракетен одбранбен штит е нешто што најмалку ќе ги заштити САД.

Модерно е да се зборува за т.н. нова безбедносна агенда, и особено за не-воените аспекти на безбедноста, како нешто што порано беше занемарувано. Овој страшен настан, на најпластичен и убедлив начин, покажа дека таквите видувања не биле само помодарска фраза, туку жива стварност. Но, се заборава дека корените на 'новата' агенда потекнуваат во стариот поредок, затоа што и семето на новите опасности беше посеано со децении наназад. Светот и тогаш и сега останува заснован на филозофијата на насилство и на моќ, на ароганцијата на моќните наспроти слабите и сиромашните. Денешниот тероризам доби само нови форми, што не можеа ни да се замислат. Одамна не е тајна дека се шверцува со радиоактивен материјал, а дека биолошкото и хемиското оружје стануваат достапни и за помали групи. Супериорноста на државите, од друга страна, нема многу врска со воената моќ. Во таа смисла, некои аналитичари веќе прават алузија на библиската приказна за Давид и Голијат. Само, во овој случај Голијат нема да биде поразен, туку ќе возврати на многу предвидлив начин, кој ќе ја доведе во прашање безбедноста на голем број луѓе и народи надвор од САД.

Констатацијата за постоење интернационална димензија на тероризмот е точна, и тоа од повеќе аспекти. Ширината на феноменот, географската дистрибуција, тешкотите во справувањето со него се карактеристики на модерниот тероризам. Но, тука има уште нешто. Тероризмот обично има извориште во општеството, меѓутоа последните децении на 20 век честопати тој беше намерно поттикнуван и поддржуван однадвор. Денеш-

ните терористи се извонредно добро образовани - и немилосрдни. САД страдаат од некои од своите бивши 'ученици', кои ѝ беа корисни во Советско-авганистанската војна заради уривање на силата на соперникот од Студената војна. За жал, денес невината Америка го плаќа цехот на грешките на воена политика на својата влада. Барањето на корените само во исламскиот фундаментализам е не само погрешно, туку и испраќа опасна порака која ќе има сериозни последици не само во меѓународните односи. Верската и етничка нетрпеливост веќе зема замав и во САД.

Случувањата од 11 Септември ја исфрлија тезата за создавање на меѓународна алијанса за борба против тероризмот. Ако вакви напади можеа да се случат во најмоќната земја на светот, тогаш извесно е дека е навистина потребна широка и координирана акција на меѓународен план. За жал, веќе првите индикации постојат дека акцентот повторно ќе се стави на воените средства, а ќе се запостави фактот дека против тероризмот класичните воени дејствија не помагаат, освен ако кај главните протагонисти не постои скриена агенда со други цели. Воената сила нема да даде резултати, но ќе ја зајакне спиралата на насилство на глобален план. Објавата на војна против практично неидентификуван напаѓач (дури и кога се именува како Бин Ладен) е своевидна света војна, која ќе биде злоупотребена како алиби за справување со сите актуелни или потенцијални непријатели. Кога Русија, на пример, се залага за справување со тероризмот, можеме да се обложиме дека ќе го идентификува во Чеченија, а не во непријателите на САД, итн. Ако Македонија повикува на борба против тероризмот, се поставува прашање дали САД ќе ја подржи борбата против оние што во нивната терминологија се бунтовници. Дефинициите и перцепциите се разликуваат во тој степен што заедничката борба против тероризмот ќе ја направат невозможна.

Според едни, тероризмот е криминален чин, според други тој има политичка заднина и треба да се решава со политички средства. Контрадикторни становишта, но само навидум. Многу појави во политиката се криминализирани, и обратно. Освен тоа, постои и државен тероризам, т.е. појава кога државата врши принуда над дел од својата популација (граѓаните) или врз други држави. Ако целта на тероризмот е всадување страв и принудување на одредено поведење, тогаш како поинаку да

се дефинираат акциите на САД во многу независни држави во светот, особено во Латинска Америка, ако не како државен тероризам?

САД повторно се покажуваат неспособни да ја надминат перцепцијата за самите себе како за нешто што се разликува од другите народи и држави. Во болката по својата “great nation”, си го земаат правото да објават војна и, веројатно, наскоро ќе удрат воено по некоја цел. Оваа нација е ненаучена да прифаќа порази и удари, што е многу опасно за светскиот мир и безбедност. Кампањата што се води навестува дека ќе се оди не кон идентификација на сторителите и нивно казнување, туку кон потиснување на сопствената фрустрација од она што се доживеа како понижување и манифестирана слабост. Буш јасно порача дека американската нација е мирољубива, но кога е погодена може да возврати немилосрдно. Ова е традицијата во која кога Американците ќе изгубат заб, возвраќаат со кршење на вилицата на противникот. Но, како што велеше Ганди, ако се водиме по она „око за око“, наскоро светот ќе остане слеп.

Кога цинот на светската политика е ранет до болка, тоа не може да мине без последици на другите делови на светот. Можеби не директно, но стегите и барањето дисциплина од локалните актери ќе се зголеми. Мерките на претпазливост ќе станат поригорозни. Консеквенците ќе бидат видливи, и тоа наскоро. Во ера на глобални закани оваа ситуација драматично покажува дека сме дел од големата шаховска табла, но и дека (не)безбедноста на еден дел од светот се рефлектира на (не)безбедноста на сите останати.

Синтагмата дека по 11 Септември светот веќе не е ист е, всушност, повторување на истата теза искажана при започнувањето на НАТО интервенцијата врз Југославија. Навистина, ова се два неверојатно драматични настани кои го воведоа светот во 21 век. НАТО интервенцијата го означил крајот на меѓународното право, а за настаните поврзани со 11 Септември, вклучувајќи го и она што најверојатно ќе следи, не воведува во ера на беззаконие. Ако една влада си го зема правото да објави војна, да презема воени акции, да соборува влади или да врши атентати врз личности маркирани како светски непријатели (како што тоа сега го најавува американскиот естаблишмент), тоа е застрашувачка индикација. Иронијата да биде поголема, во 1999

година НАТО го прекрши меѓународното право, вклучувајќи ја и Повелбата на ОН и сопствениот Статут во кој се дефинираше како одбранбена организација, денес по терористичките напади, НАТО и САД се повикуваат токму на тие 'застарени' норми кои самите ги згазија. Светот веќе не е ист; сега е многу полош од пред 11 Септември. Во лична преписка, пријател, Американец, кој работи за ОН, ми напиша дека постојат индиции дека плановите на САД да одговорот одлучно, можат да се претворат во државен тероризам заради остварување на свои геополитички интереси, а кој ќе ги изманипулира животите на невино загинатите. Според него, САД изгледаат подготвени да се втурнат во одмазничко однесување, кое веројатно ќе ја мултиплицира штетата што е веќе сторена. Да се надеваме дека мојот пријател и јас грешиме со песимистичкото гледање на иднината.

(„Пулс“, септември 2001)

ГЛОБАЛНИТЕ КОНСЕКВЕНЦИ ОД 11 СЕПТЕМВРИ: КОН НОВА ВОЈНА ИЛИ НОВ МИР

Како што обично и бидува, долгото повторување на една синтагма, парола или полувистина, води кон создавање монопол над вистината, кон нови концепти и дефинитивно заборавување на првобитната причина заради која нешто започнало. Споменувањето на трагичните настани од 11 Септември се чини во толку различни контексти и со толку различни пораки, што честопати е тешко да се сфати што, всушност, се случува и кон каква иднина чекори светот. Американскиот естаблишмент најбезочно манипулира со трагичната смрт на близу три илјади невини луѓе, од кои мнозина и не беа државјани на САД. Нешто повеќе од два месеца по трагичните настани, зад прокламираната војна против тероризмот и заштитата на цивилизациските вредности сè почесто се јавуваат и пропратни ефекти и нови агенда, кои навестуваат дека зад етичките пораки (ако било која војна може да се објасни со морализирање) постојат многу приземни интереси, но и консеквенци кои дефинитивно ќе го изменат ликот на светот, но и ликот на Западот. Еве, неколку размислувања за

најновата војна против тероризмот, или првата војна во новиот век, која започна во Авганистан, ама се заканува да се шири експоненцијално.

Најнапред, инстинктивната потреба на САД да одговори на сила со сила ја реafirмираше парадигмата, која мината деценија ја искажуваа во контекст на конфликтите што се одвиваа во други делови на светот. Тоа, по правило, е употреба на непримерено голема воена сила, дотолку повеќе што за прв пат ударот беше почувствуван на своја кожа и платен со американски животи. Недвојбено, шокот со кој се соочи американското општество беше енормен, но одговорот беше саромоден. Ефектите од војната имаат потенцијал да се вратат како бумеранг и да ги погодат истите вредности, кои наводно војната сака да ги заштити. Американскиот национализам минува низ ренесанса, иако за волја на вистината, тој никогаш и не бил во криза. Американското издание на CNN е со таков воинствен набој што е премногу и за нашите искусни балкански души. Граѓаните се ‘бомбардираат’ со пароли од типот „Нова закана, нов дух, нова војна“. За некој кој доаѓа од нашиот дел на светот, и уште кога има демократска провениенција (или барем е подготвен да научи што е демократија) делува уште пошокантно да се прочита рекламата “Зависете од CNN”. Секој кој ќе се обиде да ја оспори оправданоста, целисходноста и етичноста на оваа војна се доведува во ризик да биде оквалификуван како предавник, или во најмала рака, како страшливец.

Првата жртва на секоја војна (дури и кога таа се води на друг континент), а овој пример тоа само го потврдува, се вистината и човековите права. Во оваа војна, загрозеани се не само правата на оние кои се бомбардираат, туку и правата на сопствените граѓани. Сè почесто се поставува прашањето за потенцијалното загрозување на либералните вредности во услови кога „непријателот е меѓу нас“. Досега, најконтроверзниот потег во оваа смисла е претседателскиот декрет со кој се формираат специјални воени комисии (преки судови) кои одлучуваат во случаи кога не-граѓани на САД се осомничени за кривични дела поврзани со меѓународен тероризам. Во изјавата на директорот на Amnesty International за Америка се вели дека декретот ги крши фундаменталните принципи за правдата и во американското и во меѓународно право, особено оние содржани во Повелбата за гра-

ѓанските и политичките права на ООН, која САД ја ратификуваа 1992 година. Декретот воведува дискриминација за странските државјани за кои, всушност, важат пониски стандарди во правниот систем; егзекутивата добива неконтролирана дискрециона власт да одлучува кого ќе гони и во контекст на кои правила, што директно го повредува принципот на поделба на власта, во случајов меѓу извршната и судската.

Ваквото арогантно однесување на егзекутивата (Претседателот) е директна последица на воената атмосфера. Испитувањата на јавното мислење покажуваат енормен скок на довербата на граѓаните кон претседателот Буш, кој во Белата куќа влезе со огромното бreme на оспоруваните и, во најмала рака, сомнителните избори. Само месеци пред 11 Септември, заради изборната хипотека и длабоката економска рецесија, никој не можеше ни да претпостави дека дури 90 проценти од граѓаните преку ноќ ќе му подарат безрезервна поддршка. Уште повеќе, Буш доби „бланко“ одобрување за војната со Авганистан - без воопшто формално да се објави војна. Военото лоби никогаш не било посилно, а воениот буџет е веќе најмала грижа за воениот врв.

Гледано од поширока перспектива, исто така, се забележуваат тектонски поместувања во односот помеѓу партнерите во меѓународната алијанса за борба против тероризмот. Од аспект на односите на САД со НАТО изгледа дека, и покрај напорите да се вклучат и свој придонес дадат и европските нации, САД ја приватизираа новата војна, односно ја прогласија за сопствена пресметка со Ал-Каеда и Бин Ладен. Членките на НАТО доживејаа студен туш кога по ентузијастичката подготвеност да се вклучат активно, добија одговор „Благодариме, ќе ве повикаме ако најдеме за потребно“. Во Алијансата уште еднаш се потврди дека сите се еднакви, но некои се поеднакви од другите. Ситуацијата и првиот впечаток малку се изменија со внесувањето на логистичката поддршка на други национални контингенти, но недвојбено првиот и последниот збор во војната со Авганистан го имаат САД.

Во своите настојувања да изградат широка алијанса против тероризмот, најидилично делуваат извонредно топлите односи меѓу САД и Русија. Дури се наметнува впечатокот дека за САД овој не-НАТО сојузник има далеку поголемо значење

и тежина отколку хармонијата во сопствената алијанса. Буш и Путин го прогласија крајот на Студената војна, но сите дилеми со тоа не се затворени. За малите држави, нагло то затоплување на односите предизвикува чувство на nelaгодност, како и кога меѓу двата цина постоеше соперништво. Најголемата непознаница е можеби во прашањето: зошто и покрај таквата солидарност и разбирање, САД и Русија не се справат со светските закани и проблеми таму каде што е и местото за тоа, во Советот за безбедност на ОН? Сега кога и односите со Кина изгледаат многу подобрани (особено по приемот на Кина во Светската трговска организација), останува нејасно зошто Советот за безбедност и Генералниот секретар на ОН (кој тукушто ја прими милениумската Нобелова награда за мир) остануваа маргинализирани. Веројатно, задачата е преголема дури и кога треба да ја споделат двете моќни сојузнички држави. Таа се состои во откривање на начини бомбардирањето на суверена држава формално-правно да се прикаже како самоодбрана, како и да се заброти вистината дека нападот врз Авганистан е одмазда, која е забранета со меѓународното право,

Многу аналитичари, или подобро критичари на војната против тероризмот укажуваат дека лидерите на САД се обидуваат преку оваа војна заканите да ги претворат во можности (за остварување на своите геополитички интереси). Имајќи ја зад себе неверојатно високата јавна поддршка за војната, САД најнапред му објавија војна на Осама бин Ладен, потоа на Ал-Каеда, за потоа воената цел да ја дефинира во уривање на Талибанскиот режим, и конечно прогласија временски неограничена војна против фантомски непријател - тероризмот. Така, војната постепено отвори нови, или малку подзаборавени хоризонти на американската гео-политика. Ако веќе се урива режимот, зошто да не се искористи можноста да се воспостави 'пријателски режим', кој не ќе има ни сила ни можност да се спротивстави на евентуалните планови на САД да дојдат до нафтните извори и да си обезбедат премин на нафтоводите низ Авганистан до пакистанските пристаништа? Се смета дека наоѓалиштата на нафта и природен гас во Централна Азија се на врвот на светската листа.

Војната во Авганистан е тажна карикатура на она што светските лидери го дефинираат како „првата војна на новиот

век". Таа војна нема никаква врска со животите на невините од Њујорк и Вашингтон. Таа дури нема врска ни со Бин Ладен, а за децата и жените на Авганистан и да не зборуваме... Американците продолжуваат со воени игри од безбедни височини и со користење на опозиционерите на талибансиот режим како сопствени копнени трупи. Некои американски коментатори се прашуваат каква е американската нација кога е подготвена да војува, но не и да гине, дури и кога се работи (наводно) за самоодбрана. Новите сојузници, без дилема, не се во ништо подобри од Талибанците, што не е ни чудо кога станува збор за луѓе кои десетици години не знаат ништо друго, освен да се борат. Разните не-Талибански групи никогаш не се бореле заедно (дури ни против омразениот Талибан), туку дури и денес во некои градови се борат едни против други. Нешто што е заедничко за сите нив е зависноста од трговијата со наркотици и оружје. Авганистан и борбата против тероризмот засега нуди доволна основа за сојузништво меѓу САД и Русија, но претставува темпирана бомба за нивните спотивставени интереси. Русија нема лесно да се откаже од своите интереси во Централна Азија (ако веќе мора да се откаже од Балтикот), ниту пак од извозот на оружје во Ирак, Иран или Сирија. 'Медениот месец' на Буш и Путин, како и секој меден месец, не може да трае долго, а бидејќи е заснован на конкретни гео-стратегиски интереси, носи огромен конфликтен потенцијал.

САД и Русија не се единствени земји со големи интереси во Авганистан. Уште пред девет години ООН препорачаа дека единствен начин да се постигне траен мир во Авганистан е да се разрешат конкурентските интереси на соседните држави, САД и Русија во т.н. шест плус два формула. Идејата пропадна, а конкурентските интереси се присутни, дури и во рамките на меѓународната алијанса против тероризмот. Идејата пропадна затоа што на мнозина повеќе им одговараше Авганистан да остане земја со тешки фрактури, отколку да биде место во кое ќе постои ред и поредок (воспоставен од ООН). На крајот на краиштата, со цинизам или не, останува горчливиот вкус на сознанието дека цената платена во невини животи (и на американска и на авганистанска страна) нема никакво значење, и дека некои други интереси вредат многу повеќе. Како што во иронија вели еден британски аналитичар во магазинот Тајмс:

„коалицијата вооружена со секое можно оружје кое постои на планетата и предводена од глобалната супер-сила, сега се фали дека е во предворјето на победата над една бандитска армија, чии упоришта се, всушност, урнатини и куп отпадоци“. Досега САД ја уверуваа светската јавност, а и самите Авганистанци, дека ионака страдале толку време, па треба да издржат само уште неколку илјади тони бомби пред да дојде мирот. Освен тоа, Авганистанците отсекогаш умирале од војни, глад и студ - но, овој пат, хуманитарната катастрофа предизвикана од војната е барем со благородна цел - да им донесе мир и стабилност. Сепак, некој ќе треба да објасни нешто за значењето на војничката победа и мирот кој убива, за хуманитарната катастрофа, за геополитичките игри, но и употребата на осиромашен ураниум.

(„Пулс“, октомври 2001)

АВГАНИСТАН - ПРВАТА ВОЈНА НА 21 ВЕК

Војната против тероризмот, или како што милува да каже претседателот Буш, „првата војна во 21-иот век“, навидум внесува многу новини во сфаќањето на мирот и безбедноста во светот. Уште е на почеток, а веќе ги менува перцепциите за војната, безбедноста и супериорноста на воената моќ. Воените стратегии и експерти започнаа да мудруваат за тоа што, всушност, донесе 11 Септември, како да се одговори на новите закани и како да се водат војните во 21-от век. Дефинирана е дилема, која мнозина ги враќа во старите комунистички времиња, кога важеше девизата дека секој кој не е со нас - е против нас. Затоа, се чини, денес главниот предизвик како да не е тероризмот, туку односот кон него.

Прашањето за припадноста кон меѓународната алијанса за борба против тероризмот во себе содржи прашање за лојалност и заштита на цивилизациските (западните) вредности и по цена на војна. Некои дури одат дотаму, прашањето да го доведат до крајна инстанца како избор меѓу доброто и злото, во ситуација кога доброто и злото се дефинирани во религиозна смисла. Спектакуларното (in live) започнување на војната во Ав-

ганистан, која ветува дека ќе биде поинаква од сите што досега човештвото ги видело, е извонредна прилика да се размислува за мирот, за тоа дали војните водат кон мир, дали мирот е само прекин на огнот и подготвителна фаза за нов воен циклус. Или кратко, како до мир?

Серијата тектонски потреси кои не воведоа во новиот век станува сè подолга и наскоро никој нема да може ни да се сети кога точно започна 'новото време': дали тоа беше за време на Првата заливска војна, дали за време на повремениите, но редовни бомбардирања на Ирак, при бомбардирањето цели во Судан и Авганистан 1998-та, на 24 март 1999-та над небото на Југославија, или на 7 октомври 2001-та во Авганистан? Што навестува овој серијал? Куриозитетот на најновата војна лежи во неколку моменти: војната и нејзините први жртви се случија уште пред првите бомби и да ги погодат целите; ако порано (и сега) само напаѓачот можеше да остане невидлив (на пример, со употребата на компјутеризирани средства, безпилотни летала или стелтови), и стана јасно дека војна може да се води и против недефиниран и нејасно лоциран противник. Уште повеќе, војната се води против противник кој не располага со вооружени сили (освен ако ја прифатиме апсурдната теза дека талибанскиот режим ѝ објави војна на САД). Оваа војна ќе биде уникатна и по фактот што населението е во исто време бомбардирано и со бомби и со леб. Веројатно, наскоро ќе слушнеме за новите достигнуања на воената индустрија и за употреба на нови оружја. Ако за време на кампањата од 1999 година мнозина за прв пат слушнаа за т.н. умни глави, осиромашен ураниум или касетни и графитни бомби, нема да биде изненадување промоцијата на нови 'достигања' на човечкиот гениј.

Меѓутоа, првата војна на 21-от век останува во многу нешта застарена, остаток на претходниот век. И покрај изјавите од типот дека е ова војна на целиот обединет свет против злото на тероризмот, отсуството на авторизација од Советот за безбедност на ОН гласно татни. Старомодноста, сепак, најмногу се состои во 'условниот рефлекс' на сила да се одговара со сила. По многу нешта е неспорно дека трагедијата од 11 Септември е удар врз човештвото и пораз на хуманоста. Глобализираниот свет е неверојатно ранлив, можеби многу повеќе од стариот: луѓето-патници можат да бидат употребени како убиствено оружје против други

луѓе, нападот на една земја може да однесе животи на државјани на различни земји, а уривањето на неколку згради може да биде вовед во глобална економска криза и рецесија. Конечно, корените на оваа (наводно) нова војна лежат во неправдата длабоко вкоренета во минатиот век, а која стана багаж со кој влеговме во новиот. Најопасната последица е, сепак, прифаќањето на тезата дека настапува судир меѓу демократијата и злото, дека мора да се поддржи војната како средство за постигнување на мир и безбедност во светот или ќе бидеме осудени како предавници. Одамна е веќе јасно дека светот изобилува со 'херои', кои лесно посегаат по оружје. Иднината сега зависи од 'предавниците', односно од оние кои ќе имаат храброст и доблест да кажат дека се истовремено против тероризмот и против војната што започна на 7-ми октомври 2001-та. Уште првите сцени на оваа војна будат деја во чувство: пред само две години меѓународната заедница не уверуваше дека точно знае што прави, дека 'умните' проектили не се насочени против граѓаните, туку против режимот во Белград, дека бомбите се демократски, а колатералните штети се жални ама нужни, дека олицетворение на најголемото зло во светот е Милошевиќ, дека војната ќе трае кратко и ќе донесе мир и стабилност на Балканот. За Македонија, наводната хуманитарна интервенција беше увертира во случувањата од 2001-та.

На 7 септември 2001-та и Буш кажа дека воената акција ќе биде осмислена, сѓопфатна и решителна. Многу дилеми остануваат отворени, дури и за неговите најблиски соработници. Војната започна пред првите бомби да го погодат Кабул, а прашање е кога и дали воопшто ќе заврши, затоа што звучи бизарно да објавиш војна против тероризмот. Тероризмот ниту започна, ниту ќе заврши со Осама бин Ладен. Историјата не ја создаваат личностите, туку обратно - историските околности ги создаваат личностите, и добрите и лошите. Осама бин Ладен е одметнатото дете на тајните служби на САД, а уште полошо тој самиот не е важен повеќе од било кој друг симбол. Злото е веќе посеано, а тоа зло не е Бин Ладен, туку она што тој го симболизира, но и материјализира во вид на сложена мрежа на терористички групи сплотени со корумпирани политичари (од кои некои се и во западниот свет).

Новата војна се претставува како шанса за свет во кој сите нации ќе се обединат во борбата против заедничкото зло. Убаво

звучи, но сигналите кои укажуваат на можноста од различен и ризичен исход на авантурата се видливи. Најпрво, илузија е да се верува дека муслиманскиот свет спокојно ќе гледа на она што се случува во Авганистан, особено ако гигантска бегалска и хуманитарна криза земе димензии какви што се предвидуваат. Всушност, прашањето за страдањето на милион бегалци, не може и не смее да биде морална дилема само за муслиманите. Бедата, очајот и умирањата на децата и старците од косовската криза и оваа авганистанската не се поврзани со религиозна нишка на заедничка припадност, туку со фактот дека станува збор за страдање на недолжни и беспомошни човечки суштества. Американците се обидуваат да ја прикажат новата алијанса како вистински меѓународна, но дури и фактот што можеби до одреден степен ќе ја добијат поддршката на режимите како на оној во Пакистан и Узбекистан или Саудиска Арабија и Катар, алијансата не ја прави подемократска и меѓународна. Ова се земји со повеќе од сомнителен демократски легитимитет, со лидери кои тукушто од генералска преминаа во претседателска фотелја (Мушараф), или кои се морални инспиратори и практични поддржувачи на талибанскиот режим (Пакистан и Саудиска Арабија). Новиот копнен сојузник на САД (секоја сличност со размислувањата за Косовската војна и УЧК е намерна), т.н. Северна алијанса има зад себе крвав диктаторски рекорд, уште од времето на владеењето со Авганистан. А претседателот Путин, највлијателниот партнер на имагинарната алијанса против тероризмот, на совест ја носи Чеченија. Америка го подигна и замавна со мечот на 'правдата' без оглед што некои од нејзините сојузници имаат окрвавени раце. САД многу поневољно размислуваат за правдата кога треба да го прифатат новиот Меѓународен суд за воени злосторства.

Големи се изгледите дека американските пилоти успешно ќе ја завршат новата 'компјутерска игра', но ризиците на теренот остануваат огромни. Новата војна се одвива на најопасната политичка тектонска плоча на светот, како што ја именува Лондонски "Independent". Расцепите на таа плоча можат да доведат до серија граѓански судири во Пакистан, Саудиска Арабија, Индија. Ризикот за прелевање на насилството е дури и поголем од оној своевремено на Балканот. Централна Азија е темпирана бомба, ама тоа изгледа никој не им го кажал на Американците - или можеби тие сметаат токму на тоа во остварувањето

на своите стратегиски интереси? При тоа, Американците (па и Британците) како да не се свесни за посеаното семе на зло во сопственото општество.

За народот на Авганистан војната започна многу одамна, а целата димензија на катастрофата уште никој не може ни да ја предвиди. За граѓаните на САД, слично, војната внесува повеќе чувство на несигурност, отколку на еуфорија. Колективната параноја од невидливиот непријател може да стане средство кое дефинитивно ќе го повреди општеството, начинот на живот, демократските принципи. Ако до тоа дојде, тогаш Бин Ладен и неговите мрачни следбеници можат да бидат задоволни: целта ќе биде постигната и без дополнителни напади. Паранојата се заканува да го опфати целиот свет, секоја влада ќе добие алиби за борбата против своите противници, квалификувајќи ги како терористи, а глобално ќе се створи пледоаје за Хантингтоновата теза за нужниот судир на цивилизациите. Тоа дефинитивно ќе биде крај на човештвото.

Несомнено, 11 Септември отвори нова етапа во историјата на човештвото. Некои сакаат да веруваат дека е ова нова шанса за да се сфати дека безбедносните закани ги бришат разликите меѓу моќните и слабите, меѓу богатите и сиромашните, дека една општочовечка алијанса треба да им застане на патот на оние кои не знаат што е почитување на човечкиот живот. Други, пак, зборуваат дека е ова почеток на крајот на човештвото. Апокалиптичните претскажувања нема никому да му помогнат, меѓутоа и сеопштото колнење на верност кон војната против тероризмот и оние што ја водат не се начин на кој може да се разбуди совеста на човештвото. Ако сакаме свет во кој сите ќе живеат во мир, вредноста на секој единечен човечки живот мора да биде мерката на секоја акција. Масовниот егзодус и погром на неколкумилионското население на најсиромашната земја на светот нема никого да го направи горд на блескавата војничка победа. Сиромашните, гладни и неписмени граѓани на Авганистан да можеа ќе сториа нешто против сопствените угнетувачи, а моќните САД да можеа или сакаа досега ќе се справеа со Осама и немаше да чекаат да се случи 11 Септември. За борбата против тероризмот, колку и да е оправдана, мора да важат истите принципи како и за секоја друга војна во свет кој претендира дека е цивилизиран: ниту една волја или нација не смее да е над

меѓународното право, а ничии човекови права не смеат да се кршат во име на заштита на нечии други. Ако сакаме да влеземе и да ја заслужиме улогата во градењето на подобар свет, водечка мисла треба да биде дека спиралата на насилство раѓа спирала на омраза и беда. Ако не го сториме тоа, тогаш не сме научиле ништо и тоа ќе биде навистина почеток на крајот.

(„Акџуел“, октомври 2001)

СВЕТОТ ПО 11 СЕПТЕМВРИ: ЕДНА ГОДИНА ПОДОЦНА

Од 11 септемвриските напади врз Америка измина една година. Дали светот не е веќе ист? Одговорот на ова прашање може да се даде само низ дијалектички пристап. Светот, за жал, остана ист, единствената промена е во тоа што очигледно влезе во нова фаза на сопствената историја. Првиот дел од тезата може да се аргументира со фактот дека и во 21-виот век остануваме во старата шема на практикување насилство, и кога се постигнуваат цели и кога се бранат вредности. Димензиите што им се придадоа на случувањата од 11 Септември се должат на неколку моменти. На прво место е, секако, бројот на цивилните жртви, но се заборава дека тоа не е најголемиот скор на загинати во светската историја. Второ, е невообичаениот начин на кој се изведени нападите. Трето, шокот од фактот што суперсилата се покажа ранлива, а оттука и жестокоста во одговорот. (Жртвите нема да се вратат, но САД настојува да го поврати својот кредибилитет и углед на моќна суперсила и на држава способна да ја обезбеди сигурноста на своите граѓани.) Четврто, задтрагедијата стоимоќен механизам на медиумска кампања, која честопати изостанува кај другите далеку помасовни трагедии.

Година дена подоцна, не само што тероризмот е сè уште присутен, туку и се засилува. Иако не се видливи моменталните реакции, постојат индикации дека неговите изворишта се цементираат. Извориштето на тероризмот (како и на другите облици на екстремизам) се наоѓа во бедата, социјалната неправда, нееднаквата распределба на ресурсите и моќта (национално, регионално или меѓународно). Некои од најбрилијантните и нај-

големи критичари на нашето време, како Роберт Фиск, Ричард Фалк, Ноам Чомски, Хауард Зин и Давид Хелд, сметаат дека е неоправдано тероризмот да се сведе само на т.н. не-државни актери, т.е. радикални групи, организации и/или индивидуи. Моменталната антитерористичка кампања на САД става акцент само на тесната интерпретација на тероризмот. Фактички, на тој начин се креира морална и политичка легитимација на државниот тероризам, т.е. на феноменот кога државата се јавува како актер. Некои аналитичари аргументирано докажуваат дека САД со децении наназад користи еден вид тероризам во својата надворешна политика, и тоа анализирано токму низ призмата на дефиницијата на тероризмот прифатена во САД. Имено, во документот на Армијата на САД под назив „Операционален концепт за антитерористичка акција“ од 1984, тероризмот се дефинира како пресметана употреба на насилство или закана од употреба на насилство заради постигнување на цели кои се политички, религиозни или идеолошки по својата природа... преку присилба, сила или всадување страв. Една друга американска дефиниција тероризмот го дефинира како употреба на насилство од страна на лице или организирана група против луѓето и имотот со цел да се изврши принуда или притисок на општествата или владите, честопати заради идеолошки или политички причини. Примерите, во кои САД биле инволвирани во акции, чија цел била промена на влада или режим со употреба на сила, се бројни. Атомските бомби прво во Хирошима, и неколку дена подоцна и во Нагасаки, беа употребени со лажно оправдување дека е потребно да се скрши режимот во Токио. Бројот на цивилните жртви (а да не зборуваме за трајните генерациски последици) на оваа трагедија веројатно ќе може да се надмине само со евентуална глобална катастрофа. Покрај реториката за хуманитарна интервенција, во текот на НАТО интервенцијата во Југославија, Медлин Олбрајт неброено пати изјавуваше дека нападот нема цел да го повреди народот, туку режимот. Конечно, како да се толкуваат досегашните, а и претстојните напади над Ирак, ако не преку потребата да се симне од власт Садам Хусеин. Листата станува многу подолга со вклучување на примерите на слични притисоци или директно инволвирање во Централна и Јужна Америка.

НАТО интервенцијата од 1999 година, предводена од САД,

испрати јасна порака насекаде во светот. За жал, таа порака не ја добија само диктаторските режими кои ги кршеа човековите права во своите општества, туку и низа сецесионистички, па и терористички групи. Пораката гласеше насилството е исплатливо политичко средство, дистинкцијата помеѓу терористот и борецот за слобода (или човекови права) е прашање отворено за дискусија и за различни интерпретации, а во моментот кога една група се легитимира како национално-ослободителна или бунтовничка има големи шанси да биде потпомогната со меѓународна интервенција. Тоа беше јасен сигнал. За жал, сигналот на реакцијата на септемвриските настани е исто така јасен, ама е многу повеќе насочен кон државите кои практикуваат тероризам. Војната против тероризмот, или анти-тероризмот, им даде зелено светло на низа режими кои со именувањето на своите внатрешни противници како терористи, добија статус на лојални членки на анти-терористичката алијанса. Најеклатантни примери се случувањата во Израел, Русија (Чеченија), Кина, Пакистан, итн. Дали можеби сега можеме да кажеме дека и САД влегуваат во групата на држави-подржувачи и спонзори на тероризмот? И уште еден детаљ: водењето надворешна политика (т.е. глобална политика на глобалната суперсила) со децении наназад спонзорираше локални групи, кои беа корисни во дадениот момент заради геополитички цели, како што беше случај и со Бин Ладен своевремено, а многу поразлични не се по својот карактер и групите подржувани на Косово, Авганистан, или денес во Ирак.

Во сите овие констелации, не е тешко да се воочи тензијата која постои меѓу Американците и Европејците, и покрај јасно и гласно декларираната еднодушност и решителност во борбата против заедничкиот непријател. Како и во минатото, најбезрезервна поддршка доаѓа од Британија, иако и Блер се наоѓа под огромен притисок на сопствената јавност, која е сè покритична во однос на слепата лојалност кон поголемиот брат. Реакцијата на САД е силна, но комплексна по својата природа. Таа, во голема мерка е емоционална (Фалк зборува за трибален патриотизам), а потоа и промислена и политичка (иако, е тешко да се каже дека е во согласност со меѓународното право, кое е во одумирање). Европејците се во тешка ситуација, особено по 1999 година. Тргнаа во една авантура, следејќи ги САД на Косово, а

чии последици сè уште се присутни, а претставуваат и долгорочен финансиски товар. Денес стојат навидум единствено, но како минува времето стануваат, со право, нестрпливи да видат некаков опишлив резултат или евентуален крај на кампањата против тероризмот. На почетокот САД си го зема правото да го артикулира гласот на човештвото и ги дефинираше непријателите, целите и начините на справување со ситуацијата. Американците ја користат војната како средство за дисциплинирање на НАТО/ЕУ-сојузниците (на секои две години) и како механизам за одвлекување на вниманието од фијаското доживеано во претходната војна. А тоа веќе ги изморува Европејците, но и го нарушува нивното внатрешно единство. Една година подоцна актуелни се неколку прашања кои вредат, колку и одговорите на нив: 1) Дали е Осама бин Ладен заробен, и дали воопшто се трага по него? 2) Дали има докази дека на Ал-Каеда ѝ е нанесена сериозна и ненадоместива штета? 3) Дали денес постои функционална влада во Авганистан и дали луѓето живеат подобро? 4) Дали американските локални сојузници се претворија во воени злосторници по масакрот на илјадници заробеници од Баграм пред очите на американските војници? 5) Дали граѓанските слободи и отвореното општество на Западот се денес во подобра или полоша состојба? 6) Дали земјите како Русија, Кина, Израел, Индија ја поддржуваат војната против тероризмот и зошто? 7) Дали затворениците во Гвантанамо се заштитени со Женевските конвенции?

Тероризмот не е ексклузивитет на одредени региони, па дури ни на терористичките организации. Прашањето за опасноста од глобален државен тероризам останува табу-тема. Всушност, поставена е интелектуална замка, која е содржана на многу експлицитен начин во повикот на Буш: или сте со нас или сте против нас. Излезот е во одговорот дека не постои контрадикција во тоа да се биде подеднакво против тероризмот и одговорот на него. Како инаку да се определите во израелско-палестинскиот конфликт, освен со подеднаква осуда и на двата тероризма? Секоја фрлена бомба и секоја жртва, создава основа за раѓање и регрутирање на нови терористи. Што може да се очекува од новите генерации Палестинци, Авганистанци или Ирачани? САД не може да биде кредибилен посредник во конфликтот на Средниот Исток, ако праќа контрадикторни пораки. Ако со употреба на воена сила се справува со своите терористи

го губи морално право да приговара за акциите на израелската држава (што, за волја на вистината, и не го чини). Подеднакво, ако го осудува однесувањето и кокетирањето на Јасер Арафат со своето радикално крило, морално е да се очекува иста таква осуда за Ариел Шарон, еден од сторителите на најтешки злосторства против цивилно население во Сабра и Шатила. Најапсурдно од сè се повиците дека коалицијата напредува и тероризмот нема да победи. За жал, тероризмот веќе победи со тоа што како бумеранг се сврти против оние што наводно го совладуваат. Доброволното откажување од граѓанските права за сметка на подобрената национална безбедност, трајната воена состојба во која се наоѓа САД, го наведоа високо респектираниот новинар Роберт Фиск да извикне: „Честитки, Америко! Тукушто го направи Осам бин Ладен многу среќен човек!“ Со други зборови, одговорот на тероризмот резултира во ерозија на западните вредности (во нивно ограничување, па дури и кршење), и константен пораст на бројот на сегашни и потенцијални идни терористи.

Теориската дебата за тешкотиите во разграничувањето на терористите од борците за слобода, герилците, криминалните банди и сл., на Балканот има тешки практични реперкусији. Примената на двојни стандарди од страна на меѓународните фактори, кои ни асистираат во справувањето со конфликтите, за жал, не помага, туку одмага. Тоа им дава алиби на оние кои си поигруваат на картата на борбата за слобода или борбата против тероризмот. Борбата против исламскиот тероризам дури му послужи на на Милошевиќ во Хаг. Случајот на преземање неколку лица осомничени за тероризам од Босна од страна на Америкаците, наспроти сите правни процедури (на кои, инаку, толку инсистира меѓународната заедница кога се работи за демократизација на регионот), е другата страна на приказната. Всушност, настаните од 11 Септември се реперкуираат на чуден, но нееднообразен начин на Балканот, кој и самиот претставува потенцијална Мека на тероризмот.

Покрај она што веќе важи за оценката на регионалната слика и прилика на тероризмот, за Македонија е карактеристично што сликата за тероризмот се добива како низ скршено огледало. Сè зависи од која перспектива се анализира феноменот, кој го прави тоа и со каква цел. Проблемот на тероризмот во Македонија, најчесто се интерпретира преку она што се слу-

чуваше 2001-та, а не престанува ни денес. Фактички, за дел од општеството, приказната за тероризмот е приказна за конфликтот, и обратно. Целата работа станува покомплексна заради недоследниот став на меѓународната заедница (САД, НАТО), која го менува мислењето за тероризмот, зависно од регионот и своите гео-политички интереси. Во случај на закана за американските војници во регионот, се бара решителна акција против терористите, но кога имате заложничка криза се бара решителна, но воздржана акција. Грубо кажано, во Македонија нема општествен консензус околу феноменот на тероризмот и средствата за справување со него, а од друга страна - таквиот консензус го оневозможува и меѓународната заедница, која си го зема правото да каже кој е терорист а кој борец за човекови права.

За дилемата дали одделни случувања се тероризам или криминал, одговорот би бил дека вистината е повеќеслојна и дека меѓу тероризмот и криминалот на Балканот нема контрадикција. Дури, во целиот комплекс би можела да се вклучи и герилата и борците за човекови права, но и одделни државни структури. Овде сме имале и имаме случаи криминалот да го стимулира тероризмот, делумно од бизнис причини и делумно од политички и национални побуди. И обратно, борбата за човекови, или поточно за колективни права се води со терористички методи, а таквата клима е перфектен амбиент за цветање на криминалот. Балканот е фатен во замката на сите овие категории, кои колку и да се разликуваат или наликуваат, заедно водат кон застрашувачки ефекти. Затоа, решавањето на дел од проблемот без водење на сметка за останатите нема да даде резултати. Македонија треба подеднакво да се бори против криминалот, тероризмот, но и социјалните неправди. Нашите предизвици се наша задача и одговорност, а светската коалиција за борба против тероризмот како светско зло, е само име за, како што цинично забележува Фалк, гео-политичката сапунска опера чии сведоци сме сите.

(„Пулс“, 13 септември 2002)

СВЕТСКИОТ ПОРЕДОК НИЗ ОРВЕЛОВА ПРИЗМА

Меѓународните интервенции до кои дојде по завршувањето на Студената војна се одликуваат со неколку константи: перманентно маргинализирање на ОН и безочна хипокризија во елаборирање на причините за потребата да се интервенира (или не) во некој дел од светот - секако, со пораст на бројот на цивилните жртви и покрај постоењето на 'умни' оружја. Дури и Заливската војна, која за прв пат во историјата беше реализирана со експлицитна одлука на Советот за безбедност на ОН, сепак, се водеше за интереси кои ги надминуваа оние зацртани во меѓународното право - т.е. заради нафтените полиња на Кувајт. Потоа, интервенцијата на НАТО од 1999 година над Југославија беше наречена хуманитарна, иако во неа (т.е. во начинот на кој беше спроведена) немаше ништо хуманитарно ниту во однос на косовските Албанци, а уште помалку за Србите. Се чинеше дека врвот на хипокризијата беше постигнат во текот на војната против Авганистан, кога Американците бомбардираа и со бомби и со леб (за наводно да спречат хуманитарна катастрофа), а при тоа само во првата година успеаа да убијат три пати повеќе невини цивили, околу 10 000 луѓе (како колатерална штета од акциите), отколку што загинаа во настаните од 11 Септември. Сепак, одготвувањето на нова војна против Ирак покажува колку биле опасни преседаните воспоставени изминатите години. Сега голиот интерес, грамзивоста и аргументите на сила скоро и да не се прикриваат во агресивната политика на САД. Таа политика е арогантна во однос на самиот американски народ, крајно бесчувствителна кон ирачкиот, и неверојатно потценувачка кон сите останати од кои се очекува беспоговорно да го следат водството на САД, па каде и да води тоа.

За нафтата и фактот дека Ирак ги поседува вторите по големина во светот резерви на црното злато (т.е. поседува 4 пати повеќе нафта од САД, вклучувајќи ги и оние од Аљаска) нема ни потреба да се зборува многу - тоа веќе им е јасно и на малите деца. Меѓутоа, постојат податоци за кои не е известена или свесна ни американската, а ни светската јавност. Говорено со јазикот на бројките (дури и ако се потиснат етичките и емоционалните аргументи кога станува збор за војна). Светскиот печат

објави документи на ОН (Канцеларијата за координација на хуманитарните акции), кои иако беа означени како доверливи, процурија во јавноста, благодарение на некои службеници на ОН од Њујорк. Имено, уште во декември 2002-та биле направени прецизни анализи за размерите на хуманитарната катастрофа што ќе ја предизвика војната, и секако јасно е укажано на недоволноста на сите капацитети на ОН да одговори на кризата која сигурно ќе уследи. Се поставува прашањето како човештвото може да остане спокојно пред следните податоци: 1) 30 проценти од децата под пет години (или поточно 1,26 милиони деца) ќе бидат изложени на огромен ризик од неисхранетост, несоодветна медицинска грижа и евентуална смрт; 2) колапсот на суштинските служби ќе доведат до катастрофа со пропорции кои ги надминуваат капацитетите на агенциите на ОН и другите хуманитарни организации; 3) сите агенции на ОН се соочуваат со големи финансиски рестрикции, така што истите се спречени да обезбедат дури и минимум ниво на подготвеност за катастрофата; 4) по 12 години на санкции ранливоста на целата популација е драматично зголемена; 5) UNHCR предвидува бран од најмалку 1,5 милиони бегалци; 6) околу 900 илјади луѓе ќе ја доживеат судбината на внатрешно раселени лица, што само го зголемува бројот на веќе постоечките еден милион раселени лица; 7) бројот на потенцијални директни и индиректни жртви од воениот напад изнесува 500 илјади лица; 8) повеќе од 18 милиони луѓе ќе имаат ограничен пристап до вода, а повеќе од 3 милиони лица ќе бидат загрозувани од глад. Само за споредба, за хуманитарна помош се предвидува да се обезбедат околу 30 милиони долари, додека самата војна и повоената стабилизација ќе чинат близу 2 трилиона долари (неможно е дури да се замисли цифрата). Ирак е веќе земја чие општество е целосно деградирано со санкциите, според личното сведочење на поранешниот координатор на ОН програмата нафта за храна, Денис Халидеј, при давањето оставка на својата функција во септември 1998 година. Тоа е сиромашна земја во која половината од населението е малолетно, т.е. сочинето од деца под 15 годишна возраст. Чувањето на овие застрашувачки податоци во тајност ја наведе Ирена Кан, Генералниот секретар на Amnesty International да праша јавно дали Советот за безбедност се плаши да излезе јавно со овие податоци, па консидацијата на овие аспекти ги држи во тајност?

Прашањето за позицијата на Македонија во претстојната криза и војна е повеќе од реторичко. Не е сфатлив ставот на некои јавни личности и интелектуалци, кои се обидуваат да докажат дека (нелегална и неморална) војна, ако е предводена од некој кој се перцепира како сојузник, може да биде во наш државен интерес. Тоа е прилично кусогледо сфаќање дека ако сме со моќниот ќе бидеме и побезбедни. Најкусиот коментар на војната против Ирак, која веќе не е само можност, туку и факт, би бил: Орвел е жив! Тоа е она што американскиот професор Даниел Нелсон го нарекува унилатерален глобализам и „американски цихад“. Во таквиот опасен свет, ако не сте со Големиот брат, тогаш ризикувате да сте против него. На САД им треба нова војна на секои (отприлика) две години за да го одржи во живот својот военоиндустриски комплекс, и доминацијата во светот. Во таквиот свет, човечкиот живот, па и постоењето на малите нации губи секакво значење. Звучи идеалистички, но најпрво сме човечки суштества, а дури потоа припадници на различни раси, нации, религии. Ако денес не се стане против жртвувањето на повеќе од милион деца во Ирак, нема да имаме морално право да се наречеме луѓе и родители на сопствените деца.

Интересно е дека изјавата на т.н. група Вилнус 10, која ја потпиша и Македонија, беше напишана од страна на Американците уште пред сведочењето на Колин Пауел пред Советот за безбедност, така што зборовите за „убедливите докази“ и безрезервната поддршка на „нашиот сојузник“, беа резултат или на чиста уцена или на немање кичма. Најстрашно од сè е што еминентни луѓе од Македонија искрено веруваат дека во оваа војна имаме „национален интерес“ да се држиме за Американците. Прво, тоа е директна негација на нашето заслужено место во Европа и нашиот европски идентитет, а второ - лоша безбедносна проценка. Зафатеноста на „нашиот сојузник“ во Ирак ќе значи отворање на нови безбедносни ризици во регионот на Балканот. Моралната дилема, секако, останува: дали сакаме државниот интерес да го засноваме на несреќата на еден друг народ и држава? Кога ќе дојде ред на нас, можеби и тогаш нема да има кој да стане во заштита на нашето право да бидеме суверени на своето.

Ова не е првпат македонскиот државен врв да одлучува за прашања од пошироко значење без да се слушне гласот на

народот. Можеби звучи утешно што моментално најголемиот број влади во светот се наоѓаат на спротивна позиција од онаа на јавноста (секако, со исклучок на Франција, Германија и Белгија, каде таква компатибилност постои). Ова е политика на ароганција кон сопствениот народ, во име на удворичката политика на по-силниот и директна негација на демократските принципи. Ако во текот на југословенските конфликти се држевме до ставот дека тоа не е наша војна, зошто сега оваа војна би била од наш интерес? Економските консеквенци од светската криза предизвикана од војната, а која ќе се одрази на цената на нафтата, која ние немаме средства да ја набавиме ни денес, а камо ли кога ќе и се качи цената - ќе ја почувствуваме сите. За среќа, САД од нас нема да побара повеќе од симболичка политичка поддршка, но што ќе се случи ако треба да испраќаме поголем број војници во Ирак (покрај оние во Авганистан)? Тоа е дилема кои некои веќе си ја поставуваат. На пример, Словенија и Словачка се соочуваат со драстичен пад на поддршката на јавното мислење за асоцирањето во НАТО заради опасноста нивните војници да бидат топовско месо во некои конфликти далеку од регионот, во војни водени за туѓи интереси и цели.

Како граѓани мораме да размислуваме глобално, и пред сè европски, но тоа не значи дека треба да заборавиме на сопствената грижа. Тоа е, секако, најнапред обврска на владата: да бара активни решенија за внатрешната и регионалната криза, пред да се обидува да се постави како светски фактор и да и дава поддршка на суперсилата, на која ионака нашата поддршка не ѝ значи ништо, освен како чип во една игра преголема за да бидеме играч во неа. Сегашната безбедносна ситуација содржи елементи на деја ви: навестувања, шпекулации кои се движат во екстремни размери на крајно негирање на постоење опасност од обновување на насилството, до речиси стопостотно тврдење дека до насилство сигурно нема да дојде. Во таквиот распон на оценки, граѓаните остануваат збунети, исплашени и подложни на секакви дезинформации. Владата практикува политика на нечинење во сферата на безбедноста, или барем таков е впечатокот што го добива пошироката јавност. Ако станува збор за помали вооружени групи кои не уживаат поддршка кај албанското население, граѓанинот се прашува зошто тогаш полицијата не тргне во порешителна акција и не се справи со истите? Ако Ахмети

навистина ужива доверба и легитимитет кај над 70 проценти од албанското гласачко тело, тогаш каде е неговиот авторитет, т.е. на неговата партија да ги контролира случувањата и одметнатите борци? Зошто Владата е нерешителна во однос на акцијата за разоружување на земјата и чека да дојде пролет, иако впрочем и немаме кој знае каква зима?

Конфликтите можат да се трансформираат (бидејќи речиси е невозможно да се решат). Она што е најважно е превенцијата не на самиот конфликт, кој е веќе тука и е дел од нашите животи, туку превенција на насилството. За да се постигнат задоволителни резултати, потребен е ангажман на сите инволвирани страни - значи, вклучувајќи ја и т.н. меѓународна заедница. Факт е дека ние не сме веќе (сликовито речено) сопственици на својот конфликт, неговата структура е проширена со присуството на меѓународните мисии, а и динамиката на истиот зависи од замешетелството на светските актери во другите региони, нивната неединственост и заемна конкуренција. Друг проблем е колку конфликтот можеме да го дефинираме во сопствените државни граници, а колку е тој зависен од случувањата во соседството? Како и во почетокот на 2001 година, плаши нервозата кај косовските актери, т.е. нестрпливоста конечно да се реши статусот на Косово. Таму тензиите веќе растат до ниво кое води кон шпекулации за вооружна конфронтација со силите на КФОР и УНМИК. Тука Македонија е немоќна да влијае на случувањата зад границата.

Таканаречената војна од 2001 година остана запомната како голема превара. Уште долго ќе останеме заложници на една недокрај откриена слика за вистинските случувања, мотивите, па дури и актерите. Преварите, а уште повеќе заташкувањата на вистината се плодна почва за создавање на митологии, приказни за јунаци и жртви - на секоја страна. За жал, сè уште постојат можности за мобилизирање доволно луѓе кои или ќе ја напаѓаат или бранат, за на крај единствената жртва да биде токму Македонија и нејзините граѓани. Тоа е рецепт за внатрешен конфликт во кој никогаш нема победници. Или поточно, победници се оние кои ќе профитираат од конфликтот во многу приземна смисла на зборот, додека граѓаните од сите етнички групи остануваат излажани - и уште посиромашни. Законот за амнестија (како впрочем и некои други акции, како онаа „Суштинската жетва“), беа изведени на толку дилетантски и навредлив начин, што повеќе

придонесоа за продлабочување на јазот на недовербата отколку за смирување на конфликтот. Но тоа, повторно, оди на душа на т.н. меѓународен фактор кој (мораме да сфатиме, нема време да се занимава само со нас, кога го притискаат други глобални проблеми) сака брзи фиксови и решенија, па колку и да се понекогаш контрапродуктивни на подолг рок.

Никој нема да не спаси од нас самите, нашето гајле е само наше и најважна е нашата домашна задача. Израз на голема хипокризија е испраќање на војници (па макар и во едноцифрен број) во мисии за чување на мирот во некои егзотични делови на светот, кога се покажуваме неспособни да воведеме ред и обезбедиме пристоен живот за два милиони жители. Антивоените протести во Скопје (а слично беше и во регионот), како дел на глобалната акција за спречување на американската инвазија на Ирак, го покажа нивото на безнадежност и апатија на граѓаните: додека владите побрзаа да ја искажат лојалноста кон Големиот Брат, граѓаните останаа во вакуумот на сопствената безнадежност, па дури и нечувствителност. Тоа е ужасно кога се знае дека над 80 посто од населението е против војната во Ирак, но ниту има мотивација ниту сила да излезе и да прошета пред Собранието за да го искаже својот став. Луѓе кои губат чувство за вредноста на сопствениот дигнитет и вредност на човечкиот живот воопшто (т.е. малку пошироко од она што го претставува потесното семејство), тие луѓе и не можат да бидат носители на пацифистичко движење. Сиромаштијата убива, најнапред духовно, а потоа е извор на себичност и аутизам, а потоа и на агресивност и екстремизам - најчесто не спрема вистинските виновници, туку кон соседите, т.е. оние што најблиску и без поголем труд ги идентификуваме како виновници за сопствената несреќа.

(„Денес“, 27 февруари 2003)

СВЕТ ВО МУТАЦИЈА

Јубилеите се важни заради оддавање почит кон хероизмот на минатите генерации и како потсетување на цената што е платена за нешто што го имаме денес. Но, најчесто на

помпезните прослави и паради забораваме уште пред да се соберат конфетите. Тукушто одбележаниот јубилеј, шеесетгодишнината од завршувањето на Втората светска војна, не смее да заврши со парадите, положувањето цвеќиња пред гробовите на паднатите, ниту со општа еуфорија дека поголемиот дел на човештвото бил на вистинската страна, а дека оној другиот - во меѓувреме се рехабилитирал, минал низ внатрешна катарза. Премногу е убава оваа слика за светското среќно семејство (дури и кога насмевките на Путин и на Буш се наместени за пред камерите), за веруваме дека е таа вистинита и дека одговара на актуелните глобални состојби. На есен ќе се одбележи и јубилејот од создавањето на ООН, но прашање е дали воопшто ќе се смогне сила да се пристапи (а не само дебатира) кон суштинска реформа на Организацијата, па и на нејзините правни основи и бројните изведени конвенции.

Вистинското прашање за една ваква пригода е: колку заложбите на „татковците“ на поствоениот светски поредок се реализирани? Колку е денес светот побезбедно и посреќно место за живеење? Колку сме цивилизациски понапред, ако параметар за таа оценка е употребата на сила во меѓународните односи? На позитивната листа на оваа генерална проценка, неизоставно влегува неверојатната промена на европскиот континент. Старите и лути непријатели - претстава која најчесто се врзува за Германија и Франција, но во која не треба да се изостават и другите европски држави - се денес корифеи на проектот за Европа како заеднички дом. За оваа група на држави, која постепено расте, владеачката филозофија е инспирирана од идејата за Европа како Венера т.е. протагонист и светски актер кој промовира немилитантен начин на справување со сопствените, но и со светските проблеми. Безбедносната заедница конституирана околу ЕУ треба да биде фактор на ширење на концепцијата за мир со мирољубиви средства, најмногу преку чинот на атракција, т.е. ширењето на својата моќ на 'заведување' (како што би рекол Роберт Каган) и убедување. Земјите кои аспирираат кон полноправно членство нужно е да се реформираат одвнатре, а и кон надвор имаат должност да се однесуваат согласно мирољубивите принципи и надворешна и безбедносна политика на ЕУ. Тоа не смее да биде ниту хипокризија, ниту лавирање помеѓу проектот на Стара Европа и Нова Европа (која со телото е во ЕУ,

а со душата често заблудува кон најмоќната држава на светот). Создавањето на ЕУ стана можно откако земјите-основачи минаа низ внатрешна преобразба, низ катарза и соочување со сопственото тешко историско наследство, што е особено точно за Германија. Во 1945-та година светската заедница беше создадена во духот на рефренот “Never more” (никогаш повторно), но единствено водечките европски држави успеаа оваа мисла да ја операционализираат и да ја оживотворат на најпрагматичен и најконкретен начин, низ настојување да се интегрираат на база на економскиот интерес. Сè друго беше надградба и нужен (иако повремено спор) процес и резултат...

Но, каде е светот денес? Точно е дека сме најчесто европоцентрични (дури и ние во т.н. Западен Балкан љубиме да го гледаме светот низ европски очила, иако со своето однесување понекогаш потсетуваме на некои други континенти); но светот заслужува поширока и пореална перспектива... Светската организација мина бурни години на подеми и падови, но преживеа, иако цената за тоа беше висока. Тука, првенствено мислиме на флексибилното толкување на одредбите на Повелбата, мутацијата и компромисните форми на нејзината имплементација, повремениите (тотални) парализи, па и маргинализација од светските текови. Наместо вистински чувар на светскиот мир и безбедност, ООН најчесто реагираа пост фестум и ја земаа на себе улогата на реасекеерг-и во услови кога и прекилот на огнот беше огромно постигање, а вистинскиот мир само посакувана состојба. Во одредени ситуации Советот за безбедност беше место на кое доаѓаше до чиста инструментализација, па дури и злоупотреба на ОН, т.е. место каде што се создаваше алиби за воени акции кои беа во директна спротивност со духот и одредбите на Повелбата. Тоа беше случај со Првата и Втората заливска војна, како и принудните акции помеѓу едната и другата војна, било да беа од воена природа или од типот на економски санкции од кои страдаа огромен број на цивили и, првенствено, деца под петгодишна возраст. Во една друга ситуација (1999 година), пак, Советот за безбедност беше сосема заобиколен, додека акцијата од типот на т.н. хуманитарна интервенција со воени средства беше спроведена со унилатерална одлука на НАТО.

Листата на проблеми од круцијална природа со кои се соочуваат ОН не завршува тука. Крајот на Студената војна не

доведе до уживање на очекуваната мировна дивиденда, како што и настапувањето на новиот милениум не значеше влегување во повисока цивилизациска фаза на развој. По принципот на законите на физиката, на акција-реакција (која на крајот доведува до маѓепсан круг, во кој веќе и не се знае кој прв почна), се множат облиците на употреба на насилство што во национални, што во меѓународни рамки. Се случи фамозниот 11 Септември, по што следуваа ретрибутивни мерки (т.е. војна) во Авганистан, а потоа и во Ирак. Сега веќе ретко кој се прашува за времетраењето и начинот на окончување на веќе започнатите воени конфликти, туку целото внимание е свртено кон погодување кој е следниот? Ако во средината на минатиот век, голем чекор напред во развојот на меѓународното право и етика беше санкционирањето на превентивната војна, денес вистинскиот предизвик за кој меѓународното право сè уште нема издржан одговор е - регулирањето на т.н. преемптивна војна (од типот на Ирак). Синтагмата за глобална „војна против тероризмот“ станува еуфемизам и првенствено политичко, а не правно прашање. Сликата за состојбата на меѓународното право, и особено хуманитарното, станува депресивна, ако на ова ги додадете и прашањата за грубото кршење на Женевските конвенции што се случува пред очите на светската јавност на почетокот на 21 век. Деновите доволно е да се погледнат извештаите за нечовечкиот и понижувачки третман на заробеници во Гвантанамо, Баграм (Авганистан) или Абу Граиб (Ирак), цела година по избивањето на првите скандалозни слики и факти. Старите конвенции не се почитуваат, а новите оружја никако да бидат правно забранети. Феноменот на употребата на контрактори и приватни воени фирми е сè поголем правен и морален предизвик, додека вистинска акција за утврдување на нивната одговорност нема. За жал, дури и најново чедо на светската правда, Меѓународниот кривичен суд, беше деформирано при самото раѓање со самиот факт што САД одбија да ја признаат неговата јурисдикција.

Светската организација живурка веќе извесно време, а дел од нејзините највисоки функционери (приватно, секако) кажуваат дека е право чудо што организацијата сè уште постои. Најјичинчната работа, која лично ја слушнав токму во седиштето на ОН во Њујорк во 2002 година, беше дека Организацијата сè повеќе им се посветува на т.н. поп-CNN конфликти (т.е. оние кои

се случуваат во делови на светот во кои големите сили немаат интерес, а со тоа ни светската јавност не е посебно потресена), додека останатите ги менаџираат САД и НАТО. Имајќи го предвид начинот на кој Големите сили ги менаџираат проблемите (со обилна употреба на сила и со серија на воени злосторства кои се декларираат или како колатерални штети или како борба против екстремисти), несовршена каква што е, ОН останува единствената универзална организација. Таа е единственото место што успева на заедничка маса да ги седне буквално сите, па која повремено и умее да ја одигра толку потребната ролја на совест на човештвото - било кога станува збор за Милениумските цели и хуманата безбедност, било кога ќе ги исклучи САД од Комисијата за човекови права заради лошите извештаи од земјата, било кога ќе иницира имплементација на Кјото Протоколите во име на заштитата на заедничката Мајка Земја. За сега друга опција нема, па се чини дека шеесетгодишниот јубилеј е добра прилика да се поддржат напорите за реформа на ООН и осовременување на меѓународниот правен поредок, во духот на Never More, кој ни се повторува на начин на кој не прави неми сведоци и соучесници на некои од најужасните злосторства против човештвото.

(„Одбрана“, мај 2005)

ИРАК: ДО ПОБЕДАТА И ПО НЕА

Сите ја преферираат виртуелната стварност: и војниците и политичарите и граѓаните. Велат, првата жртва на секоја војна е вистината, но анализирајќи го текот на војната во Ирак се прашувам зошто е тоа така. Дали на мнозина им одговара жртвувањето на вистината? Нема ли доволно одважни гласови да ја кажат вистината тогаш кога тоа се смета за политички некоретно, непожелно или дури и опасно? Или, можеби, нашите ситни души намерно не сакаат да бидат бранувани, а совеста вознемирена од вистинската слика за војната и страдањата, за вистински цели и последици од неа, особено кога е тоа една далечна војна, за која можеме толку лесно да кажеме дека не не засега? Зошто да не си ги гледаме нашите маки, верувајќи во

онаа старата дека секоја планина има своја тежина, а ние токму сега немаме баш желба и сила да се соочиме со планината што ги притиска, или буквално убива другите, таму некаде далеку? Зарем немаме доволно стресови, сиромаштија и несигурност, корупција, лаги и измами овде, на ова мало парче земја? И што, впрочем, можеме да сториме во ваква ситуација?

Не знам зошто, но во деновите на ирачката драма (не можам дури ни војна да ја наречам, кога таму немаше барем донекаде рамноправни противници, и сè наликуваше на приказната за Давид и Голијат, само што овој пат не уверуваат дека Голијат е оној праведниот и загрозениот), постојано ми се враќаа сеќавањата на деновите на Танушевци, Тетово, Куманово. Таа пролет 2001-та, за нас во Скопје беше толку примамливо да се излезе надвор, да се седне на кафе-муабет, да се побегне од вознемирувачките ТВ вести - сè во обид да се најде макар моментален заборав од фактот дека сето тоа се случува тука и овде, сега и токму нам, а не таму некаде зад планините. Колку што самите себе си сè уште си ја должиме обврската од соочување со вистината, подеднакво како граѓани на глобалното село, немаме морално право да ги затвориме очите пред случувањата кои ќе го изменат светот во кој живееме, ќе го направат погрд, понеправеден и понесигурен. Соочувањето со вистината за сопствениот страв е вистинскиот начин за ослободување од него, а мене ме плашеше и сè уште плаши она што ни се случи (и случува) овде, подеднакво како и она што, како дел на човештвото, чувствувам ми се случува и таму (во Ирак).

Подеднакво, како во 2001-та, и изминативе месеци, доминираше чувството на немоќ: да се биде експерт, однапред да се предвиди трагичниот исход, да се знае со сигурност дека надоаѓа настан кој не може да се оправда ниту со правни, политички или морални аргументи, и сепак да се биде немоќен да се стори нешто. Барем оние околу тебе да сфатат што навистина се случува... Во моменти на професионален очај, еден постар и мудар колега се обиде да ме утеши, објаснувајќи ми ја судбината на истражувачите на мирот и конфликтите: тоа е судбината на Касандра, девојката со дар да ја пророкува иднината, а проколната да не ѝ веруваат сè додека не е предоцна. Сепак, зборувајќи за ирачката трагедија, повикувањето на Касандра би било претерување: беше толку лесно да се предвиди, дури и да се види зад помпезната

американска реторика за вистинските мотиви и цели на војната, премногу лесно... И токму затоа, се создава фрустрацијата за неподготвеноста таа очигледна фарса и лага да се раскринка, да се обелодени лагата - и да се застане на вистинската страна.

Со недели го започнувам денот со читање на најновите вести за случувањата во Ирак, за најголемата војна на новиот милениум. А сè некако во потсвеста ми се јавува прашањето: чекај, а што се случи со Авганистан (со таа прва војна на 21 век)? Каде се сега тука луѓето така благородно 'ослободени' од страна на САД, бомбардирани со леб и со бомби, и со ветувања дека по уривањето на талибанскиот режим ќе почнат за човек достоин живот, ќе има прогрес и демократија, женска еманципација... И покрај притисокот на најновите случувања не сакам, одбивам да заборавам на тие луѓе, кои својата наводна слобода ја платија со десетици илјади цивилни жртви, кои паднаа како колатерална штета... Не е фер, не е можно да се забораваат и остават во својот очај и безнадежност! Попусто... Светските медиуми сакаат свежи вести... Но гледај чудо: повторно некаква виртуелна стварност, нестварна војна во која добивате интер-активни мапи за случувањата на теренот, светските медиуми им препорачуваат на репортерите да не покажуваат вознемирувачки сцени на човечки страдања (особено, лимени ковчези, колатерални штети и несакани трагедии). Демек, тоа не било ни во согласност со меѓународното право (одеднаш некој се сети дека постоело нешто што се нарекува меѓународно право и Женевски конвенции). Каква хипокризија! Стравот е поврзан само со можноста сликите да создадат отпор и несогласување кај јавното мислење, кое во 'демократиите' е толку потребно во водењето на политика, и особено на војна.

Меѓутоа, пак чувствувам колку е неправедно и нефер да не пуштам солза за детенце, чие име го дознавам од дневните извештаи од Багдат на Роберт Фиск. Низ неговите извештаи слушам човечки крици, офкања, очај, крв капе од секој напишан ред... А, сепак, неговото сведоштво не е навреда, ниту ловење на сензација од некој амбициозен новинар вклопен (embedded) во редовите на американските и британските трупи. Ова е единствениот глас што го имаат ирачките цивили, единствениот морален цин, кој има храброст и доблест да ја види вистината и да ја напише, па таман и да ја шокира Белата куќа, Вестминстер или кабинетот на нашиот претседател и „божји човек”.

И така со недели, ако денот не ми почне без да испратам мајчинска мисла и желба за утеха на тоа мало момченце или девојче за кое ми кажува Фиск, мислам дека ќе немам сила да се соочам со сите мали и големи проблеми, кои ми ги носи денот. Гласно ѝ го преведувам ужасниот дневен извештај (ужасен заради фактите, а не заради тоа што е напишан) на мојата седумдесетгодишна мајка. Гласот почнува да ми трепери, и гледајќи ме како се кршам, таа ме моли да престанам. Демек не е здраво да се вознемирувам толку. Кутрата, не сфаќа дека е ова нужно за сочувување на моето ментално здравје. Одам до крај, го читам текстот сама во себе, а солзите капат по тастатурата. Во морето на т.н. информации кои зборуваат за стратегиски потези, за држење под опсада и урбоцид, користење на нови и непознати оружја (но и повторно на оние познатите, од типот на осиромашен ураниум, касетни бомби, итн.), и за 'јунаштвото' во спасувањето на американска жена-војник од ирачко заточеништво, сфаќам дека никој ништо не известува, дека единствената вест која има своја длабока хумана и ужаснувачка смисла е токму сведоштвото на Фиск, за болката, маката и страдањата на оние за чие добро наводно се води оваа војна. Меѓутоа, останува да виси прашањето колкумина имаат храброст да сирнат зад официјалните соопштенија за напредувањето на сојузниците (веќе никој не може да ја сокрие вистината дека се тоа сами, бедни и изолирани сојузници, во сојуз само со самите себе и својата измама) и претстојната победа? Повторно, таму се само осамените цинови, оние кои не се плашат да ги погледнат очињата на децата во агонија, да го слушнат безгласниот плач на нивните родители, и да ни кажат дека тие луѓе, тие деца, па и тие војници имаат имиња, не се измислени ликови од американски ефтин стрип. Нам, на малечките (навистина мали и ниски), сојузничкиња, ни останува да си признаеме дека ние сме оние кои независните и храбри медиуми и интелектуалци ги нарекуваат вазалски држави, уплашени или поткупени.

Кога започна (видливиот дел на) оваа војна, медиумите тргнаа во потрага по експертски мислења за тоа колку таа ќе трае, каков ќе биде текот, која е целта. Ако тоа беше апсурдно прашање, сега се поставува едно уште поапсурдно: победата во оваа војна? Дури ни Буш не се осмелува да го прогласи за победа соборувањето на циновската статуа на диктаторот. А што

сторија медиумите? Побрзаа да ја повторат сцената на падот на режимот, да ѝ аплаудираат на една мала толпа, која пред да тргне во грабеж на најбогатите музеи во кои беше содржана историјата на целата човечка цивилизација, ѝ се освети на статуата! Пак е осамен гласот кој зборува дека темната страна на победата ќе лежи на совеста на победникот, на окупаторот кој според Женевските конвенции има обрвска да ги заштити цивилите од грабеж, палеж, да ги заштити болниците и повредените, но и археолошкото и културно богатство. А не да се грижи само за своите момчиња, како што бесрамно велат некои воени заповедници....

Осамен е гласот кој кажува дека серијата воени злосторства сторени од победниците продолжува, дури и без некаков поголем протест или одбележување: изгледа толку логично да фрлите четири двотонски бункер-блустер бомби во цивилен кварт на петмилионскиот Багдад - односно, истите бомбите кои се беа испробани кај Бора-Тора планините во Авганистан; притоа да убиете 14 цивили (иронијата да биде поголема жртвите беа христијани); да уништите намерно верски објект (џамија) и пак да имате силен мотив за тоа - го гоните зверот, диктаторот, човекот одговорен за масовни злосторства. Тоа го правите на таков 'принципиелен' и непоколеблив начин што сте спремни и да убиете невини луѓе притоа. А останатите, тие уште би требале да бидат благодарни што сте ги бомбардирале, што сте им уништиле сè, дури и затруле иднината со осиромашен ураниум - затоа што по некаква апсурдна (да не речам, болна) логика, подобро и почесно е да умрете од 'ослободителите' отколку од тиранинот!?

Ќе има ли крај оваа војна? Ќе има ли исход? Да, само што тој ќе потсетува на втор Виетнам, со опасност од прелевање на конфликтот во регионот, со понатамошна делба во меѓународната заедница, и дефинитивно со нови сведоштва за страдањата на некои нови дечиња.

(„Ујирински весник“, 16 април 2003)

ПОБЕДНИКОТ ОД ИРАК

Критиката и антивоените повици поврзани со војната во Ирак станаа вообичаен декор, на кој малкумина посветуваат внимание. Несреќата е во тоа што мировното движење во САД, но и во други делови на светот, во мејнстрим медиумите не добива гласност - иако постои и расте. Но, кога критички оценки доаѓаат од некој како Збигњев Бжежински, тогаш тоа станува вест. Властите на сите нивоа поттикнуваат параноја во САД, вели овој поранешен советник за национална безбедност на претседателот Картер. Тој пишува за погубната авантура на Буш, за катастрофалните последици по американската демократија и начин на живот, но и укажува дека војната против тероризмот (како синтагма или политичко-воена платформа) е глупост, бидејќи тероризмот не може да биде непријател, туку само начин на војување. Форсирањето на синтагмата војна против тероризмот, според Бжежински, создало менталитет на живот под опсада, како и растечка култура на стравот, која ја ограничува моќта на расудување, стимулира емоции и на политичките демагози им го олеснува мобилизирањето на јавноста во поддршка на остварувањето на нивните цели.

Секако, останува прашањето: а, зошто дури сега, г-не Бжежински? Нели, ова што го откривте сега е нешто што уште пред да започнат војните и во Авганистан и во Ирак го велеа многу други луѓе? Кога деновиве слични оценки за американската (поточно, Бушовата) политика дава стариот волк на американскиот естаблишмент и тоа во „Вашингтон Пост“, доволно е да се заклучи дека се случува нешто навистина драматично. Нашиве експерти-државници тешко се импресионираат од дисиденти од калибарот на Чомски или Фиск (што е логично за луѓе импресионирани од власт, моќ и пари). Но, дали можеби конечно ќе се подзамислат сега, кога критиката доаѓа од докажан претставник на реалистичката школа? Дали и Бжежински ќе го наречат предводник на антиамериканизам? Ако го сторат и тоа, тогаш нема друг коментар, освен оној дека некој овде се прави поголем католик од Папата, поголем Американец од Бжежински!

Интересно, во рок од само два дена можевме да прочитаеме неколку анализи на состојбата во Ирак (на четиригодишниот

јубилеј од почетокот на војната), дадени од познавачи на состојбите со различен бекграунд, но со иста порака: низ светот кружи баучот на стравот! Само како дополнување на мислата: а нели токму стравот (теророт) е она што го одликува тероризмот, подеднакво недржавниот и државниот тероризам? Бжежински зборува за раширената култура на стравот, која го завладеа американското општество и се заканува да ги уништи темелите на либералните вредности. Само еден ден пред неговата дијагноза, Фиск пишуваше за заразата (спиралата) на стравот во која се заробени подеднакво и младите (студентите, поточно) од Блискиот Исток и оние од САД. Природна реакција и последица на стравот е омразата кон Другиот, која е дополнително поттикната од медиумската презентација на непријателот, кој еве само што не не нападнал, кој е нечовечен наспроти нашата докажана човечност и демократичност. Под претекст на страв и барање на нужна заштита се оправдува и омразата кон некого кого и не го познавате. Всушност, губите и желба да го запознаете тој Друг, нечовечен и полн со неоправдана омраза кон вас и она што ви е најмило.

Народот вели дека стравот има големи очи, но прашање е дали сето она што како своја креација го создава стравот е и реалност. Поигрувањето со стравот е моќно средство на секоја политика, особено на онаа која е авторитарна и репресивна. Всадувајќи страв и чувство на небезбедност кај своите потчинети, власта добива одврзани раце да стори сè (па и потроши сè) што е потребно заради гарантирање на националната безбедност. Зошто американската (или било која друга) власт би си поигрувала со стравовите на своите граѓани, кои во таква психоза и страв од дихадисти (кои ги препознаваат во секој кој има потемен тен или носи некаква традиционална облека) се подготвени на секакво ограничување на своите граѓански слободи? Во теоријата тој процес го нарекуваме секуритизација, што не е ништо друго, туку манипулација со безбедносниот дискурс. Оние горе, заедно со нивните разузнавачки служби и инсталации, им кажуваат на граѓаните колку се (не)безбедни, кои се главните закани за нивниот живот и среќа, и што и колку треба да се жртвува за сметка на безбедноста. Хобсијански свет на размена на слободата за безбедност! Зошто тоа го прават Американците со сопствениот народ? Од неколку причини: прво, исплаше-

ниот граѓанин е попослушен и подготвен да купува секакви приказни и оправдувања за војните што во име на слободата и демократијата ги води нивната влада; второ, затоа што тој ист граѓанин е навикнат на одреден (висок и лагоден) животен стандард, од кој не само што не е волен да се откаже, туку и врши притисок одоздола кон власта да го гарантира и продолжи конзумирањето на благосостојбата; и трето, елитите (бизнисот и воено-индустрискиот комплекс) се воени профитери, но имаат потреба од задоволување на минималните претпоставки на демократијата - јавна поддршка и легитимитет на своите (нелегални од аспект на меѓународното право) постапки. Ова ја објаснува и тезата зошто демократиите не војуваат меѓу себе, но војуваат со оние кои се недемократии (а кои, ете, се најбогатите нации со нафта во светот). Под параван на ширење на демократија, демократиите тргнуваат во крстоносни војни во кои секој кој не е со нас, автоматски е против нас (и демократијата). Тоа не само што е опасна теза, туку е и лажна. Веќе и на врапчињата им е јасно дека војната во Ирак започна заради геостратгиски и лукративни цели, а не заради страв од средства за масовно уништување или демократска преродба на ирачкото општество.

Но, и покрај ужасната статистика, војната не е загубена, бидејќи нејзината цел никогаш не бил тероризмот ниту ширењето на демократија. Војната е крајно успешна, гледана низ призмата на нафтениот бизнис и енергетската безбедност на САД. Демократизацијата на Ирак, всушност, беше замислена и се сведе на либерализација на нафтениот пазар. Наспроти Садамовата државна контрола врз нафтеноото производство (и дистрибуција на профитот) денес е извојуван 'најлиберален' закон за давање под концесии на нафтениите извори токму на најмоќните западни мултинационални компании, и тоа за период од 30 години. И сето тоа, секако, на најдемократски начин: низ механизмите на тукушто исталираната парламентарна демократија. Ирачкиот парламент донесе закон од непроценлива штета на граѓаните и интересите, кои наводно ги претставува. За да се портретираат како добри, праведни и демократични, на господарите на војната им треба лош непријател, кој ќе биде закана за нивните граѓани.

Како функционира имиџот на непријателот? И зошто? Пред да продолжам со оваа тема, само да напомам дека истиот механизам се применува и во внатрешно-државни и општествени

пресметки (со различниот од себе, било да се работи за неистомисленик или припадник на друга етничка, религиска или идеолошка групација). Непријателот или противникот (дома или надвор) се опишува како сенка или одраз на нашата потсвест. Тој/таа е алчен, полн со омраза, суров, тој не е личност, туку носител на разни епитети (свер, опасен елемент, предавник, накараден и неморален). Тој не се смее, не знае да сака, а и не е добар родител (иако најчесто има повеќе деца од нас самите). Откако ќе го нацртате во таква светлина, противникот е дехуманизиран, нехуман и извонредно опасен за она што е за вас вредно, па затоа можете да се пресметате со него (па, и убиете) без никаква грижа на совест или срам. Тој/таа си го добил/а она што го заслужил/а. Размислувањето во контрасти, како што се добри и лоши момци е значајно заради формирањето на (нашиот) идентитет и го олеснува процесот на донесување одлуки (за отпочнување војна, на пример). Креирањето на имиџот на непријателот е работа, меѓу другите, и на медиумите. Некритичкото поимање на нашето дејствување се објаснува вака: ако дејствуваме себично, тогаш тоа е под притисок на ситуацијата. Но, ако непријателот дејствува себично, тогаш тој само го покажува своето вистинско лице, а ако дејствува мирољубиво, тогаш тоа го чини или затоа што нема друг избор (притеснет е) или сака само да не залаже. Нашите војници (во Ирак, на пример) ги опишуваме како: професионални, полни со самодоверба, внимателни, лојални, решителни и храбри. Непријателските војници се со испрани мозоци, очајни, кукавици, слепо покорни, фанатични и сурови. Нашите „неутрализираат“, додека нивните убиваат. Убиените на нашата страна се маченици и жртви, а убиените цивили на нивна се само колатерална штета.

Неодамна чувме уште една конфузна изјава од конфузниот министер за одбрана, според кој во Ирак не оди најдобро, ама не губиме. Додека неговиот претходник мудро изјави дека на глобален план е сè уште рано да се прогнозира како ќе заврши војната во Ирак, ама едно е сигурно: за нашите момчиња Ирак е сигурен успех. Демек се стекнале со невидено воено искуство (да си седеле дома никогаш не би помириале крв, бел фосфор или барут), но се прашува човек: за каде им е потребно тоа искуство? Уште колку недолжни Ирачани треба да загинат за на Манасиевски да му биде јасно кој е победник?

За потсетување: досега, за четири години, загинаа 650 000 невини луѓе! И Манасиевски е подготвен да чека да загинат уште неколку стотини илјади луѓе за да му стане јасно дека во Ирак не победуваат нашите, туку губат и страдаат Ирачаните, и тоа само затоа што некој ја намерачил нивната нафта. При одбележувањето на четиригодишниот неславен јубилеј и нашите медиуми се охрабрија (под притисок на отвореноста на западните медиуми во кои веќе не се крие дијагнозата, а и под ветрот на промените во американскиот Конгрес). Изјавија дека Ирак е крвава катастрофа и втор Виетнам за Американците. Ниту збор за нашата одговорност! Ни збор за нашето сојузништво и статус на окупаторска сила! Без оглед што некој ќе се вади на малиот број македонски војници, ние ја носиме сета политичка, правна, воена и хуманитарна одговорност за тоа што се случува таму. Или некој мисли дека профитираме, па затоа треба да си молчине во име на националниот интерес?! Пред некој ден добив е-маил од американски познатик (искусен воен професионалец), а кој има искуство од низа мисии насекаде по регионот, а пред извесно време се врати од Ирак. Ми кажа дека со некој негов колега расправале за сојузничките нации, па не беше сигурен дали Македонија е активна во Ирак. Вели, нешто проверувал по нивните официјални веб-сајтови, но не добил сигурна информација. Не знаев дали да плачам или да се смеам! Драги мој Џек, па моите се убедени дека вие во Вашингтон сте ептен до гроба благодарни за нашата припомош, а вие таму поим немате за успехите на нашите храбри момчиња!?

(„Фокус“, 6 април 2007)

„ЧУДАТА,, НА 21 ВЕК: ПОГЛЕД НА ЛИБАН

Не сум религиозна, но ќе почнам да верувам во чудата на Исус. Библијата вели дека токму во Кана, при свадбена веселба, тој го направил првото чудесно дело - водата ја претворил во вино. Деновите израелската армија манифестираше моќ да создаде река од невина детска крв. Не е потребно чудо за да убиете невини луѓе (повеќе од 500 за само 20 дена), а уште

помалку дечиња под десетгодишна возраст! Но, веројатно е дека светските дипломати имаат срца од камен кога можат така културно да го изразат своето „незадоволство“ од масакрот во Кана. Токму тие кои седеа во климатизираната конференциска сала во Рим пред неколку дена, дебатирајќи дали е потребно примирје, токму тие се директно одговорни за крвопролевањето во Либан. Одговорни се и за рамнодушноста со која со години ја следат секојдневната трагедија на децата во Ирак и Авганистан, а да не зборуваме за оние кои без глас го напуштаат животот заради сиромаштија и глад. Вистинско ‘чудо’ е што свет како нашиот можел да преживее толку долго! Денес ви е потребен добар желудник за да ја сварите сета хипокризија и безгрижност на оние кои одлучуваат за животи. Но, да не се лажеме, и ние имаме удел во играта - посветуваме минута-две за ТВ вестите, ќе помислиме на несреќниците - и потоа, спокојно ја менуваме програмата, барајќи нешто за разонода.

По првите вести за масакрот во Кана, побрзав на Интернет да побарам дополнителни информации. Изборот беше голем: можев да избирам меѓу видео-клип за постигањата на науката во вид на „Креми за заштита од сонце од највисок степен во САД“ и ‘алармантните’ вести дека „скаутите биле хоспитализирани заради летната жега“. Тука беше и насмеаното лице на една жена која никогаш не била мајка - елегантната и моќна Конди Рајс, која за мир се бори со насилни средства. Се обидов потоа да и се вратам на научната работа. Му се радував на предизвикот да пишувам за тема, која дава можност да ја изложам критичката аргументација за тоа како меѓународната заедница (не) ни помага во градењето на демократска држава. Може толку да се пишува за тие фини и културни луѓе кои, нели, ни помагаат да се опоравиме од “крвавата граѓанска војна” од 2001-та, онаа која толку често ме затекнува посрамена кога им ја прераскажувам на останатите страдалници од регионот, а во која за шест месеци загинаа околу 200 луѓе. Па, да! Нашата земја е сè уште успешна приказна и најголемото постигање на западниот конфликтен менаџмент. Тие чудесно го запреа насилството, чие семе беше посеано токму за време на една друга нивна „чудесна хуманитарна акција“, т.е. НАТО интервенцијата од 1999 од страна на борци кои делумно и самите ги вооружаа.

Вџашена сум од нешто друго. Од контрастот! Кога се

спасуваа едни други животи, западното јавно мислење добро 'обработено' даде поддршка за момчињата кои бомбардираа од 10 000 метри. И тогаш имаше „коллатерални штети“, како онаа кога во куќа загинаа тринаесет деца во Сурдулица. Но, нив веќе ретко кој ги памети, дури и во нивната татковина, која засилено се бори за членство во НАТО. Кога четворица наши војници беа киднапирани од косовски групи во април 2000, ние не наваливме на Косово, туку ги трампаваме војниците за слободата на еден криминалец, кој потоа навали на нас. Кога Македонија се бранеше, не подучуваа да употребиме ограничена и пропорционална сила, и секако - да преговараме и постигнеме компромис.

А што се однесува до Либан, слушаме дека Конди е длабоко загрижена за загубата на човечки животи. Проблемот кај големите државници е што имаат долгорочна перспектива; тие размислуваат за траен мир по цена на огромни жртви - човечките животи и онака имаат (краток) рок на траење. Според неа, примирјето не било решение. А колегите Израелци ми велат: „Ако Арапите го положат оружјето денес, повеќе ќе нема насилство; но, ако ние го положиме оружјето ќе го нема Израел“.

Некои колеги велат дека морам да бидам неутрална затоа што сум научен работник. Има и такви кои велат дека сум радикална. А како да бидете неутрален кога гледате како ужасни воени злосторства минуваат неказнето? Како да бидете научен работник и особено правник, а гледате како меѓународното право умира заедно со децата од Кана? А во време на општа лага и превара кажувањето на вистината е револуционерен чин (Орвел). И конечно, како да не бидам исфрустрирана кога мајката во мене има предност пред сè друго? Ме напаѓаат учени луѓе, воени социолози и стратегии: сум им била преемотивна и не сум сфаќала дека Хезболах прв почнал, а страдаат и израелски деца. Точно е, но овде станува збор за навлекување на некаква високоучена дебата во која за морал нема место. Тој се смета за слабост, радикализам или хистеричност. Имам и јас аргументи за војните водени за енергетски ресурси. Може да се зборува и за непропорционален воен одговор, за уништувањето на целокупната цивилна инфраструктура, за грешките во гранатирањето на претставниците на ОН и на либанските сили, за запирање на хуманитарниот конвој на Светската организација за храна - и сè

така во бескрај...

Ги видов сликите од Кана на кои не се гледа националноста на жртвите. Зарем таа прави разлика во ужасот? Ја препознав во болката на родителот, кој со ужас во преградки го држи своето девојче. Како да не затрепери човек ако е човек, кога ќе го прочита сведоштвото за обвивањето на телцата во најлони од супермаркет, запишувањето на нивните имиња со фломастер и товарање во валкан камион? Обидете се да не го свртите погледот од грозоморните слики! Погледнете ги малечките безживотни тела во пижамчиња и обидете се да запомнете барем едно име. Инаку, и тие ќе бидат заборавени - наскоро ќе има нови деца со иста судбина. Ова се 'чудата' на 21 век - дечиња умираат, пред очите на светската јавност, а мнозина веруваат дека ова е сè уште е цивилизација! Треба човек да е или многу религиозен или целосно слеп за да верува дека е тоа вистина...

(„Време“, 3 август 2006)

ТРЕТАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Надвор од Македонија, и тоа не така далеку, постои свет, во кој според некои западни аналитичари веќе започнала Третата светска војна. Ова што ќе го наведат е проблематизирано од странски аналитичари, па белким нема да ме обвинат дека сум катастрофичар! Светот навлегува во една од најтешките и најзаканувачки фази од својата историја. Можеби уште не настапило времето на Апокалипсата, но шансите да дојдеме до таму се многу реални. Додека ние сме се запениле дали ќе влеземе во НАТО, кога, што треба да сториме за да ги постигнеме стандардите на Алијансата (и задоволиме бескрајните барања на Американците) - светот се движи во опасна насока, за која во стилот на нојот воопшто и не размислуваме. Како да не сме дел на светот и ништо да не не засега, освен триумфалното влегување во НАТО и во ЕУ. Ова се, сепак, долгорочни цели, па вреди да се види што сè се случува зад нашиот плот. Нашата јавност е аутистичка и речиси да нема документирана или информативна дебата, па остануваме на дневната доза од 2-3 минути или пола

страница на куси вести од светот, во кои само телеграфски се пренесуваат насловите на главните вести и тоа од корпоративните (меинстрим) западни медиуми.

Еве, само краток пресек на тоа како изгледа светот: во Ирак секојдневно гинат барем десетина цивили само затоа што се Сунити или Шиити, во граѓанска војна која ја започнаа Америкаците со својата лага за постоење на средства за масовно уништување. Сега масовно се уништуваат Ирачаните, ама сами си се криви за тоа - велат Американците. На југот на Авганистан (таму каде што и ние почнавме да ги праќае нашите трупи) за само еден месец дури стотина цивили биле колатерална штета на офанзивата на коалиционите сили. Бројот на самоубиствени напади расте со геометриска прогресија, во земја во која тие никогаш порано не постоеле. Во појасот на Газа, дури 1,5 милион Палестинци се заложници на израелската офанзива и одлуката на САД и ЕУ да ја замрзнат директната помош. Ескалацијата на војната меѓу Израел и Либан, со недискриминирачко бомбардирање на градови, села, инфраструктура, па дури и позиции на ОН и Црвениот крст, може да ги вовлече Сирија и Иран во регионален воен кошмар. Во меѓувреме, ОН ја манифестираат својата колосална немоќ, па дури и желба, да им помогнат на цивилите. Донесоа Резолуција, а оние кои беа најгласни на дипломатските конференции сега се неќкаат да испратат војници во мировните сили. Иранската криза почнува да татни.

Британија и САД се во алерт во однос на терористичките закани на аеродромите, и како прва мерка ги имаат ограничувањата на либералните права на своите граѓани. Најновата вест е иницијативата на британскиот министер за внатрешни работи за донесување прописи со кои се крши законот за човекови права, а кои би дозволиле домашен притвор на осомничени без формално обвинение. Соочени со стравот расте бројот на оние кои се подготвени без приговор да се покорат на барањата за упад во приватноста, во личните комуникации, банковните сметки, полициско ограничување на слободата на движење заради националната безбедност и сл. Капитулантскиот одговор е: подобро ограничени човекови права отколку закана по безбедноста. Јакне рејтингот на лидерите (токму оние кои ги иницираа или поддржаа конфликтите во име на некаква војна против тероризмот сфатена на најбуквален начин - како воена

инвазија). Јакнат ингеренциите на полицијата, внатрешната безбедност, разузнавачките служби, граничните проверки - т.е. оние структури кои ионака тешко се ставаат под демократски надзор. Расте верската и расна нетолеранција, што последниве денови и се институционализира во Британија: најновите мерки на претпазливост се воведени за граѓани на држави кои доаѓаат од „држави склони на тероризам” или кои носат одредена гардероба која индицира дека не се „Наши”.

При мојата посета на САД веднаш по 11 септември, на Чикашкиот аеродром го видов американското издание на CNN. Ми се чинеше дека сум влегла во страниците на Орвеловата „1984”. Слоганите се менуваа секои 10 минути: „Нова закана! Нова војна! Ново единство!” Коментирав гласно, а мојата сопатничка од Чешка ме предупредуваше да внимавам да не ме уапсат. Ќе речете, нормално веднаш по таков трауматичен настан, но видете што се случува сега. Буш ѝ соопшти на нацијата дека е во воена состојба - вонуставно, вонинституционално, но реално и трајно. Истражувач на еден престижен американски институт пишува дека глобалната закана од тероризмот потекнува од (пазете, не Осама Бин Ладен или Заркави - првиот жив, но подзаборавен освен за пропагандни цели, а другиот убиен и заборавен) иранската мулократија! Кристол, еден од идеолозите на американскиот неоконзервативизам гордо вели: „Ова е наша војна!”

Во почетокот на 2003-та се јави добар виц: новинар-посетител на ноќен клуб во Њујорк ги забележува Буш и Пауел како во жива препирка разговараат за започнување на Трета светска војна. На прашањето на новинарот зошто се караат, Буш објаснува дека има план да го нападне Ирак и да убие 20 милиони Ирачани и една згодна плавуша, а дека Пауел се противи. Новинарот збунето прашува: „А зошто, побогоу, плавшата?” Буш триумфално кон Пауел: „Зарем не ти реков дека никој нема ни да забележи дека ќе убиеме 20 милиони Ирачани?” Ако и измамува смеа, вицот е горчлив, затоа што е вистинит. Никој не се загрижи што само за првите две години од војната против Осама (т.е. авганистанскиот народ) како освета за 11 Септември и неговите 2 700 жртви, загинаа неколку десетици илјади цивили во една од најсиромашните земји на светот. Салдото во Ирак, три години по изјавата на Буш „Успешно завршена мисија” изнесува

преку сто илјади цивилни жртви. Во контекст на Либан, белите и цивилизираните се ужаснаа што Хезболах киднапирал двајца израелски војници и воскликнаа дека ретелиацијата била исто што и самоодбрана и дека Израел имал право да срамни со земја една држава и убие преку 1000 цивили (сразмерот на цивилни жртви на израелска страна е трипати помал). Згрозените од веста за планираниот терористички напад на британските авиони, а во кој (не дај Боже, бидејќи и самата често патувам) би загинале неколку илјади цивили, и не помислуваат дека само во мај и јуни над шест илјади цивили загинаа во Ирак, иако не патуваа никаде. Но тоа се само бројки, на лица кои се дехуманизирани до степен во кој се вели дека тие се не само милитантни и примитивни, туку и дека не си ги жалат децата како ние, цивилизираните, кои имаме по едно или две во семејството. „Монд Дипломатик“ потсетува: „Хамас се роди во Газа во 1987-та, по 20 години на израелска окупација. Хезболах е плод на отпорот против израелската инвазија на Либан во 1982-та. Каква ли екстремистичка организација ќе се роди од урнатините на Либан?“

Што се случува со светот, наводно загрижен за судирот на цивилизациите (кој Хантингтон не го предвиде, туку најде ‘научно’ оправдание на американската политика)? Фијаското во Ирак и дебаклот во Авганистан ја исцрпеа волјата на НАТО членките да испраќаат војници во мировни мисии. Муслиманските нации, кои можеби би сакале да придонесат, ќе бидат ригорозно исклучени (погодете зошто?). Според „Индипендент“, на Европјаните им е смачено да финансираат и да жртвуваат свои животи за одржување на мирот меѓу Израелците и Арапите. Расте бесот против Американците, кои ги уништуваат и најмалите шанси за мирно решение со силната (политичка и воена) поддршка на Израел. Тие уништуваат, а од даночните обврзници во ЕУ се бара да го изградат она што Израел го вандализираше (слично беше и на Косово). Е па, со среќа влезот во НАТО!

(„Фокус“, 25 август 2006)

НАТО ДО ПАЦИФИКОТ

Живееме опкружени со апсурди, во ситуација во која на два колосека се вкрстуваат минатото и иднината. Од една страна, натпревар кој ќе постави поголем споменик на некоја историска личност од далечното минато, па се шетаат како Титови штафети споменици на Скендербег, се поставуваат други на Александар, Самоил, Аристотел (додека на оние од поблиското минато заборавот и плевелот им ги избриша светлите имиња). Кога се свртуваме кон сегашноста, слушате небулози и полтронски најави за јавни благодарници од типот на „Данке Дојчланд“, а во нашиот случај „Thank you, Mr. Bush“ за признавањето на нашето сопствено име. Убедена сум дека американската историја веќе му определила неславно место на својот претседател во заминување, можеби веднаш до она на Никсон и Џонсон. Но, ние имаме шанса да ставиме име на воен злосторник на еден од нашите булевари. Можеби еден ден ќе осамне и булевар на Адолф Хитлер, кој според некои историски документи ја разгледувал можноста од признавање на македонската нација.

НАТО, пак, е тема сврзана со перцепција за светла иднина, па затоа тврдоглаво се обидуваме да останеме глуви и слепи за она што таму се случува. Со месеци се нижат очајничките апели на Генералниот секретар на НАТО до лидерите на државите-членки за зголемување на воените буџети, воена техника и луѓе. Но, тие како прави државници им се поверни на своите национални (и политички) интереси, отколку на Алијансата. Нивната демократска јавност не сака жртви, повеќе сака путер отколку оружје, и не е многу насекирана за некакви банди и села во јужен Авганистан. Извештаите од таму, пак, укажуваат на фрустрирани НАТО генерали, кои ја опишуваат ситуацијата на војниците како критична. Степенот на ризик и смртност е поголем од оној во Ирак, а војниците едвај врзуваат крај со крај со дневните порции и воени средства.

Анализата започнува со глобалната и НАТО перспективата, за да видиме каде се движи светот и ние со него (каде сите Турци, таму и гол Асан). Како еден од двата главни актера на Студената војна, НАТО носи дел од одговорноста за студениот мир, за балансот на стравот, трката во вооружување и нуклеаризацијата на светот. Но, сите преферираат да зборуваат

за настаните по 1989 година, како да падот на социјализмот беше заслуга на НАТО. Најголемиот успех на НАТО беше и сè уште е неговиот сопствен опстанок, за што цената секогаш ја плаќаа некои други држави и популации. Тогаш кога беше најлогично да се распушти, да се поттикне т.н. мировна дивиденда по распуштањето на Варшавскиот договор, воените елити успеаја да ја докажат својата неопходност во две прилики. Најнапред, НАТО војските беа употребени во служба на ОН во Првата заливска војна. Военоиндустрискиот комплекс можеше да здивне: ја избегна мировната дивиденда и доби фантастична можност да ги испроба можностите на т.н. хај-тек средства за војување, со кои војната доби привид на виртуелна и чиста работа, без ризик за бранителите на светскиот мир (и на нафтените богатства на Кувајт) кои само притискаа копчиња и играа компјутерски игри. И употребата на осиромашениот ураниум не изгледаше страшно, иако остави генерациски последици за регионот. При повлекувањето на поразената ирачка војска врз неа беа сторени најголеми воени злосторства - цели единици беа затрупани живи во т.н. „операција на булдожерски напад“ во февруари 1991 година. Бројот на воени жртви на ирачка страна достигна 100-тина илјади лица, а на цивилни околу три илјади. Сепак, за американската администрација тогаш беше неопортуно да се оди до Багдад и конечно да се урне режимот на Садам.

Со крвавиот распад на экс-Југославија НАТО доби уште една можност за докажување на својата вредност, најнапред во Босна, а потоа и на Косово и во Македонија. Со нападот на тогашната Југославија, во 1999-та, НАТО го прекрши меѓународното право и сопствениот Статут: нападна земја, која со ништо не загрозуваше ниту една држава-членка на Алијансата, а одлуката за воздушната кампања беше донесена без авторизација на Советот за безбедност на ООН. Оправданието беше морализаторско и не-правно (или поточно против-правно): акцијата немаше легалитет, но ете мораше да спасуваат „нашите вредности“ (како што велеа Клинтон и Блер) и се спасуваа човечки животи. Т.н. мировни преговори во Рамбуе и Париз беа шарада, а одлуката за одење во војна беше донесена уште кон крајот на 1998-та. Никој и не помисли да се праша зошто вредностите на цивилизацијата не се бранеа во Руанда во 1994, кога сите гледаа на друга страна, додека во текот на неколку

месеци беа измасакирани 800 илјади цивили. Каде беше тогаш совеста на демократските држави и на Алијансата за која не убедуваат дека ги застапува вредностите на модерната цивилизација и ги брани насекаде во светот (претпоставувам, човечките животи треба да се на врвот на таа листа)? Човечките животи на Косово вредеа повеќе од оние во Руанда и Сиера Леоне, или дури и Колумбија во истиот период, дури и кога смртноста таму беше илјадакратно повисока. Но, и тука НАТО не мина без последици за својот наведен морален кредибилитет: воените злосторства врз цивилите и цивилните објекти беа цинично прогласени за „коллатерална штета“. (Мостот во Нови Сад, зградата на РТВ Србија, возот во Грделичката клисура, и конвојот на 80-тина бегалци-Албанци кој по грешка беше бомбардиран - се само некои од овие злосторства кои сите сакаат што поскоро да ги забораваат).

И токму кога НАТО ја прокламираше новата стратегија на 50-годишнината на своето постоење (т.е. воениот хуманитаризам надвор од својот регион), му се случи 11 Септември. Прекрасна шанса за повикување на членот 5 од Статутот, според кој напад на една членка е напад на целата Алијанса. Но, САД рекоа: по, thank you! Ова е наша војна, сами ќе се справиме со Бин Ладен и со Талибанците! Дури кога видоа дека тоа ќе оди малку потешко, им дозволија на сојузниците да ја покажат својата воена умешност. Но, најмоќната воена Алијанса се соочи со својата немоќ да ги победи паравојските и примитивните планински племиња. Западните држави се соочија и со својот опортунизам, т.е. неволност да жртвуваат луѓе и средства за војна на која не ѝ се гледа крајот, а која е врзана за американскиот геостратегиски интерес (кој, повторно, немаше врска со Ал Каеда, колку со енергетските извори на азиското плато). Алијансата која е, нели, олицетворение на демократските вредности почна да се потпира на недемократски режими како оној во Пакистан, а заробениците од војната да ги испраќа во Узбекистан, Киргистан итн., кои се во светот познати како извонредно „креативни“ во тортурата на затворениците (од кои некои завршуваа во казани со врело масло). Но, се е оправдано во борбата против злото на тероризмот, нели?

Во текот на своето преживување НАТО ја изгуби евроатлантската (поточно, европска) димензија и стана привезок на САД.

Сите обиди за јакнење на европскиот безбедносен идентитет се минираат од Вашингтон. Европските држави, особено Велика Британија, ги следат приоритетите на американската надворешна и национална безбедносна политика, сето тоа спакувано во убава обланда на вредности и човекови права. Дури и најголемите иделисти можат јасно да ја видат целта на оваа политика, која настојува да ги запоседне најголемите енергетски (нафтени) басени и коридори за нафтови. Тоа нема врска со светскиот мир, туку со благосостојбата на западната хемисфера и личното богатство на елитата. Наспроти тоа, научно-истражувачките извештаи (последниот од јуни 2006-та издаден од Оксфордска истражувачка група) велат дека војната против тероризмот ни оддалеку не е главната безбедносна закана за светот. Дури и да е така, НАТО употребува погрешна стратегија и тактика, затоа што воените акции и недискриминираната употреба на сила против цивилите помага да се родат повеќе терористи, самоубијци и герилски отпор отколку што ѝ нанесува штета на фантомската Ал Каеда. Но, да се вратиме на истражувањата кои покажуваат дека светот во 21 век се соочува со четири основни закани, како: климатските промени (кои веќе катаклизмично водат кон загрозување на животот на планетата), а кои не се предизвикани само од индустриските капацитети, туку и од штетниот отпад и воените оружја со ефект врз климата; недостатокот на енергетски и животни ресурси, првенствено нафта и вода; маргинализацијата на најголемиот дел на светската популација за сметка на богатиот Север, и милитаризацијата на светот. Дури 85% од современото вооружување се произведува од страна на членките на демократскиот НАТО, а меѓу нив и нивото на воени издатоци предничи пред сите други недемократски земји. Накратко, НАТО е погрешен одговор за безбедносните закани со кои се соочува светот, па затоа не го бива ни за светски полицаец. Самитот во Рига укажа на значењето на заштитата на природните ресурси, ама можете да се обложите дека и зад тоа лежат себични геостратегиски интереси, а не вредностите.

Нашиве се насекирале дали НАТО ќе ја остави вратата отворена за нас, а не забележуваат дека во НАТО навистина ширум се отвораат вратите. Но, повикот е за азиско-пацифичките држави, кои и не сакаат членство во НАТО. САД ги убедуваат сојузниците за потребата од т.н. глобални партнерства, кои во

НАТО би ги вклучиле и Јапонија, Јужна Кореја, Австралија и Нов Зеланд. НАТО до Пацификот, НАТО како алијанса на сите оние кои ги споделуваат вредностите и интересите на западната цивилизација. Хантингтоновата теза за судирот на цивилизации, очигледно, не беше прогноза на луциден ум, туку платформа на американската политика. Бидејќи и другите глобални актери не се слепи, не е тешко да се погоди каде водат преговорите меѓу Русија, Кина и Индија. Тоа е вовед во нова поделба и милитаризација на светот.

НАТО ја губи војната во Авганистан. Откако, ја презема одговорноста за мисијата, производството на опиум никогаш не било поголемо, никогаш немало повеќе загинати НАТО војници, а бројот на цивилни жртви кај Авганистанците ги буди спомените од советската окупација. Во моментот на НАТО заповедниците им недостасуваат барем 15% од потребната човечка и военотехничка логистика. Ако е точно дека тие се благодарни дури и за македонските хеликоптери, тогаш станува јасно до кое дереце спаднала најмоќната алијанса. НАТО е очигледно неспособен да се адаптира на состојбите на теренот и негативата ќе расте, а со тоа и потребата од свежа крв (или топовско месо). Останува да се запрашаме дали од нашиот скромн буџет ќе сакаме да одвојуваме за Авганистан? Дали ќе биде рационално или кукавички, ако еден ден нашите јунаци од ИСАФ престанат да покажуваат ентузијазам за војнички гурбет и за ризикување на животите за туѓи нафтени интереси, особено ако за возврат не добиваат доволно ниту од сопствената држава, ниту, пак, државата добива во вид на признание на сопственото име, граници и политички интегритет? Плитка лага е дека нашето стапување во НАТО ќе значи поголема благосостојба и мир за нашите граѓани. Точно е дека ние не можеме да бидеме интероперабилни со НАТО во однос на воената техника и технологија, па изгледа ќе мораме да го даваме она што го имаме како вишок - вишок на човечки животи и судбини, за кои оваа држава ионака не знае да им го најде чарето. Но за нашите интереси во или без НАТО, во друга прилика.

(„Фокус“, 1 декември 2006)

ДОКТРИНА НА ХУМАНА БЕЗБЕДНОСТ ЗА ЕВРОПА: КРИТИЧКИ ПОГЛЕД

Малкумина се оние кои не ја чуле онаа детска закачка за „машка-Данка“, односно погрдниот израз кој им се дава на девојчињата, кои се однесуваат како машки. Враќајќи се од една (ми се чинеше важна) конференција одржана во Хелсинки, а во организација на финското Министерство за надворешни работи во соработка со престижната Лондонска школа за економија (London School of Economics) во мислите се борев со сосема друга асоцијација. Таа потекнува од прекрасната, или поточно - неверојатно инспиративната анализа на Роберт Каган за Марс (САД) и Венера (ЕУ) објавена во 2002 година. Асоцијацијата со Венера станува проблематична заради извесната возраст на Дамата, но човек во најмала рака би требал од неа да очекува шарм и зрелост. Но, краткиот заклучок за тоа што ќе (ни) донесе финското претседателство со ЕУ во периодот од јуни-декември 2006 година е дека ЕУ дефинитивно се претвора во „машка-Данка“.

Процесот на маскулинизација на Венера беше воочен од некои перцептивни и критички умови на Европа уште во времето по (наводно) „научените лекции“ од 1999 година, по Самитот во Ница, па дури и во самиот обид за конституционализација на Унијата. А и што да очекувате од ЕУ во доменот на нејзината надворешна и безбедносна политика кога неа ја предводи поранешен Генерален секретар на НАТО?! Генијалноста на камелеонската природа на Солана ја лоциравме порано, следејќи ја неговата кариера од анти-НАТО синдикален лидер во Шпанија до сегашната позиција, но сега таа треба да се надополни со нејзината орвелијанска димензија. Имено, најновиот изум се вика Доктрина на хумана безбедност за Европа, во која секако безбедноста на државите не се смета за централната грижа, туку напротив добробитта и благосостојбата на индивидуата. Сето тоа би било убаво кога не би претставувало само обланда во која се пакува и декорира проектот за суптилна милитаризација на Венера. Тоа е помалку израз на намера и желба на Унијата, колку што е резултат на безидејноста во решавањето на безбедносните проблеми со ненасилни средства. Таму се зборува за потреба

да се изгради култура на хуманата безбедност, а се заборава на културата на мирот и мир со мирољубиви средства.

Концептот на хуманата (човечката или индивидуалната) безбедност има релативно долга историја, но на светската сцена беше промовиран во познатиот Извештај на УНДП од 1994 година. Револуционерноста на овој документ и на Милениумските цели останаа на хартија затоа што државите (и алијансите) сè уште повеќе средства насочуваат во воената машинерија, отколку во сферата на развојот, здравството, образованието, социјалната сигурност и сл. Сепак, малкумина беа и се разочарани од тоа што ова остана само посакувана агенда далеку од целосно (или барем видливо) остварување. Битно беше дека во фокусот на светската јавност беше ставена човечката среќа и слобода изразена низ двете димензии - слобода од немаштија (freedom from want) и слобода од страв (freedom from fear).

Разочарувањето од ЕУ е од поинаква природа: овде станува збор за манипулација со концептот на хумана безбедност и негово претворање во т.н. цврста безбедносна политика. Штом се бега од нешто што е софт, меко - резултатот е јакнење на цивилно-воените капацитети на Унијата изразени низ најмалку 15 илјади припадници на т.н. „сили за реакција за хумана безбедност“ со кои би раководел новиот министер за надворешни работи на ЕУ. Звучи лошо преведено на македонски, затоа еве го оригиналниот англиски израз, кој уште подобро укажува на асоцира на орвелијански новогвор - Human Security Response Force. Во овој контингент една третина треба да бидат бидат цивили; 5 000 луѓе ќе бидат во постојана (борбена) готовност и постојан тренинг, додека останатите 10 илјади ќе бидат држени на пониско ниво на подготвеност. Идејата е реализација на т.н. Петербуршки задачи на ЕУ низ стратегија која ќе овозможи сили за брза интервенција за хумана безбедност (1 500) да биде испратена во најкус временски рок таму каде што ќе затреба. Со овој генијален изум спакуван од страна на експерти со звучни имиња Финска си го реши проблемот - нејзиниот главен придонес и фокус ќе биде токму тренингот на тие 15-тина илјади поборници за хумана безбедност! И таму, во ЕУ или Хелсинки, сега се спокојни - знаат како ќе си го трошат времето и парите.

Јас (и уште неколкумината учесници од нашиот регион) останав со прстот на чело. Среќа што прстот не ми беше в уста, па

можев и да кажам гласно што мислам: европската машка-Данка дури и кога најискрено би се фокусирала на промоција на целите на хуманата безбедност, нема да може да го стори тоа се додека Марс создава хаос кој Венера треба да го среди (сетете се само на Косово или Ирак). Уште полошо, Марс нема намера ни да запре и направи тајм-аут - следниот таргет е Иран. За тоа време, Венера ќе тренира, едуцира и гради стратегии како со цивилно-воени капацитети ќе ја поттикнува благосостојбата и слободата на луѓето за кои таа ќе оцени дека им е потребна. Е па, жалам, ама ако ЕУ го има луксузот да се тренира за вакви хермафродитски акции, хуманата безбедност во нејзината вистинска суштина, во онаа изразена во Милениумските цели, останува домашна задача на секој од нас. Зборот ми е: немојте ни да сонувате дека ЕУ ќе се засекира за тоа што овде расте степенот на невработеност, сиромаштија и корупција - а опаѓа квалитетот на животот, здравствената и социјалната грижа и на образованието!

Во врска со бриселската или вашингтонската администрација никогаш не сум имала илузии или некакво високо мислење - луѓето само си ја вршат својата работа и не е нивни проблем тоа што ние, наивно веруваме дека работат од алтруизам и водени од светите етички принципи. Тоа е наш проблем, не е нивни! Она што разочарува е еден друг факт: дури и во тој развиен свет гледате како пред очите ви се распаѓаат интелектуални и научни авторитети кои сте ги почитувале. Расни интелектуалци и професори го зборуваат новогovorот, јазикот на бирократите кои им обезбедиле силни грантови за да ја дефинираат т.н. доктрина на хумана безбедност на начин кој ќе биде ем секси и заведувачки (како што и прилега на една Венера), ем сугестивно и бескомпромисно (за да го заслужи респектот на Марс). Секако, не изостанува и по некој генијален предлог (за кој можете да се обложите дека секогаш 'пали', особено во ситуација кога некој не знае како да реши некој проблем): предлогот е да се формира Комисија за хумана безбедност при ЕУ! А зошто да не!? Ако ООН имаат Комисија за човекови права, тогаш и ЕУ може да си направи Комисија за хумана безбедност! А тоа што во основата на хуманата безбедност е филозофијата на задоволувањето на базичните човечки потреби, изразени недвосмислено низ филозофијата на универзалните човекови права, тоа не е важно! Важно е да излезете со иновација

за време на вашето претседателствување - ионака по шест месеци ретко кој ќе се сеќава што тоа сакале Финците, кога сите очи ќе бидат свртени кон Германците. Другиот 'генијален' предлог на британска професорка беше обид да се заживее идејата за Европски устав, ама низ една блага форма на документ кој нема да застрашува со својата импозантност, туку ќе биде дискретен и ненаметлив. Па оттука паднаа и предлози за некаква нова декларација или Повелба - во секој случај документ кој би ѝ овозможил на Унијата да се развива. Ах, се лажете ако мислите дека некој тука размислуваше за проширување! Не, т.н. Повелба не би притискала таму каде што боли, и не би дала решение за функционално-институционалните ограничувања кои на ЕУ не ѝ дозволуваат да се проширува повеќе од веќе дизајнираниот максимум на 27 членки.

Финска е изгледа среќна со својот заклучок, а богами и јас имам свој: нека си играат тие хумана безбедност како надворешна политика. За нас овде и сега хуманата безбедност е апсолутен приоритет на внатрешната политика. Тоа треба да биде политика која нема да се занесува дека ќе ги решава проблемите и конфликтите во светот. Мирољубивоста на една национална политика се огледува низ хуманиот третман и респект кон сопствените граѓани, а не кон некои несреќници во Ирак или Авганистан. За нив се одговорни оние кои им ја нанесоа несреќата, а лицемерно фрлаат и бомби и леб. За жал, додека се занимавав со научни дискусии околу хуманата безбедност, овде веќе некој ја забрза постапката за испраќање на војници на божем мировни мисии во пеколот на Ирак и Авганистан. Фактот дека го заобиколија Парламентот во донесувањето на таквите одлуки, дури иронично може да зазвучи како комплимент за законодавниот дом: небаре ова беше холандскиот парламент кој ѝ создава главоболки на тамошната влада секогаш кога таа ќе побара нови војници за Авганистан! Не! Нашиот беше марионета, а Владата елегантно успеваше и досега да си го тера своето, дури и по цена на кршење на меѓународното право и сопствените закони. Значи, сега сме подготвени да испратиме војници и кога ќе побара Марс и кога ќе побара Венера, а од армијата невработени секогаш ќе се најде некој да стави глава в торба за заработка во воените региони.

(„Фокус“, 26 мај 2006)

НОВАТА СЛИКА НА АВГАНИСТАН

Секој чекор поблиску до самитот на НАТО и очекуваната покана за членство носи нови предизвици за нашето ментално здравје. Очекувајте секој ден да нè бомбардираат со спектакуларните успеси на нашите момчиња и сојузниците, што во Ирак, што во Авганистан. Машината за перење (мозоци) е веќе ставена во центрифуга! Најдобра илустрација за тоа е „ексклузивниот“ напис на амбасадорката Миловановиќ. Па, да видиме каква е таа „нова слика“ на Авганистан за која зборува амбасадорката... Но, најнапред мал коментар од македонска призма: на еден од најголемите државни празници, речиси и никој не примети дека претседателот на државата беше заминат во Кабул, а претседателот на Собранието беше во соседна земја - фактички, земјата беше оставена без државно раководство. Но, уште полошо: симболиката на денот беше загубена, или поточно извртена; се славеше херојски почеток на отпор спрема окупаторот од 1941-ва, ама ние бевме нешто зафатени со земји во кои денес ние сме окупатори (во Авганистан *de facto*, во Ирак и *de facto* и *de jure*). Ехеееј, до каде стаса Македонија за само 66 години, по патеките на Александар, длабоко во Азија!

Новата слика на Авганистан започна веднаш по манипулацијата дека талибанскиот режим стои зад терористичките напади од 11 Септември. Да не заборавиме дека истиот лажен претекст беше уште еднаш (зло)употребен при почетокот на војната во Ирак, кога шефот на г-тата Миловановиќ тврдеше дека Садам и Осама се први пријатели и соработници, а излезе дека единственото што ги поврзува овие две воени цели се нафтните интереси и интересите на военоиндустрискиот комплекс на САД. Војната во Авганистан беше прокламирана за прва војна на 21 век - и навистина, таа беше уникатна по тоа што наспроти сите предупредувања дека воен напад ќе предизвика хуманитарна катастрофа, „добрите, но строги и праведни“ Американци започнаа бомбардирање со бомби и леб. Поводот беше смртта на 2 800 луѓе во Њујорк, а во Авганистан уште во првата година загинаа повеќе од 10 000 невини цивили (колатерална штета, нели?). Денес бројката е толку голема што се крие, иако никој веќе и не се алармира што во другата „мировна и ослободителна“ мисија во Ирак бројката приближува

до еден милион. Тоа е половина Македонија!! Американската амбасадорка како ангел на милосрдие тврди дека во Авганистан годишно се спасувале наводно по 85 000 млади животи заради намалена стапка на смртност, а при тоа не кажува дека таа бројка не е доволна ни за проста репродукција. Таа не го знае ни извештајот ни на хуманитарната организација Save the Children, кој го вбројува Авганистан во врвот на земјите (со Ирак и Пакистан) со највисока стапка на смртност кај децата. Но, изгледа некои мислат дека тие се навикнати на човечки загуби, цел век војуваат, живеат во сиромаштија и без мобилни телефони (кои, ете, сега благодарение на Американците ги добиле; да, мобилките им се специјалност, затоа што и Косовските борци беа добро опремени со нив и уште понешто од американско производство). Кога нашите новинари ги придружуваат нашите лидери во Кабул (во заштитената зона, секако) тие воопшто не прават репортажи за тоа како се чувствуваат трајно ослободените и усреќени Авганистанци, во таа наша пријателска демократска земја, како што ја нарекува Миловановиќ. Но, за среќа, тоа го прават големите новинари како Патрик Кокбурн, на пример. Еве што му изјавиле обичните граѓани (токму на шестата годишнина од отпочнувањето на војната на 7 октомври): Ни беше подобро под Талибанците. Барем бевме побезбедни. Странците треба да си одат затоа што нè излажаа (Каирулах, работник); Американците и Британците често погодуваат цивилни цели. Тоа само создава поголема омраза меѓу обичните Авганистанци (Абдул Манан, 32, возач); Животните трошоци се многу високи и за некој како мене тешко е да се преживее (Наџибулах Хафиз, 48, владин службеник); Се соочуваме со огромни проблеми. Нема вработувања затоа што странците им даваат работа на странските компании. Владите на Британија и САД треба да помогнат да се отворат работни места за нас (Абдул Џафар, 51, работник). Да, и Миловановиќ зборува за зголемување на стапката на вработеност во Авганистан, ама сигурно тука ги побркала нашите Кумановци, Тетовци и друга сиромаштија. Новата слика на Авганистан значи огромен број внатрешно раселени лица, значи и рекорден принос на афионот и производството на наркотици. Да биде иронијата поголема, Талибанскиот режим имаше строг режим и успешно го спречуваше растот на афионот, затоа што се сметаше за неисламски. Но, во услови на безвластие и очајна сиромаштија,

Паштуните успејаа да произведат дури 93% од вкупното светско производство на афион. Им се погоди и климата... ама сега Американците со хемикалии од воздух им го уништуваат приносот, заедно со колатерална штета по нивното здравје.

Но, тоа не е најголемата мака на Авганистан. Репертоарот на воени злосторства е огромен и може да падне во сенка само во споредба со оној од Ирак. Злосторствата во затворот Баграм, а и создавањето на Гвантанамо, се само дел од индикацијата за семето на омразата и одмаздата посадено заедно со афионот. Инцидентите за кои зборува Миловановиќ се лажно име за системското насилство кое се врши врз овие луѓе, но и некои кои таму завршуваат по грешка, како оној несреќник Ел Масри кого од Македонија го депортираа во таен затвор на ЦИА во Авганистан, па откако му го зафркнаа животот и на човекот му пукна филмот во Германија, некои си ја испраа лошата совест и рекоа: ете, се покажа дека Американците имале право, олош си бил човекот, изгубил живци во супермаркет! Безбедноста на граѓаните може да се оцени и според показателите на Human Rights Watch: 2006-та е година со највисок број на цивилни жртви од почетокот на војната. Според нивниот извештај, Авганистанците се борат за преживување, бидејќи условите стануваат се потешки. Тоа е изјава од април, ама Џилиен не ја прочитала затоа што таа им верува на победничките изјави на нејзиниот претседател. Новиот британски премиер изјавува дека Авганистан останува бр. 1 приоритет на неговата влада, што сигурно не би било така работите да одат како што треба. Впрочем, коските на неброени британски војници уште од 19 век се уште лежат во авганистанската почва. Познавачите потсетуваат и опоменуваат за менталитетот на Авганистанците, за која зборува народната изрека: тој чекаше сто години и потоа се освети - брзо завршена работа! Бројот на бомби фрлени над Авганистан само за првата поливина на 2007-та е за 5 пати поголем од оној лани. Тоа не личи на воен успех, зарем не?

Миловановиќ се гордее со учеството на македонски војници на американските воишта за нафтени интереси. Јас се срамам од мојата држава! Жалам што од устата на македонскиот граѓанин се издвојува за нечиј империјализам, а надежта за подобар живот и благосостојба (со членство во НАТО) се засноваат на колективната несреќа на еден далечен и несреќен

народ. За среќа, амбасадорката кажува невината кога вели дека граѓаните ги поддржуваат воените потфати. Се надевам дека Хитлер не бил во право кога напишал дека народот полесно голта голема отколку мала лага. *Ова што го кажуваат* за новата слика на Авганистан е една огромна лага. Дури 98 проценти од граѓаните се за членството во НАТО, процент со кој би се радувал и Енвер Хоџа. Уште пожално е кога им се пласира и една голема лага дека НАТО постои како симбол на демократија, мир и човекови права.

(„Време“, 19 октомври 2007)

ДОЛГАТА РАКА НА (НЕ)ПРАВДАТА

Сте забележале ли колку само посебни денови (посветени на нешто/некого) постојат? Само во текот на изминатата седмица се одбележуваа светскиот Ден на борбата против корупцијата, Денот на човековите права, па дури и Денот на студентите... Што тоа им помага на оние на кои се однесуваат тие празници/меѓници/ потсетници? Дали на светот му е подобро откако има Ден на мирот, на ОН, на болните од СИДА, на децата, на жените, на... ??? И тие наликуваат на празниците: пригодни говори, сликање, извештаи, понекоја трогателна изложба - и толку! Всушност, можете да се обложите дека ако некој ден е одбележен како важен за некоја популација или кауза, тогаш нејзината општа состојба е сигурно катастрофална. Оваа година Денот на човековите права (10 декември) беше истовремено прогласен и за Глобален ден за Дарфур, за онаа ужасна трагедија која светот ја толерира, додека се преправа дека бара начин за нејзино запирање. Но, случајно и ненаменски овој ден остана одбележан со смртта на само еден човек. (Останатите кои умираат во големи бројки и не ги забележуваме, нели?). Помалку апсурдно, затоа што идејата на човековите права лежи во светоста на човечкиот живот и неговото достоинство. Славеа во Чиле, каде пред 30-тина години човечкото достоинство беше погазено до степен незамислив, дури и за некои нацистички логори. Се славеше смртта на Пиноче. Но, не сите... Чиле е поделно општество: едни уште

ги лекуваат траумите од диктатурата во која преку три илјади луѓе беа сверски убиени, илјадници се водат како исчезнати, преку 200 илјади станаа бегалци. Другите, пак, зборуваат дека, и покрај тортурата, а благодарение на лековитите економски мерки на насилно воведениот либерализам, Чиле е сега просперитетна земја.

Американците од својата болка поврзана со 11 Септември направија спектакл, кој никој не се осмелува да го доведе во прашање - за да не излезе и самиот нехуман. Ретко кој се сеќава на еден друг 11 септември, кога, со благослов на американската влада, генералот Пиноче ја започна суровата авантура на борба против комунизмот и воспоставување на чист капитализам. Тоа е денот кога под бомбите на авијацијата во претседателската палата загина демократски избраниот левичарски претседател Аљенде, а почна Голготата на стадионот во Сантијаго де Чиле и на безброј други локации. Но, како и секој 11 Септември, така и овој имаше предисторија. Пиноче беше изданоќ на својот регион и традицијата на воени удари. Но во овој случај, ударот беше смислен во круговите на Никсон и советникот за национална безбедност, Кисинџер. Иницијалниот план, познат како ФУБЕЛТ (чија документација беше неодамна обелоденета), се состоеше од спречување Аљенде воопшто да дојде на власт. Цели три години од неговото стапување на власт, до неговата егзекуција на 11 септември 1973-та, ЦИА ги помагаше опозициските и терористички групи, со намера земјата да се турне во хаос, а економијата да почне да вреска (според зборовите на Никсон). Се очекуваше незадоволните граѓани сами да го симнат Аљенде. Кисинџер советува: „Не гледам зошто ние би стоеле настрана и пасивно би гледале како една земја станува комунистичка, благодарение на неодговорното однесување на својот народ.“ Значи, САД го спасија чилеанскиот народ од неговата неодговорност и баукот на комунизмот. Чиле беше една од ретките држави на Латинска Америка во која постоеја силни демократски традиции, а левичарската позиција на Аљенде не беше ништо полева од онаа на социјал-демократите. И во најтешките моменти, една недела пред ударот, зад Аљенде стоеше поддршката на народот. Тој не посегна по вонуставни мерки или кршење на демократските принципи, иако мнозина му советуваа дека состојбата би се нормализирала ако се воведо воена состојба. Иронијата е во тоа што

лојалноста кон демократските принципи, тој ја плати со животот, а Чиле доживеа најкрвав воен режим. Мнозина сметаат дека бруталноста на хунтата беше испровоцирана под демократскиот дух и култура на чилеанскиот народ.

По превратот, нацијата се подели: за десничарите Пиноче стана спасителот од комунизмот, за левичарите тој го уништи владеењето на правото. Освен озаконувањето на неправото и тортурата, Пиноче се фалеше дека вовел фантастичен ред: „Во оваа земја ни лисјата на дрвјата не се помрднуваат, ако јас тоа не го дозволам!“ Во 1978-та диктаторот носи закон за (само)амнестија и настана (насилно) национално помирување, т.е. се воведо молк против злосторствата на воената хунта. САД побрзаа да дадат поддршка на Пиноче, а почна и дотекот на економска помош. Всушност, новововедената економска политика на режимот беше стара „инвестиција“ на САД: нејзини творци беа т.н. Момци од Чикаго (група на чилеански економисти дипломирани во Чикаго и инспирирани од идеите на Нобеловецот Милтон Фридман). Но, тие не беа оригиналните творци, туку само егзекутори на концептот зад кој веќе стоеја ММФ и Светската банка. Ако Аљенде настојуваше да докаже (неуспешно, заради неговата насилна смрт) дека социјализмот е можен низ демократски институции и повеќепартиски избори, режимот на Пиноче докажа дека економскиот развој може да настане во услови на државен терор. Тој убиваше Чилеанци за да ги спаси од нив самите и од нивните политички убедувања, а за возврат обезбеди ефикасна економија и неограничен капитализам. Всушност, докажа дека не постои равенка меѓу капитализмот и демократијата.

Фридман го посети Пиноче само две години по воениот преврат, а на јавните критики одговараше дека е заинтересиран само за економијата, а не за нејзината идеолошко-политичка ориентација. Останува запомнет како „светилка-водителка на економската политика на хунтата“. Колумнистот на Њујорк Тајмс, Ентони Луис запраша: „Ако т.н. Чикашка економска теорија може да дава резултати во Чиле, а цената за тоа е репресија, дали нејзините автори треба да чувствуваат некаква одговорност?“ Наспроти теоријата на политички либерализам, според која демократијата е вистинска само ако во економската сфера постои благо нивелирање на разликите и држава на благосостојба (т.е. одреден степен на социјална правда), Фридман

го пофали Пиноче што земјата ја вратилна „вистинскиот колосек“ на кој неограниченото владеење на економската слобода, дури и по цена на репресија и за сметка на најсиромашните слоеви, е вистински пат за воспоставување на стабилен политички поредок. Чиле стана Пинокио за американскиот Цепето, кој доби можност да експериментира со својата економска идеја за тотално владеење на пазарните законитости, без опасност од демократска или социјална опозиција. Тоа беше, наводно, прогрес роден од болка, но за жал ниту болката е престаната, ниту економското чудо беше вистинито.

Супериорноста на слободата во економската сфера над политичката слобода (т.е. човековите слободи и права) беше кредото на ова движење, кое по пат на шок-терапија и со меѓународна поддршка направи „успешна приказна“, чудото на Чиле. На критичарите на хунтата им беше одговарано: „Па, таква е џунглата на економскиот живот! Тоа е џунгла во која сверовите ако не го убијат животното до себе, сами ќе бидат уништени. Таква е реалноста!“ Но, цената за воспоставувањето на економскиот “дивјачки рај” по пат на диктатура, беше испорачана: Чилеанците мораа да бидат запознаени со вредностите на консумеризмот, индивидуализмот, и пасивната за сметка на партиципативната демократија. Во говор од 1979-та, Пиноче порачува: „Демократијата не е цел за себе, туку инструмент за изградба на целосно слободно општество кое ќе ја штити апсолутната економска слобода.“ За таква демократија, мораа да умрат илјадници луѓе, илјадници останаа без работа, а 200 илјади беа изгонети или побегнаа спасувајќи го својот живот. Според уругвајскиот писател Едуардо Галеано, Чиле стана земја во која луѓето мораа да бидат предмет на тортура и затворани за цените да бидат слободни. Степенот на сиромаштија во Чиле е сè уште огромен, индустријата е целосно во рацете на странците, а профитот не останува за домашното население. Земјата е сè уште милениче и послушник на ММФ и Светската банка.

Во бескрупулозен и непринципиелен светот можете да трампате сè и сешто: човекови права разменуваат за економски прогрес; човекови права на Едни - за исти такви човекови права на Други; трампате мир за да имате демократија или обратно - добивате демократија, ама немате мир и безбедност. Сè е предмет на договор, најчесто на меѓународниот фактор, односно големите

сили кои се кријат зад еуфемизмот на меѓународната заедница. Се прашува човек дали е светот свртен наопаку? Кој е луд овде? Демократските слободи се засноваат на заборавот за злоделата, а моќта и власта одлучуваат за сопствената неказливост и неодговорност.

Битката за правда спрема жртвите на Пиноче, но и барањата за утврдување на одговорноста на Кисинџер, беа резултат на долг процес и течеше единствено благодарение на организациите за заштита на човековите права. Сето останато беше политичко-судска фарса, Пиноче дочека да замине од овој свет неосуден и од природна смрт на возраст од дури 91 година. Единствената сенка на раката на правдата беше онаа на прогонот за коруптивни зделки. Историјата се повторува како фарса: немоќни да судат за сверски тортури, судските системи посегаат кон системот а-ла-Ал-Капоне - прогон за финансиски криминал. Но, и тоа не е доволно! Пол Пот, Туѓман, Милошевиќ, Пиноче постапија според онаа “боље гроб, него роб”. Со исклучок на судењето на Садам, каде божицата на правдата се посрамоти во својата американски спонзорирана улога, во останатите случаи таа изгледа патетично. Како да повеќе да ѝ наликува да кука по погребни, наводно заради жал што не можела да им пресуди на најголемите злосторници на човештвото, отколку да пресудува!?

Смртта на Пиноче доаѓа во момент кога Буш се соочува со остри критики за Ирак и за злосторствата сторени во име на националните интереси на САД низ светот. Споредени овие денешни злосторства, оние на Пиноче изгледаат дури безначајни. Иронијата на судбината сакаше чилеанскиот диктатор да почине на денот кога Доналд Рамсфелд го минуваше последниот ден на функцијата Државен секретар за одбрана. Како Пиноче и Кисинџер, веројатно и Рамсфелд ќе ги минува годините во изнаоѓање начин да ја избегне раката на правдата од домашните и меѓународните судови. За жал, тоа им оди премногу добро...

(„Фокус“, 15 декември 2006)

ЦЕНАТА НА ЧОВЕЧКИОТ ЖИВОТ

Празниците Божиќ и Курбан Бајрам (Еид ул-Адха) во овие постмодерни времиња веќе се карикатура на она што треба да го симболизираат. Ова не се празници на љубовта, толеранцијата и Човекољубецот - ова се празници на Човекот-Лицемер, Хипокрит и Егоист. А тој е роден одамна, седи чучнат во секој од нас. Децата не веруваат во Дедо Мраз, времето на бајки е одамна умрено. Тоа е цехот на модерноста. Но, сега дури умираат, јавно и бесрамно, и хуманоста и сите човечки вредности. Ги ставаат на бесилка, се мавтаат пред нашите очи. Не престорија во гладијаторска и крвожедна публика, која на денот на милосрдието и љубовта аплаудира на јавна егзекуција на човек. Не, не сакам да пишувам за големи теми: за судирот на цивилизациите, за глобализацијата, за „концертот на демократиите“ (кои ги здогледа еден благонадежен колумнист и експерт-политиколог; каде ли само ја виде зората на новото човештво, му се чудам?). Не сакам да бистрам политика, уморна сум од скандали, од суети, од државници, од афери кои се претркуваат со својата медиумска слава! Во сиот тој метеж на големи теми ја забораваме суштината - Човекот! Каде е тој, каде се загуби? Зарем човечкиот живот е тема само за Денот на човековите права, и зарем е само повод за добра колумна? Не е работата во тоа наменски да склепате колумна за пригоден момент и да го одбележите Светскиот ден. Работата е да ве заболи болката за секое несреќно човечко суштество, и тоа во момент кога седите на топло, пред полна или не толку полна трпеза, и да се сетите на оние кои страдаат.

Овогодишната трпеза и празнична атмосфера и на Христијаните и на Муслиманите, но и на сите останати верници или неверници, им беше зачинета со сцени од јавна егзекуција. Најразвиената комуникациска технологија го глобализираше темното доба на Новиот среден век! Каков прогрес на човештвото! Наместо со наредба да ве натераат да присуствувате на горење на вештерки, гилотинирање или линчување, како што се чинело во Средниот век, денес имате бесплатен пренос на една смрт. Неважно е што човекот кој се егзекутира бил наречен (со право) „сверот од Багдад“, што можеби заслужил најстрога казна (иако лично сум противник на смртната казна). Важно е

што човек се испрати на бесилка на најнедостоествен начин, со грубости и неправна атмосфера. Направен е циркус од моментот на умирање. Медиумите ширум светот одново и одново ја репризираа сцената, наводно, кажувајќи ни колкав грев сториле оние кои го снимиле чинот. А ние, неприсилени од никого, одново и одново ја гледаме сцената, која се случи во зората на голем верски празник. И некако далечно ви изгледа сето тоа; впрочем, Садам беше свер, осуден на смрт уште пред да почне судењето, а тие во Ирак се ионака навикнати на смртта како придружник на секојдневието и на најневините суштества.

Смртта во Ирак стана деперсонализирана, лишена од име и презиме, од емоции и солзи. Таа е нормална појава. Станува јавен настан само кога триумфално ќе ви ги покажат замрзнатите гримаси на ликовите како Садам или Ал-Заркави. И која е функцијата на тој јавен бордел, на тоа јавно изложување на смртта? Стануваме војери, па дури и пасивни поддржувачи на чинот на одземање на животот на Непријателот. Тие искривени ликови се веќе лика и прилика на нашиот дехуманизиран противник. Тие не заслужуваат сожалување - напротив, врз нивните мртви тела се демонстрира нашата супериорност, справедливост, бескомпромисност и припадност на „вистинската страна“. Американските ТВ канали не прикажуваат мртви и осакатени тела на нивните војници, па дури не ги прикажуваат ни нивните ковчежи. Велат дека го почитуваат дигнитетот на мртвите, на своите и праведните, иако се во неправедна војна. Американскиот гледач нема стомак за смртта на своите, се смета за невкусно и спротивно на меѓународните конвенции, а и лошо за моралот на нацијата. Но, бумеранг-ефектот од преносот на смртта на диктаторот погоди каде што е најтенко: десетгодишно детенце се само-обеси поттикнато од Божиќната програма која го славеше линчот на лошиот чичко Садам. Ова е само најочигледниот доказ за она што се случува во главчињата на децата кои во исто време ги учите на богољубие и хуманизам, а им аплаудирате на целатите во вршењето на нивната работа. Каква колективна шизофренија!? Како ли децата со исламска вероисповест сега го сфаќаат светиот ден на Жртвата, Курбан Бајрам? За децата од Ирак, веќе четири години, секој ден се дава курбан, во животи, а да тоа немам никаква врска со Алаховата вера и жртвата на Абрахам.

Кога сме веќе кај Ирак, не можам а да не го споменам разговорот кој деновиве го имав со една новинарка. Ми дојде да се изнасмеам од мака кога го слушнав прашањето: дали Македонија треба да го продолжи своето учество во мисијата во Ирак, и дали како учесници носиме одговорност за состојбите таму? Ми се плачеше заради сознанието дека не беше случајно што ми се обраќаат токму мене, знаејќи го однапред одговорот. Па, зарем како папагал - многу осамен папагал - веќе четири години не повторувам дека е срамно и нелегално нашето учество во војна која се води за нафта и профит, која го крши меѓународното право и во која речиси да нема воен злостор кој не е сторен, а за кој ние носиме политичка, правна и морална одговорност затоа што сме дел на окупациона сила? Оној што ја контролира ситуацијата и теренот (ако може да се зборува за некаква контрола во Ирак), окупаторот, е одговорен според меѓународното право за редот, човековите права, заштитата на инфраструктурата и културното богатство итн. Во моментот кога ја дадав изјавата знаев дека во написот ќе се појави и некој, кој со студена глава и државнички резон, ќе изложи спротивно гледање. Можев да се обложам дека колегата Фрчкоски ќе ја пофали мудрата политика на државата, ќе укаже на големите поени што ги собираме во Ирак, па дури и името САД ни го признале!? Да, да! Таму се зборува за големиот национален интерес на Македонија во Ирак!! А вакви патетични професори како мене, запнале: етика, хуманизам, меѓународно право, емпатија и одговорност за стореното во мое/наше име, во име на нашиот национален интерес! Со такви шефови на дипломатија и таква надворешна политика која е подготвена да гази и во крв за да го одбрани името, немојте да се чудите на отсуството на морални вертикали во внатрешната политика.

Во Македонија нема смртна казна, но животот станува луксуз. Не е доволно да сте праведник, туку и да имате доволно пари да го одржите здравјето и животот. Не се припомнувам дека тука се умирало од глад или од немање здравствена нега. Или заборавам дека ова е капитализам, па сè уште очекувам државна интервенција во здравството? Тука никогаш и не сме дебатираше за евтаназијата, убиството од милосрдие. Овде, впрочем, не се разговара ни за сè побројните самоубиства на оние очајници најдени на пругите или во реките. Сакаме да веруваме дека сме добри и човечни, дека за разлика од студениот

Запад, ние негуваме топла култура на меѓучовечки односи. И не забележуваме колку сме лицемерни во тоа. Со секој милиметар на тонење во општа беда на телото и духот, си ја чуваме добрината само за на празници, а и тогаш селективно.

Неодамна светот слушна за жалната сторија на Италијанецот, кој молеше да биде исклучен од апаратите кои го одржуваа во живот. Човекот страдаше од неизлечива болест, а крајот беше неминовен и болен покрај врвната нега на лекарите од римската болница. Но, овој човек преколнуваше за своето достоинство, како во чинот на животот, така и во смртта. Бараше да биде успиен пред да настапи фазата во која ќе стане „билка“ и наскоро само предмет. Сосема незамисливо за наши услови, покрај сета врвна нега, на болниот му беше обезбедена комуникација со останатите преку скапа компјутеризирана справа која ги испишуваше мислите на болниот, согласно движењето на неговиот поглед. Каков напредок! Парализиран човек испрати трогателно писмо, напишано со очи и со душа, до оние кои имаа моќ да одлучуваат, вклучувајќи го и Папата. Но, политичката номенклатура ја одби молбата на болниот, попувајќи му за светоста на човечкиот (неговиот) живот, иако тоа значеше продолжување на агонијата. Но, се случи пресврт: лекарот, на сопствена морална и правна одговорност, потклезна пред немата молба на својот пациентот. Му ги скрати маките и сега се соочува со тешки последици во битката со естаблишментот, правните норми, католичките клетви и што ли уште не. Не знам што ќе се случи со лекарот, но знам како неодамна постапија нашите лекари, кои - нели - ептен го почитуваат правниот систем во државата, а за етиката и да не зборуваме.

Наместо празнична колумна, ова веќе заличува на *in memoriam*. Почина човек, а преку медиумите ние сите бевме воајери на уште еден јавен циркус. Не беше афера, немаше пресови, имаше само наслов за апсурдна човечка сторија. Медиумите се занимаваа со неа до Новогодишниот молк. Потоа, излезе само кратка белешка за смртта на човекот кој почина без своја волја, без да моли за милосрдие или евтаназија, си почина од болест која беше излечива. Дозволивме своевидна егзекуција и имавме медиумски пренос на смртна пресуда копотпишана од семејството, лекарите, правниците, па и социјалните работници. Кога семејството на пациентот во Државната болница потпиша

барање тој да не се оперира, а потоа и да се исклучи од апаратите кои го одржуваа во живот, а со тоа му потпиша смртна пресуда, лекарите наместо да си ја вршат работата почнаа да се занимаваат со правни и статусни прашања. Да им позавидат легалистите! Ја прифатија волјата на сопругата, која изјави дека нема да плати за партиципација, и повикаа социјален работник да „вештачи“ дали смртта на пациентот е дозволена или не, односно дали човекот има статус на социјален случај за државата да ги покрие трошоците за неговата операција. Цели 7 000 денари!! Да не е трагично, би се смеела до солзи! Излегува дека човекот почина затоа што не бил социјален случај!? Да сакам да направам црн хумор би рекла дека можеби сопругата нашла елегантен начин да се ослободи од сопругот (простете, јас не мислам дека е така, ама апсурдите немаат крај). Да имаше „среќа“ да си е невработен, да нема сини картончиња и да има тапија дека е социјален случај, ќе го одржеа во живот. Нема да повикувам на политичка и морална одговорност на министерот, ионака се бави со предизборна кампања; не се занимавам со големи прашања, туку со најголемата работа на светот - вредноста на човечкиот живот! Ако на италијанскиот лекар не му беше страв да убие од милосрдие и да ги сноси последиците, како на нашиве не им беше СРАМ да остават живот да згасне? Како на своја рака не се бореа за спасување на живот? Дали повеќе им значеа финансиските и правните норми отколку заклетвата што ја дале како лекари? Поефтино беше да се остави човекот да си умре, додека тие наместо лекарски конзилиум имаа разговор со правници и социјални служби. Се прашувам како можевме во ваква атмосфера да ги минеме празниците и да ги кажуваме сите оние убави благоглаголиви нешта. Хистос умрел прерано, веројатно и не претпоставувајќи за какви гревови се способни луѓето.

(„Фокус“, 12 јануари 2007)

ВТОР ДЕЛ
МАКЕДОНИЈА И СВЕТОТ

МАКЕДОНИЈА И ИРАК

Со недели како дебатираме за ирачката криза, за позицијата на нашата земја, за државните интереси и прагматизмот, за глобалните закани. Ставовите се движат помеѓу желбата да се биде рационален и државнички мудар (барем тоа некако треба да биде пораката на државниот врв), желбата да се биде умен и експерт, а да не се каже ништо (што е доминантна позиција на т.н. експертска заедница), и на крајот - тука е и гласот на народот, кој низ сите испитувања на јавното мислење јасно ѝ кажа *не* на војната. Политичарите не покажаа доблест барем да ја признаат вазалската политика кон Големиот Брат преку Атлантот, туку упорно не уверуваат дека Садам Хусеин е закана за светскиот мир и безбедност (значи, и за нашата). Не туркаат во апсурдна дилема да избереме дали сме на страната на т.н. светска анти-терористичка коалиција, која “херојски се бори против сето светско зло” (се прашувам само што е толку херојско во таа нерамноправна војна) олично во ликот на Садам Хусеин (и зошто одеднаш никој не го споменува Осама Бин Ладен?), или сме против војната и со тоа автоматски на страната на злосторникот. Вистината е дека светот се соочува со две зла, две моќи кои не почитуваат ни морални ни правни норми, а постојано се повикуваат на некаква (своја) правда, која произлегува од Бога (секако, именуван со различни имиња). Граѓаните ги обвинуваат дека се емоционални и не се разбираат од светска политика. Најпоразителна е, сепак, позицијата на “интелектуалците”, кои така умешно ја користат експертизата и теорискиот дискурс, правејќи сè да бидат независни, ама и политички коректни. Граѓаните можеби не се експерти, можеби поим немаат за светската геополитика, па дури се и пристрасни, ама барем имаат став.

Дали и како ирачката војна не засега нас? Можно е да се наведат низа причини зошто таа војна не засега, предизвика и допрва ќе предизвикува негативни последици. Еве, свесно ќе го преземам ризикот да бидам недоволно интелектуална, државнички незрела или дури емоционална, но ќе кажам дека е срамно мала држава да застана зад една нелегална и неправедна војна. Постојано низ историјата кукаме дека сме паричка за поткусурување на Големите сили, а сега за прв пат како суверена држава сами се нудиме. Се преправаме дека сме дел на

некаква славна светска коалиција, дури и кога и еден угледен “Newsweek“ вели дека САД и Велика Британија се виртуелно сами во оваа војна, и дека САД се најголемата закана за иднината на човештвото. Колку е арогантно да велíme дека ќе ја помогнеме постконфликтната реконструкција на Ирак, тајно надевајќи се на некакви трошки од бизнис-договорите! Арогантно е кога тоа доаѓа од земја која досега требаше да ја научи лекцијата: постконфликтната реконструкција не е во тоа да испратите 100-тина војници да го одржуваат редот, ниту дури и да изградите нови згради. Ако знаевме, и ако беше така лесно, досега ќе ја саниравме нашата сопствена земја. Нашата власт се покажа неспособна да ги разоружа сопствените граѓани од мало и лесно оружје, а сега велíme дека сме загрозувани од средства за масовно уништување, за кои и нема докази дека воопшто ги има во Ирак!? До вчера дебатиравме (а богами и уште долго ќе го правиме тоа) колку и какви меѓународни мисии за одржување на мирот ни требаат. И види чудо: сега ние ќе учествуваме со наши војници во Ирак!? Веројатно ќе се потрудиме и некакви семинари да им организираме...

Нашите граѓани добро знаат што значи хуманост, емпатија, страдања од насилство, воените трауми. Знаат дека домот можете да им го поправите, но не и да го избришете кошмарот од сонитата на децата. Ирак не засега и нас, затоа што сме страдале и знаеме што е војна. Ирак е дел на нашата политичка и национална совест. Слаба е утехата дека не се наши проектилите кои убиваат невини цивили. Нашата политика е соучесник на војна која е и нелегална и неморална. Со кое право во иднина ќе се повикуваме на меѓународното право, кога нашите интереси ќе бидат загрозувани?

(„Ушџрински весник“, 27 март 2003)

И ДЕЦАТА ГИ УБИВААТ, ЗАР НЕ?

На нашиот одлучен пат кон НАТО, преку Авганистан и Ирак, а со благослов на моќниот сојузник (САД), Владата веќе покажа и докажа дека е подготвена да биде максимално

кооперативна. Има ли граница која, на тој пат, нема да ја пречекориме? На нашето учеството во Операцијата „Слобода за Ирак“ се гледа како на цокер за влез во НАТО. Слушнавме и дека е најден оригинален практичен начин да му се даде јасна поддршка на сојузникот: Македонија ќе тренира Ирачани за спасувачки операции, медицинска помош и кризен менаџмент. Тоа ќе го прави или во Скопје, или во земјите соседи на Ирак, и тоа сè додека е тоа потребно, а како израз на соработка со новата влада во Ирак (која сега, по изборите, нели, би требала да биде демократска по дефиниција, нели?). Во оваа прилика, се воздржувам од цинични коментари за тоа што и колку Ирачаните можат да научат од нашите успеси во оваа област (но, некако, имам чувство дека ние можеме повеќе да научиме од тоа како Ирачаните се справуваат со пеколот кој трае веќе две години, а богоми и ќе потрае). Она што не може, а да не радува, е фактот што барем можеме да здивнеме: нашите инструктори ќе бидат на безбедно, ќе бидат дистанцирани од безмилосните воени дејствија, а богоми и тие одбрани среќници од Ирак, барем за кратко, ќе можат повторно да се чувствуваат како луѓе.

Не е тајна, а дури би сакала и да повторам, дека уште при првото навестување на нападот на Ирак во 2002/2003 година јавно кажав дека тоа ќе биде катастрофа за ирачкиот народ, кршење на меѓународното право, и дека местото на Македонија не е во т.н. Алијанса околу САД. Две години потоа, аргументите на сите оние кои учествуваат во анти-военото движење, се болно точни, иако цифрите укажуваат колку сме биле ‘оптимисти’ во оценките за жртвите. Па, еве, сосема накратко да ги избрифрираме нашите тренери за она што се случува во Ирак и за тоа каква ‘цивилна заштита’ (заштита од кого - нека остане без коментар) ќе им биде најпотребна на нивните ирачки ученици.

Фактот дека за време на санкциите на ОН (1991-2003), како последица на санкциите, се смета дека починаа преку два милиони цивили, од кои третина беа деца - жално, но е веќе минато. Она што ниту една влада инволвирана во војната не сака да ѝ го каже на својата јавност е дека за само 18 месеци бројот на жртвите во Ирак достигна сто илјади лица, (според „Гардијан“), од кои најголем број се старци, жени и деца. Процентот на смртност кај децата под петгодишна возраст е поголем во ‘ослободениот’ Ирак од оној за времето на Садам Хусеин. Една десетина

од медицинските капацитети се разурнати во воените дејствија. Амнести Интернешнал го оквалификува нападот на Ургентниот центар во Фалуца на 9 ноември 2004 како злосторство против хуманоста, но на тоа треба да се додаде и фактот дека десетици илјадници тела беа собирани во стадионот, чекајќи за погребување. Како божем тоа не е доволно, тука треба да се спомене употребата на бел фосфор, што од Фалуца направи Втора Герника.

И дали сега смееме и можеме да си ги измиеме рацете од овие злосторства, само затоа што нашето учество е невино, нашите војници заштитени среде американска база (кој кого штити таму е прашањето?), а плус, ќе сме пружиле хуманитарен тренинг во спасување од пожари и други несреќи? Само уште една информација: тренерите нека имаат во вид дека пожарите во Ирак не настануваат заради неисправни инсталации или од несреќни случаи. Дури не и од обични воени средства. Според британската хуманитарна организација „Медакт“, Операцијата „Слобода за Ирак“ испроба цела серија нови средства за војување, како фосфорни бомби или дури употреба на гориво за млазњаци (напалмот им е добро познат уште од Виетнам). Интересното тука е дека при температури кои се развиваат при пожар од вакви средства, човечкото тело буквално се топи. Тоа што се случува во Ирак не е онаа смејурија од СВОЗ (сите во одбрана и заштита) на која сè уште се сеќаваме, дури не е ни налик на кризата од 2001-та. Како што нашето воено присуство во Ирак е патетично (во смисла на бројноста на контингентот и неговата реална моќ да стори било што од војничко значење), така се плашам патетично, ако не и апсурдно ќе биде овој наш обид да ги научиме Ирачаните да ги спасуваат своите деца, домови, болници и училишта.

Генералот Френкс отворено призна дека одамна престанале да ги бројат жртвите во Ирак. Очигледно САД се подготвени да се борат за слободата на Ирак до последната капка ирачка крв - и на онаа на најмените платеници (контрактори) и сојузници (ако успеат да ги одржат на број). Но, кога бројката на загинати е толку масовна, одеднаш таа станува апстрактна, не ве допира и трогнува - затоа што илјадниците немаат име, немаат лик, немаат крик. Тие стануваат бројка. Точно е дека и во Југоисточна Азија бројот на загинати од цунамито е споредлив

со оној од Ирак, со таа разлика дека тие загинаа од природна катастрофа. Во Ирак децата гинат заради човечка нехуманост, алчност и хипокризија.

А деца гинат и во Македонија, зар не? Умираат тивко, во студ и сиромаштија (од наводно неодговорни мајки, кои, замислете дозволиле децата да немаат топол дом и редовен оброк, како што неодамна беше обвинета една Ромка). Жално е што овие деца имаат и лик и име, а сепак, ништо нема да го промени фактот дека си заминуваат од овој свет тивко и сиромашки, онака како што на него дошле. Нема ни солза да се срони, ни спомен да остане. Многу деца нема ни да се родат, затоа што нивните родители се премногу одговорни за да преземат грижата за нешто толку драгоцено како што е сопствено чедо, во услови на беда и социјална неправда.

Чудно, но сите човечки страдања, дури и оние на најневините, се оправдуваат со демократијата. Еве, имаше избори, па демократијата наводно победи и во пеколниот Ирак. За жал, децата умираат и во таквите демократии, кои се сведуваат на задоволување на фантазиите креирани во Вашингтон или Брисел.

(„Дневник“, 6 февруари 2005)

ЗА ЦЕНАТА НА ЧОВЕЧКИТЕ ЖИВОТИ

На офицер на Армијата му должам една конкретна колумна... Во своето гласно размислување тој го искажа токму она што и мене ми пролета низ умот. А ветување е ветување - еве ја и колумната! Станува збор за две крајно контрадикторни пораки кои ни ги упати власта, а кои само на прв поглед не се поврзани. Најнапред, Министерството за надворешни работи апелираше до граѓаните да не патуваат (односно да не прифаќаат вработувања) во земји како Авганистан и Ирак, затоа што таму е опасно, а веќе бележиме и трагични загуби. Чудно, затоа што истовремено Министерството за одбрана тврди дека постигнуваме фантастични успеси во ширење на мирот и демократијата токму меѓу граѓаните на истите земји! Потоа стасува пораката

дека Велика Британија ни укажала голема ‘чест’ со тоа што побарала дополнителен контингент од уште 500 припадници на специјалните сили, кои треба да се упатат во јужниот дел на Авганистан - а нашата влада била среќна да одговори позитивно. Разбирливо е што загрижената власт им препорачува на граѓаните да не одат „трбухом за крухом“ во опасните делови на светот, особено кога ја имате во вид нејзината евидентна неспособност да се справи со такви ситуации. Но, апсурдно е кога таа иста власт го спонзорира одењето “трбухом за крухом” кога станува збор за воените професионалци и тоа го оправдува со амбициите за членство во НАТО, а уште полицемерно тврди дека станува збор за учество во мировни операции!? Јавноста заслужува да знае дека учеството во рамки на британскиот контингент во јужниот дел на Авганистан е учество во вистинска војна, за разлика од кое досегашното учество во северниот дел во рамки на германскиот контингент изгледа како училишна екскурзија.

Некој и ќе се налути, но мнозина кои се вратија од воените мисии во Авганистан и Ирак искрено признаваат дека главната мотивација за нивното доброволно пријавување била - заработувачката! На моето тврдење искажано на седница на парламентарната комисија за одбрана дека Македонија нема што да бара во мисија во Ирак (и дека со тоа ќе го прекрши и националното и меѓународното право), претставникот на Министерството за одбрана употреби контрааргумент според кој кај нашите професионалци владее голем ентузијазам за пријавување. Но, денес мнозина ќе ви потврдат (секако, неофицијално) дека со зголемувањето на бројот на ротациите и на учесниците спласнува и ентузијазмот: нема пари што можат да ви го надоместат ужасот и ризикот од мисии кои немаат блага врска со мировни операции. Но, побарувачката за нови војници очигледно расте и расте - право пропорционално со изјавите на Буш, Блер или Бучковски за успесите платени со крвта на невините.

Тригодишнината на Ирачката војна речиси и да не беше одбележана или беше споменувана како тема од меѓународните односи, без да се има во вид и нашата партиципација во тој дел од пеколот. Во светот се протестираше масовно, но кај нас се зборува за наводни успеси и владее официјална амнезија спрема соучесништвото во злосторството. Не беше тешко да се

претпостави дека војната ќе заврши со граѓански конфликт за кој 'спасителите' ќе ги обвинат локалците, без тронка срам или - не дај Боже - правна одговорност за воените злосторства, Абу Граиб и стотиците илјади невини животи загубени во овие три години.

Глобализацијата има чудна моќ да ги преплетува судбините на нашите гурбетчии (главно од поранешните кризни региони) со оние на тамошните жители, па циничниот коментар се наметнува сам. Во обид да ги откриеме корените на конфликтот од 2001 година низ т.н. политичка економија на конфликтот, нив обично ги наоѓавме во сиромаштијата, невработеноста, нерамноправната дистрибуција на ресурсите и сл. Но, во светлина на најновите случувања сè повеќе ми се зацврстува уверувањето дека лекот за Македонија не е (само) во „целосната имплементација на Рамковниот договор“ (како што љубат да ни порачаат оние од надвор). Имам чувство дека Брисел и Вашингтон ни 'помагаат' и на конкретен начин: т.н. војна против тероризмот на неопределен рок дава безброј можности за редистрибуција и трансформација на конфликтите. Така, сега секој оној кој се чувствува како граѓанин од втор ред или е незадоволен од своите перспективи, наместо да војува во сопствената држава - може да си отиде во Авганистан, Ирак, а набргу и во Иран, па може да избира дали ќе војникува или ќе работи, за плата која неговата држава не е во можност да му ја обезбеди ни со сто рамковни договори.

(„Време“, 24 март 2006)

PAХ AMERICANA ИЛИ РОХ AMERICANA?

Вистинскиот интелектуалец нема татковина. Уште повеќе, тој понекогаш мора да биде и „предавник“ на својата земја. Не потклекнувајќи под онаа славна (американска) девиза “Right or wrong, my country!” (Праведна или не, моја татковина!), тој мора да ги надрасне хоризонтите на локал-патриотизмот и квазидржавничкиот порив. Дури и по цена да биде осуден (ост-

рахиран), тој мора да каже кога неговата земја чини зло. Оправдувањето на политиката на национален интерес е работа на политичарите и државниците (ако имате среќа, да постојат такви во вашата држава). Затоа, никако не можам да ги сфатам оние наши т.н. интелектуалци со страствена желба да бидат „калиф уместо калифа“, да бидат државници, па макар и низ колумни.

За разлика од нашите локално-ментално-врзани експерти за сè и сèшто, во светската интелектуална и академска заедница, никому не би му паднало на памет да му „љуби ноге“ на каков било центар на моќ, а најмалку на светскиот Хегемон. Освен ако не сака да изврши интелектуално самоубиство... Надвор од оваа баруштина во која има и такви кои се длабоко уверени дека светската безбедност се врти само околу нас и дека тоа бил важен адут за продавање на нашата „успешна приказна“, таму надвор, професори и интелектуалци без трунка на мазохизам, ама со големо чувство на одговорност и дури засраменост, го споредуваат т.н. американски мир (Pax Americana) со американска чума (Pox Americana). Кога велам таму надвор, не мислам на големи далечини, бидејќи морални цинови има и во соседството. Овде некој би добил срцев удар од таков нихилизам и радикализам, ама на еден Жарко Пуховски (нашиот колега од Хрватска) око не му трепнува кога на меѓународна конференција ќе опали дека во ЦК на КП Кина има повеќе демократичност и транспарентност отколку во институциите на ЕУ, или кога ќе рече дека со својата надворешна политика САД ја изгубија (ако воопшто ја имале) моралната вертикала, па затоа не можат да ни бидат пример за демократија и човекови права.

Но, нашиве хермафродити (полу-интелектуалци, полу-државници) штом ќе им споменете нешто како човекови права и демократија, а да не зборувам за етика и правда, веднаш ве етикетираат како несвесна маса која не сфаќа колку тоа Американците се грижеле за нас. Отсекогаш... Веројатно, уште од времето кога за прв пат го измислија геноцидот - екстерминирајќи десет милиони луѓе, нативни Американци (Индијанци)?! Или можеби срце ги болеше за човештвото кога со земја го срамнија Дрезден, или направија своевиден холокауст со фрлање на две атомски бомби во Хиросима и Нагасаки, иако и Германија и Јапонија веќе беа на колена и поразени во Втората светска војна? Деновиве сè повеќе се споменува Виетнам, не заради по-

кајување за тоа што таму Американците згазија стотици илјади невини луѓе, туку заради сличноста со ужасите на Ирак. А за мирот на Балканот а-ла-Америка, не сакам ни да зборувам! Со последиците на нивната “мировна политика” сè уште не можат да се справат ни Босна, ни Косово, а богоми и ние. Тоа што сега некој не просветлува како сме служеле не само како база на воените операции, туку и на разузнавачките служби на САД, токму во периодот на 1992-1996 година, ептен ми буди чувство на благодарност. Не дека не сум знаела дека за мнозина Американци, наши докажани пријатели, ова не било отскочна даска во кариерата (видете ги само до каде дотуркаа Џејмс Пердју, Кристофер Хил или дури и еден Филип Рикер)... Само, сега некој кој бил во власта во тој период признава колкав бил уделот на американската политика за балканскиот хаос. Ако тие класни разузнавачи добивале по два пати „А”, како оценка во службата, тогаш зошто не успеаа да го превенираат создавањето на УЧК на Косово или барем на овој нашиов клон? Или можеби имале поинаква задача? Според нашиов „Бжежински”, во клучните моменти Американците ја превртеле стратегиската слика во борбата за нашето уставно име!? Клучни моменти - да, ама не во контекст на некаква наша забрвтана дипломатија и борба за името, туку во клучните моменти кога мораше да се саботира референдумот! Ова не е моја претпоставка, бидејќи ми беше кажана лично од висок претставник на американската администрација, т.е. човекот кој бил во „клучните моменти” запрашан од Белата куќа што можат да сторат за да не успее референдумот. Видоа дека Красниќи и дружината можеби нема доволно да ни втераат страв, па дури ни СДСМ со заканата дека ќе има бркање од работа, па заиграа на нашиот национален сентимент (што е тоа ако не поигрување со нашите несигурности во врска со сопствениот идентитет и буђење на етнонационализмот??). Битката за името продолжува - како што тоа го знаат и врапчињата, а Американците сеир си гледаат, па уште потпуштаат совети да сме си го решеле проблемот со Грците. Со други зборови, кога ни бараат војници за Ирак и кооперативност по признавањето на Косово не оловуваат со Македонија, а кога станува збор за сè друго во нашето меѓународно асоцирање и битствување - се прават на Тошо! А дека ни помогнале да добиеме кандидатски статус, тука се сложувам: без нивното замешателство немаше да

има Охридски договор, без Охридски договор ќе немавме што да имплементираме, а без имплементација на Светата книга, немаше на кое поле да покажеме резултати! Економија - нула, владеење на правото - ич, демократија - карикатура на самата себе! Ама со Охридскиот чуда направивме! Затоа не е чудно што често се чувствуваме како Алиса во Земјата на чудата! Работите се толку апсурдни, што човека го фаќа мака што воопшто ги коментира и влегува во расправа!!

Најголемото откровение, т.е. признание во „епохалната“ колумна на Фрчкоски е дека постоел македонски политички проект наречен Pax Americana, и кој - замислете - бил сосема успешен, на голема жалост на недобудните, во кои доброволно се вбројува и авторката на овој текст. Секако, познавајќи го умствениот капацитет на творците (малата група поединци), овој проект бил насочен кон ставање на Македонија под чадорот на Хегемонот, станување нивен протеже и вазал, па ќе сме куртулеле од Србине и Грцине. Не навлегувам во балканската теорија на заговор против Македонија, ама како интелектуалец и хуманист, а не како државник, гласно прашувам: каква е разликата меѓу таквата македонска политика и онаа на сојузничките држави кои во Хитлеровиот поход на светот си го гледале своето гајле и замижувале дека во име на еден империјализам се екстерминираат милиони луѓе!? Јас не велам дека ние сами - како држава - можеме да го смениме светот или да се спротивставиме на моќните. Но, дури и како држава имаме избор: наместо да станеме жители на Марс (САД), да си останеме на Венера (Европа). Ако и Европа ни се чини помалку превртлива, секогаш го имаме ова тло во кое со векови живееме. Никогаш не би го жртвувала својот балкански идентитет за да станам Европеец. Всушност, дури тогаш кога овој регион (во целост) ќе го осознае сопствениот регионален идентитет, богатството што го носи под товарот на крвавите трауми, и кога ќе се ослободи од октроираните елити поддржувани (а претходно вооружувани) од големите сили на кои не им е гајле каква ќе биде нашата иднина, дури тогаш ќе станеме не само Европејци, туку и Граѓани, Балканци, Луѓе!

Како поединци, уште повеќе како мислечки и хумани луѓе, ние немаме избор - ние мораме да застанеме на страната на човештината, правдата, етиката. Секогаш и секаде! Бидејќи, чуму ми е американскиот мир на Балканот, ако американската чума

коси невини животи во моето соседство - а соседство, по фактот дека сум припадник на човечкиот род, ми се и оние во Либан, и оние во Палестина, и во Ирак, и во Авганистан!? Чудно е како човек се чувствува осамен кога за овие прашања размислува гласно во Македонија. Не верувам дека мнозинството се сложува со политичкиот гениј на Фрчкоски, напротив - мислам дека повеќе му лежи обратната предиспозиција. Сепак, јавен дискурс нема, тишината царува, наведнатата глава сабја не ја сече... Дебатираме за мирот и за некакви безбедносни концепти, ама баш како да сме паднале од Марс. Малкумина ќе ја ризикуваат својата академска или интелектуална важност, поканите за приеми кај странските амбасадори или за учество во некакви проекти, со тоа што гласно ќе го кажат она што непрестано излегува од перата на Чомски, Зин, Оберг, Вудворд, Кокбурн, Галтунг, Фиск, Пилгер, Авнери... Кога ќе се вивнете над оваа баруштина, ви се отвораат хоризонти во кои, иако малубројни интелектуалните цинови остануваат совест на 21 век. Можеби изгледаат немоќни во критиката на овој ужасен и самоубиствен свет (кој благодарение на цената на Американскиот мир веќе неповратно оди кон самодеструкција - социјална, еколошка, вредносна), но оставаат трага дека сета човечка цивилизација не била и не е во редот на послушниците пред Империјата.

За крај на ова што може да ви звучи како емоционален крик на еден Дон Кихот, ќе ми дозволите да се послужам со цитат на американски автори кои пишуваат за *Pox Americana* (Магдоф и Свизи). Не дека сакам да се скријам зад нивната аргументација во недостаток на своја, туку затоа што сакам да покажам како зборуваат луѓе кои светот го чистат почнувајќи од сопствениот двор. За оние кои ќе ме обвинат дека цитирам декларирани (американски) марксисти, веднаш ќе им кажам дека е тоа точно. Освен што и двајцата биле ценети професори (едниот дури и на престижниот Харвард), тие основаат и гласило во кое со свои критики на американската политика пишуваат и Ајнштајн, Сартр, Де Боа, Че Гевара... Како куриозитет уште и овој податок: американската јавност сè уште ја помни јавната препирка и дебата на Свизи со Шумпетер, сцена која Нобеловецот Пол Семјуелсон ја опишал како настан од „времето кога цинови чекореа по светот и во дворот на Харвард”. Сега еве го и цитатот: „Соединетите држави, се чини, се заклучија себе си во еден тек

со тешки последици за целиот свет. Промената е единствениот неприкосновен закон на универзумот. Таа не може да се запре. Ако општествата бидат спречени во обидот да најдат решенија за сопствените проблеми на сопствен начин, проблемите сигурно нема да се решат со диктатите од други. А, ако тие не можат да се движат напред, тогаш нужно ќе одат наназад. Ова се случува во најголемиот дел од светот денес, а САД, најмоќната нација која располага со неограничени средства на принуда, изгледа дека им кажува на другите дека ова е судбина која тие треба да ја прифатат или ќе бидат болно уништени.”

Растечкиот број жртви и на Ирачани и на Американци во последната војна и окупација, со злосторствата во Фалуца или тортурата во Абу Граиб (и Гвантанамо, да не го заборавиме) водат кон протести насекаде во светот, заради варваризмот со кој САД настапуваат глобално. Зошто мислите дека нивната стратегија кон Балканот е поинаква? Во секој случај, урнат е митот за добродушниот цин и благородната суштина на империјализмот наметнат со Рах Американца. Станува јасно дека асоцијацијата на библиската сцена на Самсон во храмот на човештвото раѓа и страв и отпор, или барем свест дека е тоа застрашувачка сцена. Итната задача, затоа, е продлабочувањето на критичкото разбирање на начините кои ќе го оспособат човештвото за она што претстои, ако сака да преживее.

(„Фокус“, 9 март 2007)

МИРОТВОРЕЊЕ

Сите се полна уста мир. Човек страв го фаќа и сомнеж дека нешто не е во ред кога почнува (пре)многу да се говори за нешта кои како да се создадени за манипулација! Ах, убаво рече Орвел: „Мирот е војна, војната е мир!“ Уште повеќе ме фаќа јанса кога ќе чујам за херои, јунаци, ордени и заслуги - бидејќи, простете, ама таквите епитети не се стекнуваат во време на мир. Барем не во светот на „реалполитик“... Летово мина во знакот на колнење во вечен мир. Дали ќе е на арно?

Ајде да погледнеме глобално, пред да стасаме до нашево

локално село, кое толку многу претендира дека е дел од светската заложба за мир сфатен како бескрајна војна против тероризмот. Штом го слушнете Буш како говори колку е загрижен за мирот во светот и за средствата за масовно уништување, знаете колку е 'часот': веќе е јасно дека наредната дестинација на американската војска е Иран! А со тоа ќе се потврди тезата (која е и докажана) дека на американската политика, а особено на нејзиниот воено-индустриски комплекс, ѝ е како трансфузија нужно потребна воена операција од поголеми размери на секои 2-3 години. Не треба човек да е многу умен за да ги нареди настаните следејќи ја оваа логика: НАТО интервенција (со 90% учество на САД) во 1999 година, војната против Авганистан во 2001-та, војната против Ирак во 2003, па кај и да е - ќе мора да започне наскоро уште една... Тоа значи дека нашиве војници-мировници ич гајле не треба да имаат дека ќе им снема можности да шират мир во светот и така да ја афирмираат својата земја како заслужна за влез во НАТО, па таман едвај да кубурат со бедните плати или со никаквите животни осигурувања што им ги обезбедила родната држава.

И Јапонија испрати пораки за мир по повод 60-годишнината на Хирошима и Нагасаки. Можете ли да пресметате колку епизоди на 11 Септември, споредено според бројот на жртвите, содржеше хоророт од двата града? Американците започнаа две војни (за сега) инспирирани од загубата на животите на (само) 2,800 жртви, а видете ги Јапонците со нивните 200 илјади загинати и неброен биланс на деца родени со деформитети што прават!? Им се извинуваат јавно и барат прошка од сите оние кои страдале од нивната воена сила во Втората светска војна, без ич да им текне да побараат извинување од САД. Токму така, јапонскиот премиер јавно вети дека неговата земја никогаш повеќе нема да оди во војна, истовремено замижувајќи пред фактот дека истата таа влада со години ги отфрла барањата на мировното движење во Јапонија за дислокација на американските воени бази, но и дека проактивната политика на поддршка на Бушовата администрација (финансиска, ако не воена) не е баш во склад со устата полна со мир.

Туку, да си се вратиме дома... Ионака, интелектуалците со државничка смисла ќе ви речат да не ги лутите нашиве моќни сојузници со ваква антиамериканска критика, затоа што Бушо-

вата администрација била на „наша страна“. За политичарите, пак, со клиентелистички менталитет и да не зборувам... А што фајде видовме досега, сè уште не можам да откријам, ниту низ анализата на делата на нашите никогаш заборавени пријатели - Фровик, Фејт или Пердју од 2001-та - ниту во изјавите по повод четири годишнината на Охридскиот ни.

Туку, ај да видиме кој овде зборува за мир и за јунаци. Рака под рака, Ахмети Миротворецот и Љупчо Јордановски Сонувачот го одбележаа нашиот Ден на мирот. Би рекла, барем за македонската страна, еднакво на косовска епика - или ако преферирате, еднакво на мазохизам! Досега мислевме дека само соседите ни се шампиони во славење порази (било да се оние од пред 600 години, како кај Србите, или оние од неодамна кај Вуковар, кај Хрватите). Ама, тие барем од тоа направија национални митови на обединување, непокор, пркос ... За момент останав без текст на прашањето за идејата 13 август да стане државен празник. Нашиот само-наречен циник и сонувач високо интелегентно (скоро во стилот на познатите бисери наречени „бушизми“) го смисли тоа кога рече дека 13 август ќе си го нашол местото во историјата. Несомнено, г-не Мартин Лутер Јордановски, бидете уверени дека ќе го помнине засекогаш, како и сите оние кои дотуркаа до тој ден - ама прашање е на што ќе нè потсетува? Едно време помислив дека човекот има перфидна и малициозна намера лично да навреди кога, токму во присуство на Ахмети, гласно кажа дека на 13 август победил разумот над лудилото и мирот над војната. Ама не било така, човекот си е уште во својот филм - тој и не помислува дека ние овде уште не знаеме кој беше полуд - оние што почнаа со оружјето или оние што (као) не бранеа. На крајот сакаат да нè убедат дека сме сите победници, нели?!

Ако сакаат 13 август, а и целото она бесмислено насилство да добијат смисла и историска димензија ќе мораат да се потрудат малку повеќе. Гледам некои веќе размислуваат за тоа дека догодина немало да биде обична годишнина, туку (замислете!) петгодишнина, па ќе сме требале да смислиме како ќе прославиме. Епа, ако е така, тогаш ќе го замолам јавно Претседателот на државата да смисли јавно обраќање до нацијата и да застане свечено во својот кабинет пред ТВ камерите и да ни се обрати лично, а не да праќа абери преку новински агенции.

Освен тоа, нека смисли поинакво пледоаје за доделување ордени на припадниците на нашите вооружени сили за придонесот кон мирот. Каква иронија! Припадниците на АРМ ги одликуваат за божемен мир во земја која никогаш не била подалеку од мирот, во која досега загинаа повеќе од 100 илјади граѓани на Ирак, и за успесите во војната против глобалниот тероризам, која како допрво да се загрева. А за нивното учество и придонес во сопствената земја - ни збор! Штама! Така, едните - кои по сила на државниот повик и мобилизација стапија во одбрана на државата - остануваат безимени и непризнаени. Заради (повторно некаков божемен) мир во куќата (т.е. коалицијата), ќе речат. Така, официјално - победил разумот, политиката, меѓународната - сите, освен оние кои ја ставија главата во торба (излегува дека тие што беа мобилизирани учествувале во некаков маневар за свој кеиф)?!. Другите, пак, си изградија меморијали и си ги испишаа имињата на камен, ордени ниту фотелји не им дадоа зошто немаше доволно за сите.

А премиерот ќе биде добро уште отсега да си го испланира следниот годишен одмор така што ќе биде оправдано присутен на прославата што така елегантно умеет да му ја изорганизира коалициониот партнер. А Ахмети ќе мора да сфати дека неговата проевропска реторика не вреди ни грош, доколку јавно не изрази каење за посегаето по оружје - како аманет кон идните генерации. Освен тоа, нека прославата ја организира на посемеен начин, па нека си го прибере вујко му, да стои до него кога ќе се одбележува Денот на мирот.

Се сложувам дека 13 Август мора да се одбележува, ама не на триумфалистички начин, особено не на начин кој некому му создава политички кредит и лажен меѓународен имиџ. Тој ден е симбол на историското предупредување „Да не се повтори“! Празниците се одбележуваат во душите на граѓаните, пред сè и најмногу од сè. Некои од нив будат радост и гордост, други тага и покајување. Ќе биде рамно на историска иронија ако 13 август го прогласиме за државен празник заради мирот во коалицијата, за да може на светот уште еднаш да му каже колку направила за Македонија да биде успешна приказна. Сепак, 2001-та е најголемиот симбол на немирот, на победата на насилството над демократските методи на уредување на општеството, а не обратно. Мирот не е отсуство на војна, а Ден на мирот не може да слави земја во која

раселените лица не смеат да се вратат во своите домови. Ниту пак е пристојно ордени да се доделуваат за миротворење во земја која самите Ирачани, во својата бескрајна болка по најблиските, ја опејуваат „Ирак, земјата на крвопролевањата!”

(„Македонско сонце“, септември 2005)

МИР ЗА ИЗВОЗ

За земја од два милиона жители се однесуваме прилично безгрижно, како божем хуманите ресурси се нешто со што не само што изобилуваме, туку дури имаме и за извоз. Рака на срце, скоро сè што вредеше, а најмногу младиот и образован кадар, одамна си замина. Но, да разгледаме две појави: смените во јавната администрација и зголеменото учество во мировни операции низ светот.

Во политиката, шансите за градење некаква позиција се лимитирани од времетраењето на мандатот. За новостарите функционери со крвни и брачни врски времето ќе покаже дали принципот на професионалност имал толкава тежина, што никој друг во државата не можел така добро да ја врши функцијата, па „кутрите” братучеди и сопруги морале да си го земат таксиратот да ги обвинуваат за непотизам. Тие се врвот на сантата на најновите политички смени, и несомнено заслужуваат и внимание и критика. Но, алармот е веќе вклучен во врска со масовните смени во јавната администрација. Веќе видено! Цели петнаесет години! Смената се направи во манир на чистка и на неправилен начин, според кој целисходноста на мерката и принципот на ефикасност се користат како оправдување за прекршување на владеењето на правото. Траен рефрен на македонската транзиција е оној за реформата на јавната администрација, која треба да биде мала, ефикасна, професионална и аполитична. Таа, како сервис на граѓаните, претставува фундамент и гаранција за стабилноста на државата. Владите се менуваат, но таа работи според принципите на законитост, одговорност и професионалност.

Со право и на меѓународната заедница ѝ прекипе: таман ќе вложат стотици илјади евра во некој ресор, ќе истренираат

група службеници и експерти, ќе ги поднаучат некој странски јазик и стандард, а веќе се сменила власта! На ЕУ веќе ѝ “одиме на нерви” со постојаното плачење и некадарност. Освен тоа, и во ЕУ владее невработеност, има социјални и други проблеми. Со ваквото однесување кон сопствените кадри ние за нив стануваме дупка без дно: колку и да тураат, ние пак немаме кадри по европски стандарди. Доволна „беља” ни е етнизацијата на администрацијата за штета на принципот на професионализам и заслуги. А ако на тоа му го дадете и вечниот синдром на партизација, непотизам и кронизам - тогаш не ни се пишува арно. Ова е фаволовиот круг во кој се движиме цели 15 години, а потоа крив ни е Цацко што не сме изградиле саглам држава. Со право ја критикуваме меѓународната заедница кога ни испраќа недоквакани експерти (чиј квалитет е во постојано опаѓање), кои прво треба ние да ги воведеме во работата, да им објасниме какви ни се проблемите. И таман кога ќе поднаучат нешто за тоа како најдобро да ни помогнат, тие веќе си туриле рецка во нивните CV-ја и заминале на друга дестинација. Но барем по однос на дојденците не треба да имаме дилеми: тие доаѓаат за да си заминат, ама нашиве се тука и тука треба и да останат, а со тек на времето и самите да станат “тренири и едукатори” на новите генерации кои ќе доаѓаат.

Сепак, смените во здравството се она што најмногу ме згрозува. Слушаме за познати доктори и примариуси дека се од оваа или онаа партија и како по тој основ ќе ги сменат колегите кои се во “опозиција”. Не можам да сфатам како Хипокритовата заклетва не е она што го обединува лекарите?! Зошто партиската припадност е поважна од белите мантили и лекарската совест и знаење!!? Со оглед на катастрофалните состојби, да беа вистински хуманисти досега требаше да се здружат сите до еден и да ја притиснат власта наместо да фрла пари по службени патувања, репрезентации, автомобили, мебел, секретарки и слично - да вложи во здравјето на граѓаните. Но, наместо тоа гледате лекари кои трљаат раце и велат: „Е, сега му е мајката, ние сме на власт!”

Навидум се оддалечувам од темата, при споменувањето на состојбите во одбраната, но останувам на теренот на она што се вика хуман капитал и хумана безбедност. За разлика од здравството, каде што коалиционите партнери се потепаа за позиции (а тепачката по клиниките сè уште трае), во одбраната

немаше место за изненадувања. Песната на новиот министер веќе беше напишана во Вашингтон и Брисел, а само се бараше вокал кој ќе ја повторува. Не е крив Еленовски што веднаш „му се случи“ Либан. Веќе ме фаќа страв од сопствената моќ на прогнозирање на следните војувалишта (Либан го споменав пред само некоја колумна, а ете веќе имало политичка волја за испраќање на војници и таму). Сè нешто се мислам дека приказната не завршува кај Либан. Нашиве решиле да извезуваат мир, а можностите - огромни. Според Еленовски, АРМ не била за да седи во касарните, туку да шири мир во светот. Како добро извежбан активист од НВО секторот кажува небулози дека на Македонија веќе не ѝ се заканува никаква надворешна воена закана. Зборува како да живееме во скандинавскиот рај, а не на Балканот. Кога го слушате неговото разбирање на светот (кое нема врска со она на Гоце Делчев, на пример) доаѓате до апсурден заклучок дека порастот на воените жаришта во светот, автоматски носи повеќе мир. Логично: што ќе ти е мир, ако немаш претходно војна? Мировниов бизнис цвета од пред 5 години. Колку расте потребата од мировни мисии, толку АРМ станува сè поголем миротворец. Супер! Да ги втераме сите невработени во АРМ, да ги извезуваме (најмуваме), и ќе си ги решиме внатрешните проблеми со вишок на невработени. Плус ќе ни честитаат дека сме биле фактор на мирот - рамо до рамо со Американците. Тоа се вика Вечна дружба! Тие ќе жарат и палат (кога директно, кога преку посредници - како Израел, на пример), а ние ќе градиме мир. Орвел е жив! Ја живееме неговата 1984-та! Војната е мир, мирот е војна! Кога ќе се среќава со Рамсфелд деновите и кога ќе му вика „Јес, сир“, нека помисли нашиов млад НАТО-вец дека државите како Франција, Холандија, Италија, па дури и Полска и Чешка сè поневолно испраќаат војници во мировни мисии. Расте бројот на членки на НАТО кои си ги повлекуваат трупите од Ирак, а богами едвај створија мисија во Либан - откако се назначеаа и изнагледаа како се претвора во прав и пепел. Нивните парламенти се страшно чувствителни на барањата на Брисел за повеќе трупи, а јавноста не сака лимени ковчези. И тоа со добра причина. Топовското месо за сите идни мировни операции ќе доаѓа од клијентелистички државички како нашата. Видете ја статистиката на жртви на американска страна во Ирак - доминираат т.н. контрактори (модерни платенци од сите националности,

па дури и од Балканот), и еден број на небели Американци од најниските социјални слоеви и од маргинализираните групи.

Сосема ми е јасно дека една мала држава не може да го смени светот, кој никогаш не бил погрд, понесигурен и покрвав. Но, приказните дека денес сè било глобално се приказни за мали деца, особено на начин на кој тоа го разбрал министерот низ кампањите за „НАТО во јато“. Во неговата реторика, мирот не е ништо друго туку *Pax Americana*, односно војна против тероризмот која започна со војната против Авганистан и која нема абер да заврши. Мнозинството граѓани на ЕУ, низ сите испитувања на јавното мислење во последните 2-3 години, изјавуваат дека САД се најголемата безбедносна закана за мирот, токму заради начинот на кој со лаги ја втурнаа светската заедница во серија на војни без крај. Ако толку сакаме да помогнеме во светските проблеми, зошто не се понудиме сами? Еве го Дарфур - најголемата хумана трагедија, за која бараат сили на ОН. Но, не! Ние повеќе сакаме функционери во телата на ООН, отколку сесрдна поддршка на духот на Повелбата кој се состои во синтагмата - мир со мирни средства.

Еленовски навести дека нема да има крај за неговите амбиции да го прошири мирот во светот, дури и по цена на пораст на буџетот. За жал, таквото гледање не води подалеку од носот, колку и да изгледа долгорочно. Ова е само увертира. Ако сега толкав влог (во финансиска смисла и жива сила) се става само за да се влезе во НАТО, можете ли и да замислите дека како НАТО членка ќе ја намалиме ваквата потрошувачка? Ни случајно, бидејќи тогаш ќе мораме да си ја платиме чланарината, да го следиме трендот на воената модернизација и стандардизација, мировните мисии ќе треба да си ги плаќаме од сопствениот џеб, итн. Тука влегуваме во врзано коло: ако претпоставиме дека конфликтниот потенцијал на земјава лежи не во антагонистичките етнички групи кои не можат да живеат заедно, туку во слабата економска и социјална основа која битката за ресурсите ја претвора во потенцијална „нагазна мина“, а ние шириме мир во светот со тоа што го зголемуваме буџетот за одбрана за сметка на оној во образованието или здравството - тогаш навистина сè е глобално. Кога ќе пукне кај нас, ќе дојдат некои други извезувачи на мир.

(„Фокус“, 22 септември 2006)

МАКЕДОНИЈА КАКО АТЛАНТИДА

Какво олеснување! Како ретко кога во овие тешки времиња дури 90 проценти од популацијата може да здивне! Со толкав број на декларирани „атлантисти“ земјава можеме и нагалено да си ја завикаме Атлантида. Засипнати од воодушевеност, новинари, аналитичари, политичари и експерти ни соопштија дека - замислете - на Самитот во Рига, НАТО ни посветил посебен параграф и ни пратил многу позитивна оценка! Ни ја оставил отворена вратата за прием во членство, иако во формулациите врие од „ако“ и „кога“. Во параграфот посветен на Хрватска експлицитно се кажува дека земјата ги исполнила сите критериуми за прием, но критиката е дека нема доволно атлантисти. Замислете парадокс: државата сторила сè да ги исполни критериумите, ама граѓаните не се атлантисти и не сакаат во НАТО. Ние, патем, иако атлантисти имаме проблем со името Македонци/Македонија. Шлаканицата, во вид на укажување дека ќе сме требале да си ги решиме регионалните проблеми, никој не сака ни да ја коментира. Впрочем, десетина дена по Самитот, кој воопшто и се сеќава на таа непријатна кнедла? Но, по обичај, штом еден „историски самит“ е зад нас, ние продолжуваме да си тераме по старо. Еуфоријата ќе биде заменета со сивилото на секојдневнието. Впрочем, и оние од НАТО, кога рефлекторите гаснат, можат да ги симнат наместените насмевки. Грижете се преголеми. Во Рига политичарите едно говореа јавно, додека нивните воените заповедници шепотеа дека мисијата во Авганистан ќе потрае барем уште една деценија.

Без претензии да се занимаваме со дејноста на баба Ванѓа, крајно време е земјава да направи сериозна анализа на она зошто сакаме во НАТО, што добиваме и што ќе треба да дадеме. Излагањата на јавните личности кои продефилираа по ТВ програмите во пресрет на Рига само не послужија со инфлацијата на фрази, со кои повторно не ни кажаа ништо ново (освен што министерот потврди дека нашата кооперативност нема крај, па уште пред Самитот, Владата ги симнала националните ограничувања без за тоа да ја извести јавноста, па ни врховниот командант). Слушајќи ги, се наежив и вџашив од степенот на едноумието, хорското и папагалско повторување дека алтернатива нема и дека е непатриотски да

бидете против членство во НАТО. Ве потсетува ли нешто на Орвеловиот новогovor со кој се промовира дека војната е мир, а мирот е војна? Зачленувањето во воена алијанса (која очигледно своите самити ги употребува за воени теми, а не за демократски дебати) се смета за највисок демократски чин? Сосема сериозно ве уверуваат дека дури и кога сме окупаторска сила, ние извршуваме хумана мисија; дека сме во улога на цивилизатори, дури и кога војниците се опремени до заби, а на домашната популација гледаат како на можна закана. (Веќе долго време конвоите во Авганистан не дозволуваат никој да им пријде од страв дека дури и децата можат да бидат терористи-самоубијци). Играат успешно на кратката меморија на јавноста, па излегува дека тие примитивни племиња отсекогаш биле во војна (нивна природна состојба), а еве ние (со НАТО сојузниците) дојдовме да ги цивилизираме. Зарем забравивме кога и зошто започна првата војна на 21 век, како наводна самоодбрана на САД од Осамa бин Ладен? Денес е тоа глобална и најважна мисија на НАТО, мисија на ширење на демократија и војна со Талибанците (кои, патем, се повеќе ги освојуваат срцата на домашната популација, многу повеќе од нашите усреќители).

Но, да се вратиме на нашата светла иднина во НАТО. Најинтересно е кога нè убедуваат дека членството во НАТО било исто што и тапија за демократичност и за државност. Ако членството во НАТО е израз на демократската зрелост на општеството, како е тогаш можно тоа да се прикажува како единствена алтернатива, а секој кој мисли поинаку дека е непатриот? Нели демократијата почива на слободата на мислата и говорот? Дискусијата за нечленување ќе биде легитимен дел на референдумското прашање, кое ќе мора да биде поставено пред оваа нација, но однапред се прогласува за non-issue (прашање кое не смее ни да се постави, а камо ли да има шанси да победи на референдумот кој нè очекува). Политиката која консензуално го прогласува НАТО за највисоко историско постигање на Македонија зад себе да има загрижувачки ниско ниво на јавна доверба по однос на секое друго прашање од внатрешната политика. Тогаш, каде е демократичноста - кога војувате под знамето на НАТО или кога имате легитимитет и поддршка од граѓаните на кои морате да им обезбедите престоен живот? Граѓаните не им веруваат на институциите и на политичките ли-

дери (ако воопшто има лидери во Македонија), не веруваат дека овие се кадарни да ги извлечат од кризата, но даваат огромна поддршка за членување во воено-политички сојуз. Министерот им вели дека со самото членство во НАТО тие „инстинктивно ќе почувствуваат“ како ги опфаќа блажено чувство на спокојство и мир (тогаш, детски ќе прашам, зошто НАТО лидерите не се чувствуваат безбедни, па требаше 9 000 трупи да ги чуваат во Рига, а жителите на градот претпочитаа да заминат од своите домови за време на самитот?). зарем изворот на чувство на небезбедност кај нас доаѓа од Авганистан и од Ирак, или од дома? Нашите војници би требале да забораваат дека овде ја загубија војната од терористи, од кои сега ќе не бранат на дистанца. Нешто не сум убедена дека стекнувањето на „исклучителни вештини и способности“ во судирот со Талибанците, Сунитите или Шиитите ќе им помогне да забораваат како заврши огненото крштевање во 2001-та, во единствената прилика кога беа извадени од касарните за да ја бранат земјата, а кога политиката си поигра со нивната чест и професионалност.

Веќе подолго време на врвот на институции со најголема доверба стои Армијата, а веднаш зад неа Црквата. Е, овде веќе може да се прави паралела, зар не? Или е ова општество милитаризирано и верува во политика на цврста рака или е толку разочарано од земските состојби што повеќе верува на она што е ‘свето’ и по дефиниција добро. НАТО (подеднакво и ЕУ) се претставува некаква мантра и догма, па затоа не е ни чудно што ретко кој се осмелува јавно да постави прашање за цената на чинење (во материјален и хуман капитал). Сите дебати се наменски, со единствена цел да се демонстрира монолитноста и вербата дека секоја жртва и одрекување е оправдано, бидејќи е во функција на државната кауза. За разлика од другите држави каде преовладуваше економската логика, кај нас доминира логиката „Па, каде да одиме, кога немаме друга алтернатива?“.

Безбедносната логика со која ни го пласираат НАТО е уште поапсурдна. Наводно на Македонија не ѝ се заканува надворешна воена опасност, па штета било нашите војници да седеле во касарните, кога веќе можеле да шират мир во светот. Во исто време самиот НАТО е длабоко загрижен од состојбата во Косово (и евентуалниот домино-ефект во регионот), па не му паѓа на памет да ги повлече своите 17 илјади трупи за подолг

период. За разлика од НАТО-аналитичарите, нашиве веруваат дека опасност нема и дека живееме малтене среде нордиската или западноевропската безбедносна заедница, во кои војната е во сферата на неверојатното. Ем среќни, ем безбедни, ама влезот во НАТО ќе значел затворање на сите неизвесности околу опстанокот на државата (?!). Со други зборови, ние бараме тапија за државност и животоспособност, бараме некој да нè спаси од нас самите - инаку без НАТО и ЕУ перспектива, може и да нè нема. Како да немаме верба дека сме навистина држава, па сакаме некој друг да ни го посведочи тоа? За возврат ќе ветиме лојалност и војници, а за дома доста ни се амбасадорите на САД и ЕУ. Држава која не е сигурна во темелите на својата егзистенција, банана-република, и не може ни да биде демократија.

Но, за да ја добиете тапијата од НАТО дека сте демократска и вистинска држава, ви треба членство кое е скапа работа. Велат, одбраната на државата била поефтина ако се остварува колективно (демек, НАТО ќе нè брани во случај на потреба). Но, нели не ни се заканува никаква надворешна опасност, нели опасностите биле асиметрични и не класични воени? Заканата од глобалниот тероризам? Ма немојте, ве молам, па ако НАТО сакаше да нè заштити во февруари 2001-та имаше извонредна можност да ни помогне во чувањето на границата спрема Косово од каде ни стасаа Ахмети и компанија! А, со партиципацијата во т.н. војна против глобалниот тероризам ние стануваме легитимна цел на терористите кои атакуваат на државите-учеснички. Среќа наша што нè слушнале за нашата мала државичка и двај можат да ја најдат на картата.

НАТО е скапа работа, а за нас е прескапо и самото исполнувањето на стандардите за членство. Издвојувањето за одбраната (2,3 % од БНД) е повисоко од она во државите полноправни членки, а уште пострашно - тоа е далеку повеќе отколку што ни дозволува чергичето. Министерот за одбрана вели дека средствата за мировни мисии ќе доаѓале од државниот буџет, а не од оној за одбраната. Е баш ме утеши! Немало да се одзема од платите и средствата за АРМ, туку од вкупните буџетски средства - што ќе рече од онаа цркавица со која не успеваме да обезбедиме топли училишта, опремени болници, цитостатици, пристојни старечки домови и душевни болници, да го платиме откупот на тутунарите и другите земјоделци, да обез-

бедиме минимум егзистенција за 30% од населението кое живее под линијата на сиромаштија и 40% невработените. Кога велат дека треба да се стрпиме, да влеземе прво во НАТО, па потоа ќе нагрнеле странски инвеститори, тоа е непристоен предлог: тоа е барање колективната (државна) кауза да заземе примат над индивидуалната благосостојба на граѓаните.

Ако мислите дека на воените професионалци им е полесно, се лажете. Нивниот стандард е толку низок што ги принудува да фаќаат врски за да влезат во некој контингент испратен на странските боишта. Институцијата која ни е џокер за влез во НАТО и треба да обели образ, внатре страда од дефекти за кои само се шепоти. Како ќе го убедите НАТО во резултатите во борбата против корупција, ако таа не е искоренета во ресорот на одбраната? За дабе ревизорски извештаи, за дабе откриени скандали и „бачила“ (исплатени од буџетот на одбраната, за наводен воен напад во кој овците вредат повеќе од луѓето)! За политизацијата во армијата (и полицијата) одвај и да се зборува. Низ шепот слушате за непочитувањето на мерит-системот во однос на унапредувањата. За еден бизарен случај слушна и јавноста, но по третиот ден веќе никој и не се сеќава на мајорот на кој на Денот на АРМ со свечености му беше доделен повисок чин, за по неколку дена во канцеларија да му биде кажано дека се сторила грешка и самиот да си ги симне ознаките од униформата. Тоа е повеќе од скандал! Тоа е атак на достоинството на институцијата, а не (само) на засегнатиот и посрамотен офицер. Деградацијата е најсрамното нешто што може да му се случи на војник во кариерата. Грешката сторена некаде во хиерархискиот лавиринт се забошотува, а офицерот треба тивко и покорно да се самодеградира?! Правните процедури очигледно не се почитуваат и во институцијата која е симбол на редот и дисциплината. За моралната димензија нема и што да се каже: на чело на АРМ е генерал кој градеше кариера пред Вуковар, како офицер на ЈНА, во време кога ние го донесовме првиот Устав на независна Македонија.

Поединец (или поединци овде-онде) не може да стори повеќе отколку да ја отвори дебатата. Оние што немаат одговор за ваквите аргументи ви одговараат дека вашата критика не нуди алтернатива. А каква алтернатива треба да се понуди, освен да се побара Македонија да биде држава и демократија сама по себе,

а не да чека потврда за тоа и гаранции дека нема да се распадне? Што е лошо во тоа војската да си седи во касарните и да се подготвува за одбрана на земјата и за мисии под знамето на ООН? Колку за размислување, во НАТО има членка (Исланд) која нема армија и чии воени издатоци се рамни на нула. Во Партнерството за мир, заради својата неутралност, Швајцарија, Австрија и Финска партиципираат само во политичкиот дел. Во Европа има држави кои и не помислуваат да се зачленат во НАТО, како Шведска и Ирска (од каде што впрочем доаѓа и Фуере). Ако нашиот министер за одбрана е сигурен во своите прогнози дека на Републикава не ѝ се заканува воен судир од надвор, тогаш зошто не би размислиле за вакви алтернативи?

(„Фокус“, 8 декември 2006)

ПОГЛЕД ОД ЕДНА ДРУГА ПЛАНЕТА

Текстов го пишувам од едно далечно место, кое по многу нешто прави да се чувствувам како да сум од Марс. Географски, не сум далеку од Македонија и Балканот; всушност, Австрија е нашето европско соседство (гледано кон север). Дури и академски, би требала да се чувствувам како „риба во вода“ - еве ме како предавам на магистерски студии за мир, пред група на искрено мотивирани млади луѓе од цел свет. Овде сум да им дадам научен поглед на корените на насилството и начините на справување со него, за меѓународната и хуманата безбедност. Што е положично од тоа науката да има или барем да трага по одговори и решенија за трагедиите кои секојдневно (ни) се случуваат? Но, додека ги дочекувам и одговарам на прашањата на моите студенти, почнувам да се чувствувам стара, уморна и неспособна да ги исполнам нивните очекувања... Целиот мој „радикализам“ и идеализам за кој обично ме обвинуваат во мојата земја, овде е млак и недоволен. Им објаснувам колку е важна нашата цивилна експертиза во препознавањето и разоткривањето на сите трикови со кои се служат моќните политички и воени елити, за воено-индустрискиот комплекс, за потребата да ги „тепаме“ со нивното оружје (т.е. со контрааргументација, ама со нивната реторика).

Но, тие прават чекор и два плус: бараат алтернативи за свет во кој ќе нема војски, војни и милитаризација на човековиот дух. Зарем сум станала толкав циник, дури и кон искрениот порив на младешкиот дух? Не дека нивните прашања и идеи немаат смисла, туку во мене е всаден очај дека е тешко или дури и невозможно да се постигне идеалот. Во дијалогот почнувам самата на себе да си звучам како претставник на реалполитик идејата, некој кој се помирил со status quo-то, иако за себе мисли дека е истражувач на мирот. Се чувствувам капитулантски кога им велам: да бидеме реални, ајде да пробаме барем да се бориме за воспоставување на највисоки демократски стандарди во внатрешната политика на нашите држави, а особено демократска контрола над нашите армии, да го намалиме нивото на буџетски издатоци за такви намени и да го ограничиме нивното дејствување во операции кои немаат ништо заедничко ниту со само-одбрана, ниту со мировни операции. Мораме да инсистираме на меѓународното хуманитарно право, дури и кога е на коленици и згазено од најмоќните и наводно најдемократски земји во светот. Им велам дека тоа никако не е мал потфат; напротив, за тоа треба голема храброст особено во параноичен свет, кој насекаде и во секого гледа терорист. Се вадам на онаа финта дека „мирот почнува од мене“ (т.е. дека мирот се практикува низ личното однесување и во најнепосредната околина), но гледам настрана кога ќе ги сретнам очите на девојката од Бурма, момчето од Либан и она од Ирак. Девојката бара спасоносно решение за нејзината земја која речиси две децении живее под воена диктатура заедно со нејзината сонародничка Нобеловка, која е сè уште во домашен притвор. Сака да знае како може да се смени режим кој е милитантен и безмилосен, а јас не знам што да ѝ кажам кога доаѓам од земја која е „успешна“ приказна и која им укажува респект на корумпирани политичари и бивши команданти, на кои дури ни диктатура не им е потребна за да ги остварат своите интереси и го држат својот народ на неизвесност, сиромаштија и колективна хипноза дека еден ден ќе влезеле во НАТО и така ќе ги решеле сите проблеми. Момчето од Либан е зачудено колкава сличност има меѓу мојата и неговата земја, во смисла на општествениот дивезритет, мировните аранжмани на споделување на власта (power-sharing), на неуспешниот уставен инженеринг наметнат од меѓународната заедница. Неговата колешка од Јужноафри-

канската Република зборува за тоа колку релативно лесна задача била да се размонтира режимот на апартхејдот, во споредба со решавањето на проблемот на сиромаштијата, невработеноста и тоа што 27% од населението е заболено од СИДА, без шанса да ги набави скапите медикаменти кои барем би овозможиле бремените мајки да не раѓаат ХИВ позитивен пород. Постои страв што ќе се случи кога еден ден ќе го нема големиот Мендела, кој промовира политика на помирување и простување меѓу белото и црнечкото население. И конечно, што да кажам за она помалку повлечено момче од Ирак, кое го следи секој мој збор, но молчи додека од очите му се насира револт и очај од толкаво теоретизирање за она што тој го познава како жив пекол? Како да му објаснам дека 90% од мојот народ е против таа војна, а сепак народното претставничко тело редовно испраќа трупи со претекст на мировна мисија? Како да му кажам дека во моето општество во кое нема диктатура како онаа во Бурма секој си го гледа гајлето и ретко кога помислува дека во име на членство во една алијанса сме подготвени да бидеме дел од окупаторска сила? Очекувам секој миг да ми рече дека немам морално право да предавам мировни студии ако не умеам да ја разбудам совеста на мојата заспана јавност (пошироката, ама и онаа академската).

Секоја година доаѓам во ова австриско место, на есен кога природата приредува најфантастичен фестивал на бои. Ако Европа е навистина Венера (наспроти американскиот свет од Марс), тогаш ова може да се земе како еден од бисерите кои ја красат таа убавица. Секогаш доаѓам со желба да си ја одморам душата, да разговарам со нормални луѓе за кои мирот и ненасилството не се утопија туку реална стратегија. Заминувам со батерии полни со добра волја и мисла и чувство дека повеќе сум добила од овие млади луѓе, отколку што сум им дала. Но, дури и во миговите на нереалноста од спојот на убавата природа и мисла, нешто ме влече да погледнам што се случува таму долу, од кај што ми се корените. Дури да го свртиш грбот, а во Македонија се случил скандал, нешто од што се срамиме. На пример, град претворен во депонија (откако во 2001-та година му ја секнаа водата и го престорија во град-пустина), или „мистеријата“ на урбаната мафија која ја окупираше земјата а е, правно кажано, сторена од Н.Н. сторител.

Овој пат - веројатно заради мисловната преокупација - во очи ми падна изјавата на претседателот Црвенковски за негова скорешна посета на Ирак!? Откако никој не го 'игра' на меѓународната сцена човекот посака да си ја поврати машкоста и да се покаже како врховен командант кој ќе ги посети нашите храбри момци, кои не само што му носат слобода на Ирак, туку и нам ни носат поени за НАТО. Ќе покаже дека не е заспан претседател, туку активен и бестрашен во битката за влез во НАТО. Се прашувам само дали некој од тоа советниците му шепна дека Месиќ нема да биде воопшто импресиониран од неговата храброст, бидејќи токму благодарение на неговата умна политика Хрватска одби не само да испрати војници во Ирак, туку и не го потпиша договорот со САД за изземање на американските граѓани од јурisdикцијата на Меѓународниот кривичен суд. Овој нашиов зборува дека со нашето учество во мисиите низ светот побрзо ќе сме влезеле во ЕУ, а повторно некој заборавил да го потсети дека токму по прашањето на Ирак, ЕУ им се спротивстави на САД, а дека и издаде препорака за кандидатките за членство да не го потпишуваат билатералниот договор со САД. Се фалат нашиве дека ние сме чекор понапред од Хрватска затоа што сме го имале решено проблемот со јавната поддршка за влез во НАТО (над 90%). Точно, по 2001-та откако нивото на таа поддршка беше рекордно ниско, денес ние можеме да му конкурираме на Косово во тој поглед. Срам да им е на Хрватите што имаат така ниска свест за националните интереси и за благородната улога што НАТО ја има во светот, па такви никакви даваат само 36% поддршка за влез во Алијансата! Уште ако се потсетиме дека и во Словенија референдумот за НАТО од 2004-та едвај успеа (со триста манипулации од страна на политичарите), тогаш останува само да заклучиме дека ние, Албанците и Косоварите сме најосвестениот и најпрогресивниот дел од овој наш регион!?

Словенците и Хрватите можеби не можат да се пофалат со мировни студии на универзитетско ниво, како што имаме ние, ама затоа таква јавна дебата и критика, односно изнесување на аргументите за и против ние можеме само да сонуваме. Во рафтовите на мојата библиотека имам две словенечки изданија издадени во времето кога таа земја сериозно разговараше за тоа што за неа ќе значи НАТО. Насловот на едната е „Аргументи за и против НАТО“, а другата е дури и порадикална бидејќи гласи

„Не НАТО, дајте ни мир“. Автори и уредници се универзитетски професори, интелектуалци и соработници на љубљанскиот Институт за мир. Некако во тоа исто време „Младина“ излезе со насловна страна на која симболот на НАТО беше стилизиран во кукаст крст. Поентата ми е: таму барем имаше дебата и вагање на аргументите за и против. Секако, победи гледањето на политичката елита, но кај нас тоа оди во тотална тишина. Трибините се наменски организирани за да се покаже кооперативност кон стратегиската цел на нашата држава (елита), па таман за тоа да платиме цена која е преголема и во човечка, материјална или етичка смисла.

Во својата најнова колумна, хрватскиот колега проф. Пуховски го исмеа востихот на политичката свита на Санадер, откако беше потапшан по рамото од Буш. Тој таа голема „победа“ на Хрватска во Вашингтон (која кај нас предизвика паника, па некои си ги грицкаа ноктите од мака или брзаа да нè утешат дека тоа е добра вест и за нас) ја спореди со поданичкиот однос кон Москва во едни други времиња. Во регионот елитите градат поданички однос кон центрите на моќ во светот на реалполитик и тоа ние како интелектуалци мораме да го кажеме гласно. Она што го бара Пуховски, а и јас не можам а да не се придружам, е: ако сте, браќа, подготвени за нов облик на идеолошка слепост по цена на тоа вашите војници да ги испраќате како наемници или феудални трупи доделени на сизеренот, тогаш барем немојте да нè бафтате со приказни за демократија и човекови права. Држава која со својата надворешна политика поддржува неправо и газење на туѓа слобода и достоинство, таа не може да биде демократска ни по својата внатрешно-политичка суштина.

Колумнава ја пишувам под влијание на оваа мировна заедница во која младешкиот бунтовен дух умее да прави чуда, да нè тера и нас постарите и поциничните да го посакаме невозможното. Затоа, ќе го поставам експлицитно прашањето: зошто ни е НАТО? Или ако повеќе сакате: зошто ни е АРМ, кога еден Исланд е држава без армија, а е членка на НАТО? Или како Швајцарија која е членка на политичкиот (не-воен) дел на Партнерството за мир, но ни на крај на памет не и е да станува членка на НАТО (или пак на ЕУ)? Велат: кога ќе бидеме во „клубот“, ќе навалат странски инвеститори и ќе се препородиме економски, а не ни кажуваат колку пари ќе фрлиме

за остварување на тоа членство. Се фалат дека Хрватска сме ја претркале и со поголемиот буџетот за одбрана и за мисиите во странство!! Сфаќаат ли тие дека се фалат дека од нашата сиромаштија финансираат милитаристички цели? Кога ќе оди во Ирак, нашиот претседател нека не се задржува само во Зелената зона или опкружен само со нашите јунаци; ако е маж, ќе се соочи и со лицата на оние кои наводно ги усрекуваме како дел на окупаторска војска. Јас морав да го издржам погледот на студентот од Ирак, нека проба и тој... Зад сета празна реторика за тоа дека НАТО е заедница на вредности и демократија, а не (само) воен сојуз, стои фактот дека Алијансата е во тешка криза затоа што ја губи војната во Авганистан и самата прогнозира дека ќе остане заглавена таму барем уште 20-тина години. За другите, сегашни идни кризни жаришта и да не говориме. Да, се чувствувам капитулантски кога морам да признам дека во мојата земја сè уште не е можно постоење на политичка платформа која ќе ги обедини сите етнички групи, не е можно ни мировно движење ниту јавна дебата кои се лошите страни од членството во НАТО или во ЕУ...

(„Фокус“, 3 ноември 2006)

НЕ МЕ ФИРОМИРАЈ

Во духот на континуитетот (а наспроти општото уверување дека, како граѓани имаме кусо помнење), ајде да се потсетиме на двете енергични граѓански акции, во кои цивилното општество се ангажираше околу решавањето на проблемот со името на државата. Сега кога прашањето се реактуелизира, редно е да се сетиме на оние прекрасно дизајнирани разгледници со кои го преплавивме Стразбур и Советот на Европа. Ретко убава и позитивна акција со духовити пораки од типот „Не ме Фиромирај“ и „Нарекувај ме со моето име Македонија“. Минаа само неколку месеци до една друга акција, со триумфалистички тон. На Плоштадот Македонија во Скопје се прославуваше ‘храбриот’ потег на САД кои, како што велеа некои медиуми, во стилот на Александар Македонски го пресекоа Гордиевиот јазол и нè призна под уставното име. Паролата која не само

што преку ноќ се исфрли во етерот, туку дури и се отпечати (заедно со придружните американски знаменца), беше „Збогум ФИРОМ, добредојде Македонијо“. Звукот на фанфарите, а особено изразот на лицата на главните организатори, потсети на она хрватското „Данке Дојчланд“. А причина за таква еуфорија немаше... , бидејќи САД не го сторија за нас тоа што Германија го стори за Хрватска! Ние веќе бевме признаена држава (иако со не целосно признаено име), а со таква прослава не го одбележивме чинот на признавање на државата од страна на САД. Освен тоа, Бушовата администрација уште истиот миг ни стави на знаење дека уставното име ќе го употребува само за билатералната комуникација (така, милозливо ќе ни се обраќаат секогаш кога ќе треба да поддржиме некаква воена интервенција или ќе испраќаме војници кои ќе ги бранат националните интереси на САД низ светот); а такви ‘јунаци’, простете, има еден куп околу нас: погледнете ги само Албанија, Србија и Црна Гора или дури и Велика Британија. Нејсе!

Можеби ќе звучи неблагодарно (сепак, на подарен коњ не му се гледаат забите, па дури и ако е Тројански, нели?), но не можев, а и понатаму не можам да го разберам потеклото на еуфоријата. Прво, зошто би прославувала на плоштад нешто што ми припаѓа по сила на нештата, што е дел на нашиот вековен идентитет, а не октроирана работа? Она што тогаш не сакавме да го признаеме гласно беше фактот дека со чинот на признавањето на името, САД решаваше една наша внатрешнополитичка и потенцијално безбедносна ситуација. Морковчето беше наменето за ‘словенскиот дел’ од популацијата (албанската, пак, популација доби нешто поконкретно, како почва на која можат да се садат и моркови и тикви, според вкусот). Ова, впрочем можеше меѓу редови да се прочита во официјалните изјави на Бушовата администрација, а сосема експлицитно беше кажано од страна на Солана на јавно предавање во престижната Лондонска школа за економија во ноември 2004 година. Чинот, за жал, не значеше цврста определба или ветување на САД дека ќе го земат овој типично балкански проблем во свои раце со цел да го разрешат, или барем да лобираат во полза на Република Македонија.

Меѓутоа, нашите медиуми, па и експертите, побрзаа да кажат дека спорот околу името веќе престанал да постои и е *de facto* решен. Политичарите се закитија со туѓо перје, па побрзаа да

кажат дека чинот е успех на нивната истрајна и мудра дипломатија. Од денешна перспектива, сепак, најнаивно звучат оние кои велеле дека правдината (конечно) победила откако Американците, онака правдољубиви и великодушни какви што се, не одлучија да се определат по апсурдниот спор и да заземат став. Овие наши правдољупци, сепак, не забораваја да споменат дека правдата (за нас) имаше цена т.е. дека ја одработивме и заслуживме на свој начин - преку учеството во неправедна и нелегална војна (во Ирак) и со директен удар зададен на меѓународната институција основана заради обезбедување на респект за меѓународното право (Меѓународниот кривичен суд, од кој ги амнестиравме Америкаците, дури и по цена да се сторители на воени злосторства). Ај, да покажеме чувство за државност и реалполитик (омилената фраза на оние наши интелектуалци и експерти, кои себе се замислуваат како стратегии и можеби неоткриени државници). Ќе признаеме дека светот е неправеден, а ние мали и немоќни. Потребни ни се сојузници, а понекогаш во таквото пазарење ќе мораме да отрпиме некои непријатни уцени само за да опстоиме во немилосрдниот свет организиран според начелата на Хобс. Но, ако е така, како можеме дури и на момент да поверуваме дека зад билатералното признавање на името од страна на САД немаше друг, нивни, гео-политички интерес. Тогаш, чесно би било барем да си признаеме дека таму не станувало збор за победа да правдата - бидејќи во меѓународните односи не владее алтруизам, туку интересот (тоа го знае и идеалист како мене).

Сега откако стана јасно дека ниту Буш а la Алескандар Велики, ниту некој друг ќе го 'избоксува' нашето уставно име, и дека е тоа наша и единствено наша битка, се прашувам каде се притаија креаторите на оние фамозни слогани од почетокот на текстот? Дали можеби веруваат во тактиката на нојот на нашата влада, која или не гледа причини за проактивна политика или си става розеви очила (наместо лексيليум?) секогаш кога ќе почувствува приближување на стресна ситуација. А стресната ситуација е веќе тука...

Годината (2005) која беше најавувана како година на разврска на неколку балкански јазли (изгледа потребни се неколку Александри или Бушови за да се пресечат сите), а Косово пред сè, ја затече меѓународната заедница неподготвена (иако таа тоа нема никогаш да го признае). Едноставно се нема

јасна идеја што да се прави со Косово, што со Србија и Црна Гора, за Дејтонска Босна и да не зборуваме ... Многупати досега САД ја имаат запржено чорбата, која Европјаните треба да ја сркаат. (Оваа ситуација Каган ја илустрираше низ изреката дека "USA are cooking the dinner, while EU is doing the dishes" - или, САД ја подготвуваат вечерата, а ЕУ ги мие чиниите. Што ако истиот принцип се примени и на Македонија: САД го признаа името за билатерална употреба, а Европјаните импотентни и некреативни какви што се, најверојатно ќе почнат да притискаат за признавање на едно хибридно име, божем во знак на компромис и во духот на европското семејство. Дали е во доменот на научната фантастика да се замисли уште хипотетичка ситуација во која Буш ќе го пресече Гордиевиот јазол на Косово со унилатерално признавање? Чисто за размислување ...

There is no such thing as free lunch, особено не во меѓународните односи. Билатералниот чин и американскиот 'морков' од 4 ноември се изарчи без да го искористиме моментумот. Малку не потхранија со чувството на идентитет и со 'добивање' на нешто што веќе го имавме (тоа е како кога на Еским ќе успеете да му продадете фрижидер), а доброволно се откажавме од нешто друго, не помалку важно, како што беше територијалната организација на земјата. Америка помогна да се зацрта политичко-географската карта во Македонија, низ општинските граници кои по неуспехот на референдумот станаа етнички. Всушност, САД беа фер кон двата национа: Македонците го 'добива' името, а Албанците - територијата која ја посакуваа да биде во контрола на лидерите на нивната заедница. Како што тоа не беше случаен потег во предвечерјето на референдумското изјаснување, исто така не е случајност ни покренувањето на "прашањето за државните симболи" од страна на албанските партии.

(„Македонско сонце“, април 2005)

ЦЕНАТА НА НАТО

Ако нацијата беше до срце погодена од последниот предлог на посредникот Нимиц, верувам дека изјавата на

Викторија Нуланд, американската амбасадорка во НАТО, зазвуче како додавање сол на рана. Изјавувајќи дека Македонија е најмалку подготвена за влез во НАТО во рамки на Јадранското јато, САД покажаа дека ја менуваат тактиката. Од досегашниот пристап заснован на фалби, тапкање по рамо и давање моркови, сега може да се почувствува дека ќе играат малку погрубо. Не верувам во издржаноста на изјавата, познавајќи ги проблемите со кои се соочува Албанија. Но, повнимателното читање на дипломатската изјава укажува дека ракавиците се извадени. Тврдењето дека сме полоши од Албанија треба да не разбуди, да не налути и мотивира да вложиме дополнителен напор во спринтот пред финишот, како што го нарече Нуланд.

Се поставува прашањето: а зошто сме им ние толку важни како нова членка во Алијансата? Мала држава, мала (или никаква) воена сила, политички и меѓународно доведена до безначајност (особено ако не можете ни сопствено име да имате, но и една граница ви недостасува)... Некои наши аналитичари велат дека е добро што САД (и сојузниците) сакаат на клоци да не внесат во НАТО, затоа што ако чекаме на нашиве тоа тешко ќе се случи, што заради нивната неспособност, што заради немањето сериозна политичка волја. Мојот одговор на оваа измислена дилема е дека за САД сме безначајни како глобален сојузник (без оглед што според Еленовски, да не сме ние, тешко на сојузниците во Авганистан и Ирак), но сме многу важни за остварувањето на нивните национални интереси на Балканот. Не затоа што сме фактор на мирот и стабилноста за регионот, туку затоа што сме дел на мозаикот во кој некои други фактори (албанскиот, првенствено) имаат круцијално значење. Со нашето дисциплинирање (вклучувајќи го и членството во НАТО, што нема да биде крај на маратонот, туку влегување во него), Американците се поблиску до остварувањето на таква регионална слика каква што ним најмногу им одговара. Ме зачува што јавноста го губи од вид фактот дека цената за влез во НАТО не се мери само со нашата подготвеност за национално и државно обезличување (со трампа за името), туку можеби уште посериозно, со нашата подготвеност за уште една редефиниција на внатрешното уредување. Ако по едната уцена, барем навидум, имаме некаков национален консензус, другата воопшто и не се забележува. Кој знае, можеби не е случајна димната завеса

околу името, која токму треба да не дефокусира од она што ни се случува дома? Со какво право претседателот на г-ѓата Нуланд ни порачува дека итно (до крајот на годината) треба да го имплементираме т.н. Договор од 29 мај (уште еден 'светол' ден од нашата историја, се чини)? Тој не е и не смее да биде услов за членство во ниту една меѓународна организација, бидејќи суверено право на граѓаните на една држава е да одлучат во какво држно уредување скааат да живеат. Ние и не забележуваме дека ни се наметнува цела низа на апсурдни критериуми за членство во НАТО (па и ЕУ), со чие исполнување треба да ја докажеме својата беспоговорна лојалност кон Хегемонот и кон неговото сфаќање за Рах Америка на Балканот. Мајскиот договор претставува сигурен чекор кон официјализирање на федеративното уредување кое фактички веќе се гради доле, на теренот. Формирање на влада по Бадинтеров принцип е крај на унитарна Македонија, а Бадинтер во Уставен суд е крај на правната држава. Е, сега замислете како ќе изгледа федерална држава без владеење на правото, па сами ќе заклучите што тоа реално значи.

Го читам потпретседателот на Владата, кој како економист би требал да ја знае барем чистата математика околу економската цена на чинење на членството во НАТО. Велат бил добар економист, ама мене ми се чини дека е одличен американски ученик, повеќе од било што друго. Неговата еднострана економска математика покажува само позитивно салдо, па така ако му верувате на зборот излегува дека колку повеќе пари вложуваме во воени цели (модернизација на АРМ, учество во странски мисии), толку повеќе ќе ни заживее економијата!? Тој жали што немаме воено-индустриски комплекс, кој навистина би профитирал од ваквите генијални планови, но сепак мисли дека мнозина ќе се офајдат од сфаќањето дека војната е мир (и економски прогрес), а економскиот прогрес и мирот ќе не направат поуспешни во војувањето низ светот. Тоа не само што е милитаристичка логика, туку не е ни сосема комплетно изложена. Ниту еден економски експерт или владина служба, само месеци пред толкуочекуваниот Самит на НАТО, не излезе со јасна пресметка колку ќе не чини членството во НАТО. Не замајуваат со маратонски сцени и бараат спринт, иако сегашното издвојување од 2,3 проценти од бруто-домашниот производ е скандалозно, бидејќи е повисоко од издвојувањата на државите

членки на НАТО. Безбедносните предизвици на оваа земја не се од воена природа, туку застрашувачката хумана небезбедност. Ако сака да инвестира, тогаш нека инвестира во елиминацијата на сиромаштијата и невработеноста. Приливот на странските инвестиции е тема за посебна расправа, за која предлагам да си го прочитаме најновиот бестселер на Наоми Клајн за шок терапијата и т.н. disaster capitalism. Само како вовед, поентата е во тоа дека капитализмот не постои заради алтруистички побуди, а негова моторна сила е профитот - за богатите. Во глобалниот свет моќта лежи во корпорациите и нивната неодговорна, нетранспарентна и неконтролирана моќ, а распродажбата на ионака малите капацитети на земјата значи доброволно влегување во економско ропство.

За крај, само тема за размислување или едно референдумско прашање: дали сте за влез на Македонија во НАТО под услов да се откажеме од името, да ја федерализираме државата, учествуваме во воените операции низ светот, и за таа цел издвојуваме сопствени средства? Секако, Ставревски заборава да ни каже дека модернизацијата на армијата, и изградбата на инфраструктурата, се на терет на држават членка, а не резултат на братската помош на другите сојузници. Освен тоа, секоја членка учествува во заедничкиот буџет на Алијансата, но и во нејзините акции...

Не верувам дека Оли Рен е толку неук за да не ја види од Марс видливата врска меѓу Косовскиот расплет со ситуацијата во Македонија. Интересно е што и Бакојани рече нешто слично. Се плашам дека изборот со кој ќе се соочиме е Хобсијански - повеќе безбедност (со влегувањето во Алијансата, и надежта дека тоа ќе не сочува како држава) или повеќе слобода (да бидеме она што сме и да одлучуваме за своето име, уредување, развој). Колку да размислиме, маратонот се врзува за војникот Феипидес, кој истоштен и мотивиран од победата на неговата армија ја претрчал нагорната патека долга 35 километри, плаќајќи ја и со својот живот.

(„Време“, 10-11 ноември 2007)

СТЕЈТБИЛДЕРИ ИЛИ РАСТУРИКУЌИ

Мнозинството граѓани нема да замине на летување, но веќе тоа им стана навика. Дури имаат и добри аргументи пред децата: летувањето е нездраво - и од аспект на домашниот буџет и заради препораките за заштита од сонцето заради високиот и штетен УВ фактор. Тој „проблем“ е значи решен, ама сега целата нација се занимава со правење влада. Мнозинството се сложува дека не ни требаат суетни политичари, исфрустрирани бивши команданти, запалени глави и нервозни тонови. Сепак, и понатаму остануваме заробеници на нашата виртулна приказна, а се однесуваме како аутисти кон она што се случува во светот. Адикцијата од секојдневните акробации на политичкиве жонглери не ме напушта ни мене, иако со недели чувствувам порив да излезам од замката, да се издигнам над локалните драми и да проговорам како човечко суштество, но и да изреагирам како интелектуалец за она што само навидум се случува далеку. Ме боли изгубениот рај на Бејрут, Паризот на Блискиот Исток, и трагедијата на Либанците. А има толку многу нешта кои не поврзуваат: од најдлабокото и универзалното (припадноста на човечкиот род), па сè до она политичкото. Ако сме оставиле нешто во наследство на светскиот политички (и политиколошки) вокабулар тоа се изразите бејрутизација и балканизација.

Го читам мојот новинар-херој Роберт Фиск. Го нарекуваат левичар само затоа што од лице место зборува за непознатото загинато девојченце и со застрашувачки глас на морален цин прашува: Ке изгради ли овде некој споменик - не на незнанениот јунак, туку на незнаеното дете? А што е со децата и другите невини жртви во Ирак, Авганистан? Но, толку е големо искушението да побегнете од сè. Го земате далечинскиот управувач и веднаш по завршувањето на ТВ вестите поврзани за нашиот политички куплерај и бизнис-вестите (во кои нема бизнис, туку само информации за корупциски скандали и пропаднати фирми, штрајкувачи и социјални случаи) - и барате поведра програма. А изборот е богат: од шпанските серии, преку забавно-морбидните очајни домаќинки, па сè до музичките програми... Доволно што Господ ве казнил и како крст на плеките си ги носите сопствените маки, па и неподносливата летна жега. Кој сега да се грижи за Либан, за Ирак, за оној далечен свет на кој не можеме да му по-

могнеме?! Но, кога само со малку повеќе внимание би ги следеле грозоморните сцени, тогаш би реагирале поинаку на изјавите на оние „јуначишта“ од (нели, распуштената) ОНА. Ним можеби реториката им служи во политичка битка, но јас меѓу две нивни изјави гледам сцени на деструкција и страдања. Пред да почнат да се мафтаат со милитантни изјави, нека погледнат што навистина значи војна, во која за три дена загинаваат три пати повеќе луѓе отколку во нивната “славна епопеја”.

Ја слушаме и Кондолиза Рајс (веројатно среќни што не сме и попатна станица на нејзината турнеја по пеколот), и не знам дали и вас ве ужаснува пораката: „Примирјето не е решение, нашата цел е траен мир!” За некои од нас циниците, таквото разбирање на „мирот“ од страна на Американците (и Израелците) е „так нормална”! Тие би се бореле за траен мир до истребување на една цела генерација на не-Американци, до уништување на сè што е сторено во долгиот пост-конфликтен период на опоравување на таа напатена земја. Многу повеќе загрижува „загриженоста” и импотентноста на ЕУ. Ќе разговараат во ракавици на дипломатските коктейли, сè така до бескрај - и безусловно ќе повикаваат на мирно решавање на спорот, вртејќи ја настрана главата од вистината содржана во насловот од Њу Јорк Тајмс: “Американците забрзано го вооружуваат Израел”.

И каде е тука врската со нашата мирна пост-Охридска Македонија? Па, нели заради мир во куќата дозволивме етнички граници меѓу општините? Нели заради мир во куќата загубивме 3:0, за да сме ја избегнале катастрофата од 5:0? За кроткото си однесување добивме награда од ЕУ во вид на кандидатски статус - со кој можеме да се сликаме ако на Али му текне пак да биде јунак.

Ако сè уште некој не ја виде врската меѓу Македонија и она што се случува во светот, треба да се каже експлицитно: таа врска е во импотентноста на меѓународното право, во лицемерието на т.н. меѓународна заедница, во сето она на што сме подложени низ т.н. процес на стејтбилдинг (процес на градење и/или јакнење на државата со помош на меѓународна асистенција и уставен и изборен инженеринг). Забележувате ли како на меѓународнава ѝ цвета бизнисот? Најнапред гледаат сеир (или дури и поттикнуваат) процес на пропаѓање на државите, кои отпосле онака модерно ќе ги наречат пропаднати држави

(failed states или states at risk) - па дури на крајот почнуваат да ги моделираат, да им октроираат устави, институции, меѓународни мониторинзи и асистенции. Ќе ве учат што се правила на демократската игра истите оние кои ги уриваат и базичните морални вертикали врз кои почива човечката цивилизација. Ќе ви испратат и медијатори, и експерти, и грантови за цивилниот сектор, малку ќе помогнат во расчистувањето на урнатините и ќе се преправаат дека жалат за загубените невини жртви кои цинично ги нарекуваат колатерална штета...

Пишувам анализа на македонскиот случај, која ќе биде поглавје на книга посветена на т.н. постконфликтен стејтбилдинг, па сум принудена да читам и да размислувам и за релации, кои ретко кога ги воочуваме на така јасен начин. Постојано сме фокусирани на дрвото, а не успеваме да видиме дека сме дел на шумата! А во таа шума (или треба да речам глобална џунгла?) се одвива еден забрзан процес на градење држави (state-building), а примерите се бројни, од Источен Тимор, Ирак, Авганистан, сè до Босна и Косово. Ја гледате меѓународната интервенција и асистенција на дело: помагаат да се изградат институции, владеење на правото, демократијата и сл. - сè по западен терк, барем навидум. Зошто навидум? Затоа што станува збор за уникатен парадокс, кој е веќе демистифициран од светската интелектуална елита. Ние, онака исплашени, едвај успеваме да пропелтечеме дека зад реториката на таа фамозна меѓународна заедница и глобалните стратегии за стејтбилдинг стојат интересите на моќните. Кај нас е модерно (и жално кога ќе го прочитате кај помладите колеги, кои стекнале образование на Запад, ама не и критички ум) папагалското повторување на жаргонот на политички коректните фразеологии. И така слушате за интеграции, проширувања, вредности и стандарди, разни билдинзи (те ви градат институции, те нација, те демократија). Ела некој низ нашето искуство да се осмели да го каже она што така елегантно го објаснува Дејвид Чендлер во својата анализа за тоа „Како стејт-билдингот ги слабее државите“ (кои наводно ги гради). Ела некој да се најде и да го илустрира токму низ нашиот случај она што го вели Сузан Вудворд: „Државата може да научи како да го црпи својот легитимитет и на домашен и на меѓународен план, но овие две основи на државниот легитимитет не се супститути една за друга. Едното логички му претходи на другото,

така што односот граѓани-власт е примарен, додека односот на државата кон меѓународната заедница е само второстепен.” Дури и прекрасната изјава на бугарскиот аналитичар Крастев веќе звучи излитено, затоа што упорно не научуваме ништо од неа: нашите политички елити водат љубов со народот (за време на изборите), но ѝ се верни на меѓународната заедница. Дури и еднаш преоптимистичниот Фукујама, денес изјавува дека меѓународните напори вложени во стејт-билдинг придонесоа многу повеќе за уривање на институционалниот капацитет, отколку што го зајакнаа, создавајќи култура на зависност повеќе отколку само-одржливи и автентични институции кај државите-приматели на меѓународна помош.

Жално е колку овде малку се чита од она што го пишуваат аналитичарите на глобализацијата. За жал, кај нас интелектуални репери се дипломати, бирократи и медиокритети како Солана, Рајс, Николас Вајт или Брус Џексон. Заслепени од нивната „величина” (односно позициите на моќ кои ги држат или застапуваат) се заборава дека се ова само бизнисмени, кои со Орвеловски говор во полза на моќните, а често и милитантните центри, прават огромни заработувачки, но немаат ништо заедничко со демократијата и хуманоста. Таму надвор интелектуалците и научниците отворено го критикуваат стејтбилдингот ослободен (или поточно, стерилизиран, „евнуизиран”) од нормална демократска политика. Нам, наместо вистинска демократија, ни се продава разблажена водичка во вид на добро владеење (good governance). Звучи модерно, ама во основа зад овој термин се крие креирање на држави кои имаат каква-таква моќ да воспостават внатрешен поредок и институции, па дури и имаат меѓународен субјективитет, но се „оперирани” од суверенитет и национални интереси. Тие држави се празни школки, патриотизмот се заменува со некаков европски идентитет (со кој не можат да се пофалат ниту граѓаните на ЕУ), а ако покажете сенс за национално чувство ќе ве прогласат за монструм.

Точно е дека ние не сме ни Босна, ни Косово, ни Ирак - но мекиот протекторат (или што би рекол колегата Мајкл Пју - протекторатната демократија) е само македонска верзија на она што се случува во многу други делови на светот. Треба ли да сме задоволни што не сме тврд протекторат? Иронијата е во тоа

што во 2001-та Македонија не беше пропадната држава (иако несомнено беше слаба и некадарна во многу нешто, а особено во *безбедносниот сектор*). На Македонија ѝ требаше многу сила да одолее на разно-разни ембарга, бегалски егзодуси, регионални колапси и транснационален криминал, па дури и внатрешна криза во која 'јунаците' дојдоа од јабана со најнови модели на вооружување (од Запад). Десет цели години меѓународната заедница си се восхитуваше самата себе за оазата на мирот, за чие опстојување не стори ништо освен што си го зема кредитот и пофалбите за превентивната дипломатија во вид на УНПРЕДЕП. По само шест месеци, ни скроија стејбилдинг - Охридски договор. И пак сме нивното мало чудо, кое го покажуваат наоколу. Гаранторот на тој дил остана меѓународната заедница. Тука не станува ни збор за некаков ownership, т.е. за самостојно водење на работите во својата држава од локалните актери, бидејќи ниту се тие автономни во играњето на политичката игра, ниту, пак, нивните ментори имаат доблест да ја прифатат одговорноста за нефункционирањето на наметнатите решенија. Кога работата тргнува наопаку, тие си ги мијат рацете и велат дека виновни се локалците, тие примитивни и неблагодарни луѓе кои не знаат да играат како што им свира меѓународната. А нашиве елити секогаш можат да се вадат на тоа дека тесно им го скроиле оние од надвор. Какви се, од нив не очекувајте да водат љубов со меѓународната, а да ни се верни нам.

(„Фокус“, 28 јули 2006)

ТРЕТ ДЕЛ

**МАКЕДОНСКАТА САГА ЗА
ВОЈНАТА И МИРОТ**

ВИРТУЕЛНАТА РЕАЛНОСТ НА „ОАЗАТА НА МИРОТ„: 1991-2001

Македонија беше последното чудо на територијата на поранешна Југославија. Првото чудо се состоеше во одложениот почеток на крвавиот конфликт во Босна. Имено, и покрај сите лоши прогнози, постоењето на сите претпоставки за конфликт, вклучувајќи ги и експлозивниот етнички микс, но и влијанието на војната во Словенија и Хрватска, па и несоодветната интервенција на меѓународната заедница, Босна остана мирна сè до пролетта 1992 година. Второто чудо беше на Косово. И покрај репресивноста на режимот во Белград, јакнењето на 'јастребите' во сопствените редови и традиционалната култура на оружјето кај Албанците, со години Ругова успеа да го одржи курсот на мирен отпор. Но, кокетирањето на меѓународната заедница со Милошевиќ заради имплементацијата на Дејтонскиот договор, заедно со појавата на УЧК, непријателската коегзистенција ја претвори во отворено насилство. Ескалација на српско-косовскиот конфликт создаде простор за интервенцијата на НАТО, која совршено се вклопи во спиралата на насилство.

Македонското чудо беше наречено оаза на мирот, заради мирното раздружување од Југославија, мултиетничкиот модел на коегзистенција и уникатната мисија на ОН. Цели десет години Македонија беше прикажувана како успешен случај на превенција на насилен конфликт среде регион преплаван од крв, етничко чистење, бегалци, масакри и уништувања. Сепак, и Македонија на крајот поткликна пред акумулираните регионални конфликти, без да има вистинска можност да се посвети на своите внатрешни проблеми. Меѓународната заедница никогаш не сфати дека земјата беше нераскинлив дел на еден од трите меѓусебно поврзани конфликтни триаголници на територијата на поранешна Југославија. Имено, во регионот можеа да се идентификуваат три независни триаголници на конфликти, а во секој од нив едниот агол го заземаа Србите. Северниот триаголник се состоеше од Словенците, Хрватите и Србите. Во централниот влегуваа Хрватите, Бошњациите и Србите, а во јужниот - Србите, Албанците и Македонците. Секој триаголник има сопствена формација, структура и динамика, но сите се меѓузависни: она што се случуваше во еден од нив, веднаш влијаеше на другите

два.

Илузијата на мир беше заснована на погрешната хипотеза дека мир може да се изгради среде ураган на регионални случувања. За жал, највлијателните анализи кои доаѓаа од надвор се базираа на поедноставени наративи и ги сецираа конфликтите на мали делчиња (салама-тактика), на тој начин криејќи ја комплексноста на сликата која никогаш не беше црно-бела. Беше многу полесно безбедносниот комплекс да се претстави како борба меѓу доброто и злото, меѓу про-западните и реакционерните сили. Со години акцентот беше ставан на актерите (Милошевиќ, Туѓман, итн.) отколку на социо-економските и политички услови кои доведоа до насилство.

Во месеците, па и годините по распаѓањето на Југославија, на Македонија не ѝ беше посветено скоро никакво внимание од страна на меѓународната заедница. Парадоксално, но услуга во оваа смисла на Македонија ѝ направија два фактори: CNN-ефектот (прикажувањето на ужаснувачките сцени од Босна) и етнонационалистичката хистерија на Грција. Првиот фактор овозможи да се слушне предлогот на претседателот Глигоров за воспоставување на превентивна мисија. На тој начин, сликата на оазата на мирот беше конструирана, подеднакво во полза на домашните и меѓународните актери. Власта можеше да се пофали со de facto меѓународно признавање, што беше особено во контекст на огромните тешкотии за меѓународно признавање на земјата. Меѓународната заедница, пак, си го спаси образот и компензираше за сите грешки направени од Словенија до Босна. УНПРЕДЕП стана парадигма на превентивно чување на мирот и извор на голема гордост на светската организација. Грција помогна да се привлече внимание за малата земја, којашто беше спој на две контроверзни слики - онаа за едистевниот мирољубив фактор во југословенската драма, и онаа историската за бурето барут.

Но, стварноста беше поинаква. Македонија не стана преку ноќ оаза на мирот, туку бурето барут постепено добиваше потенцијал да експлодира (иако не заради старите историски, туку заради некои други причини). Списокот на егзистенцијални проблеми со кој се соочуваше земјата беше речиси бескраен, но сите ја преферираа тактиката да не се бранува или главата да се пикне в песок. Оние што најмногу се китеа со пердувите

на наводниот мир и идилична приказна, нерадо посветуваа внимание на скоро непостоечката економска база, ембаргата и економските санкции кои создадоа оаза на нелегална трговија од најразличен вид. Организираниот криминал и корупцијата станаа животен стил, па дури и стратегија на преживување. Под превезот на либерализација и приватизација (економска транзиција) се случи грабеж на националното богатство. Меѓутоа, силното влијание на етно-националистичките конфликти во соседството извршија пресудно влијание врз перцепцијата на оние кои доаѓаа да помогнат. Во тогашните меѓународни напори акцентот беше ставен на етничката композиција на општеството, кое не ретко беше нарекувано експлозивна македонска салата. Во период од десет години, Македонија беше сведок и домаќин на цела низа меѓународни организации, чиишто проекти вртеа големи средства, но немаат речиси никаков ефект врз најгорливите општествени проблеми. Доминацијата на класичното клише на меѓуетничките односи и потенцијалниот конфликт со етнички предзнак, целосно ги засенија фундаменталните извори на потенцијалниот насилен конфликт.

Илузијата на мир и имиџот на добри момци, покрај позитивниот и охрабрувачки, имаше и негативен ефект. Мирот беше земен “здроаво за готово”, а изостана напор кон градење на систем на рано предупредување. Сите изгледаа задоволни од отсуството на отворено насилство (негативен мир). Меѓународната заедница, во исто време, ја фалеше Македонија (само со празни зборови, а без економска, па и политичка асистенција) и ја казнуваше со тоа што ѝ наметна почитување на економското ембарго спрема Србија, а не ги активираше постоечките механизми за компензирање на штетите. Домашните елити тргнаа не само во грабеж на постоечкото богатство, туку видоа и извонредна можност од оплодување на капиталот низ нелегални трансакции. Организираниот криминал обожува граници, и особено ембарга.

Кога во почетокот на 2001-та навистина дојде до насилство, мал број од познавачите на приликите изгледаа изненадени. Поборниците на превенцијата тврдеа дека отсекогаш биле свесни дека ситуацијата може да експлодира, оттаму и нивните напори, иако неуспешни, биле оправдани. Другите, пак, кои никогаш не верувале во оазата на мирот добија непобитен доказ дека земјата

навистина била осудена на етнички конфликт. Сепак, и едните и другите одвај и да го поставија прашањето дали македонскиот конфликт примарно беше етнички детерминиран. Историјата на двете најголеми етнички групи недвосмислено покажува одредено ниво на етничка толеранција, па и заемно почитување во етнички мешаните средини, но вистински соживот не постоел. Најчесто, тие живееле едни покрај други, но како два посебни света. Во политичката сфера изненадувачки брзо се создаде прагма од создавање на коалициони влади, односно вклучување и на една албанска партија без оглед на изборниот резултат. Меѓутоа, ова беше повеќе резултат на компромис меѓу двете страни на етнополитичкиот спектрум, со цел да се одржи поредокот и да се поделат придобивките на власта, отколку вистинска солуција, особено по неподготвеноста на Албанците да го прифатат граѓанскиот модел вграден во Уставот од 1991 година.

Сите конфликти во поранешна Југославија имаат (барем) една заедничка карактеристика: вклучуваат повеќе од две страни во судир, а т.н. „трета страна“ (меѓународната заедница) игра трансформативна улога. Со други зборови, меѓународните фактори со тек на време стануваа активна страна во конфликтот и ја менуваа нивната првобитна матрица и динамика. Чинејќи го тоа, во најдобар случај тие успеваа да направат брзи „поправки“, но на подолг рок придонесуваа за влошување на регионалниот конфликтен потенцијал. Македонскиот случај, во основа, се вклопува во оваа шема, секако, со одредени разлики. Во подолг период, меѓународните интервенции имаа низок профил. Се чинеше дека превентивното чување на мирот е вистинското решение, меѓутоа она што се случуваше во регионот имаше негативно влијание на терапијата применета во Македонија. Точка на пресврт во регионот беше решавањето на централниот конфликтен триаголник преку Дејтонскиот договор, кој веднаш предизвика реакција во контекст на јужниот триаголник. Имено, „поправката“ на Босна и претворањето на Милошевиќ во миротворец, за косовските Албанци беше сигнал за прифаќање на радикалните решенија понудени од УЧК, а наспроти неплодната политика на Ругова. Ефектите од Дејтон се почувствуваа и во Србија, каде демократските сили на опозицијата не беа соодветно поддржани за време на протестите од 1996/97 година заради стравот на Западот дека ќе го загуби единствениот човек

кој има реално влијание врз босанските Срби. Спиралата на насилство ја откочи УЧК со серија терористички напади врз полициските и државните структури на Косово, Србија возврати со воена сила, што беше само вовед во кој Западот почувствува обврска „да стори нешто“ за мирот, при тоа испробувајќи ги сите нови оружја и празнејќи го натрупаниот воен арсенал.

НАТО интервенцијата беше наводно преземена за заштита на човечките животи, а го загрози целиот регион. Меѓу другите, и Македонија стана колатерална штета. Еднодецениските напори за воспоставување на меѓуетнички дијалог и градење на демократија пропаднаа преку ноќ. Кризата беше директно увезена во Македонија. Проценувајќи ги сосема погрешно последиците на наводната хуманитарна интервенција, НАТО само ги зголеми постојните економски и социјални проблеми во Македонија. Бегалскиот бран од 360 илјади лица претставуваше дури 15% од вкупното население, а државата беше на работ на банкрот. Преку ноќ, земјата се трансформираше од оаза на мирот во *place d'aptee*; меѓуетничките односи претрпеа голема штета, а кршливите идентитети на главните етнички групи испливаа на површина. За време на 78-дневната кампања, полицијата откри тајни складишта на УЧК со огромни количества оружје и муниција во селата до северната граница. Во доминантно албанските средини се вршеше доброволна регрутација, а Арбен Џафери во интервју за италијанското радио изјави дека Албанците нема да одговорат на евентуален повик на мобилизација од страна на македонските власти. Наспроти апелите на власта дека веќе нема капацитет за примање на бегалци, претставниците на албанската заедница го тврдеа спортивното: дека сите ресурси не се исцрпени и дека бегалците треба да останат во земјата. Тие велеа дека Косоварите се дома, а нивните пратеници во парламентот се декларираа како претставници на бегалците. Очигледното чувство на внатрешно-групна кохезија порасна не само меѓу Албанците од Македонија и Косово, туку и во рамки на албанската заедница во Македонија. Албанците од поранешна Југославија - и обичните луѓе и политичарите - својата етничка заедница ја перцепираа како единствена целина. Страдањата на голем број невини луѓе со иста етничка припадност, нужно доведе до јакнење на чувството на припадност кон етничката група и на солидарност. Истовремено, Македонците пројавија

покомплексни чувства. Дел од нив покажаа сочувство, сеќавајќи се на бегалските страдања на сопствениот народ низ историјата, но растеше и стравот, па и антиалбански чувства, измешани со анти-НАТО и просрпски ставови. Симпатиите за српската страна делумно се засноваа на перцепцијата за „заедничкиот непријател“ во ликот на Албанците. На кусо, нивото на етничка идентификација и хомогенизација кај двете најголеми заедници ја достигна највисоката точка по осамостојувањето.

Сепак, подлабокиот извор на фрустрации меѓу Македонците требаше да се бара во екстремно тешката социоекономска положба. Дури и пред интервенцијата, бројот на невработени беше близу 300 илјади, а 50% од вработените не ја добиваа редовно платата. Бројот на осиромашени и загрозени лица континуирано растеше. Економските штети од бегалската криза ги погодија главно Македонците, затоа што Албанците беа најчесто вработени во приватниот сектор, се занимаваа со земјоделски дејности или, пак, беа од печалбарски семејства. Голем број фирми беа затворени, а работниците испратени на принуден одмор, поради недостиг на суровини или неможноста да се извезува. Уништувањето на цивилните и инфраструктурни цели во соседна Југославија de facto резултираше со удар врз македонското стопанство, безбедност и развојот.

Во тој период светот ја гледаше Македонија не како суверена држава соочена со хуманитарна катастрофа (што го олесни притисокот врз Европа), туку како безимена област окупирана од бегалци сместени во градови од шатори и илјадници НАТО војници акомодирани во касарните и болниците. Во еден момент бројот на НАТО војници стационирани во Македонија, а во исчекување на евентуална наредба за копнена акција, се искачи на бројка која беше за три пати поголема од редовниот состав на АРМ. Западните новинари, кои не можеа да го изговораат коректно името на главниот град, ги знаеја и најчудните имиња на бегалските кампови. Западното лицемерие и двојниот аршин за човековите права и хуманата безбедност го продлабочи постојниот јаз меѓу етничките заедници. Хуманитарната помош пристигнуваше со многу побавно отколку бомбите и трупите. На стравувањата на владата дека конфликтот може да се пренесе и на Македонија и дека УЧК користи како свое уточиште и база делови од територијата, генералот Кларк даде

уверување дека тој лично ќе интервенира кај лидерите на УЧК да не ја дестабилизираат земјата. Албанците не само што се идентификуваа со своите косовски браќа, туку и со НАТО и САД, кои ги сметаа за свој моќен заштитник.

Македонија ја преживеа кризата предизвикана од интервенцијата на НАТО, но остана со катастрофална економска ситуација. Политичката криза кон крајот на 2000-та и почетокот на 2001-та година се продлабочуваше, а во медиумите почнаа да се јавуваат навестувања за повторно појавување на наводно разоручаната УЧК. И покрај сите индикации, изгледаше речиси невозможно да се очекува насилена пресврт. Појавувањето и ескалацијата на конфликтот кон крајот на февруари ја шокираше јавноста, а политичкиот естаблишмент беше тотално конфузен и неподготвен. Министерот за одбрана обвинуваше за хистерични реакции, додека член на Советот за безбедност оценуваше дека безбедносната ситуација е подобра од било кога порано. Во почетокот на оружените екскурзии на Албанците од Косово, тие беа остро осудувани, а лордот Робертсон (во својство на генерален секретар на НАТО) ги етикетираше како рабојници кои гласачките ливчиња ги замениле за куршуми. Но, набргу реториката се промени: меѓународната јавност почна да зборува за бунтовници, па дури и за борци за човекови права. Недоверливите Македонци доживејаа *déjà vu* ефект, односно видоа репетиција на косовското сценарио, додека за дел од Албанците видоа можност за решавачка битка против опресорите Словени. Сè повеќе се чинеше невозможно Македонија да остане имуна на хаосот од поранешна Југославија, делумно заради сопствените слабости и етнички безбедносни дилеми, а повеќе како резултат на проблематичната регионална динамика и грешките на меѓународните напори за менаџирање на конфликтите.

СЕНКИ НА ВОЈНАТА НАД „ОАЗАТА НА МИРОТ„

Терминот меѓународна заедница е еуфемизам, затоа што останува нејасно кој ја сочинува и кој има легитимитет да зборува во нејзино име. Сепак, по првите посериозни вооружени инциденти

во Македонија, албанските групи се сретнаа со недвосмислена, но само декларативна меѓународна осуда. Несфатливо, но Советот за безбедност на ОН, токму органот кој со години ѝ даваше мандат на мисијата на УНПРЕДЕП и уште и се фалеше со својата превентивна дипломатија, сега по избивањето на насилството не презема ништо и гледа кон Брисел во очекување на некој предлог. Македонскиот проблем е и регионален, затоа што е директна последица на катастрофалните ефекти на интервенцијата на таа меѓународна заедница (НАТО) од 1999-та година, кога беше сосема јасно дека македонскиот конфликт е само прашање на време. И повторно, меѓународната заедница е 'изненадена' од случувањата за кои и самата придонесе.

Македонија отсекогаш имала сопствена конфликтна структура и потенцијал, така што беше потребен само некаков катализатор, кој ќе го покрене. Инцидентите во пограничните села не се доволни да се каже дека главниот безбедносен проблем е лоциран околу границата. Проблемот дури и не е само од воена природа, односно не може да се гледа само низ призма на човечките и материјално-техничките можности на безбедносните сили. Пограничните проблеми извонредно брзо се прелејаа и силно влијаеја на состојбата во целото општество, кое сè повеќе се дели и станува параноично. Секоја страна со недоверба гледа кон другата, а сè погласни се и паролите за наводен државен терор, дискриминација, барања на поголеми колективни права на Албанците... Контрареакцијата кај Македонците е очекувана: се зборува дека "им дадовме сè", нема веќе простор за отстапки, дека Македонците немаат резервна држава. Во медиумите веќе се забележува говор на омраза. Па, дури и кога го нема, секоја изјава се толкува не преку призмата на она што е кажано, туку на она што не е кажано или е ставено меѓу редови. Државата можеби и ќе успее одредено време да ја држи ситуацијата под контрола, но тука веќе има сè помалку услови за вистински мир и демократија.

Лидерот на ДПА, Џафери, веќе го оквалификува текот на настаните како внатрешноалбански проблем, кој треба да го решат Албанците меѓу себе. Постои и голем ривалитет меѓу политичките и паравоените сили, но особено загрижува тоа што секоја фракција ја обвинува другата дека она што таа го промовира (т.е., поголеми права за Албанците, федерализација на земјата,

промена на Уставот, и сл.) само плагијат, дека тие први дошле до таа агенда и ја вградиле во својата политичка платформа на дејствување. Никој, за жал, и не се обидува да се легитимира како граѓанска партија, затоа што тоа се смета за рамно на политичко самоубиство. ДПА, како коалиционен партнер во власта, е меѓу два огна. Таа се соочува со обвинувањата на вооружените групи дека соработува со Македонците, без при тоа да обезбеди придобивки за албанската заедница (приказната потсетува на односот обвинувањата на УЧК спрема Ругова). Заради таквата своја положба, ДПА организираше „марш на мирот“ под контроверзна парола „За мир и правда“, што балансирање помеѓу декларативната осуда на насилството и заложбите за сочувување на македонската држава (она што и меѓународната заедница го очекува од нив), истовремено флертувајќи со барањата за поголема правда (што имплицира дека Албанците се жртва на неправда). Најапсурден аспект на моменталната ситуација и посебно во албанската заедница е користењето на идејата за правда, човекови права и демократија како параван за многу приземни агенда.

Досегашното искуство покажува дека меѓународната заедница, на која сега сите гледаат како на спасител, зад себе има неславен рекорд на разрешување на конфликтите на Балканот. Всушност, повеќе станува збор за конфликтен мисменаџмент. Македонија можеше да биде единствената светла точка, но од тоа не остана скоро ништо. Меѓународните сили на Косово се во своевидно заложништво, а главниот страв произлегува од можноста доскорешните штитетници да го свртат оружјето кон нивните претставници. Американската јавност отсекогаш има ужасен страв од лимени ковчези. Индикативна е и пораката на македонската УЧК упатена до американскиот народ дека тој не треба да се плаши за своите војници, затоа што тие нема да удрат по нив, туку дека се борат против македонската држава.

Сè додека која било страна во конфликтот смета на надворешните фактори како на сојузници или ги гледа како непријатели, до мир нема да може да дојде, бидејќи или постојано ќе се гати надеж дека поддршката ќе дојде однадвор или, пак, постојано ќе се гати фрустрација заради пристрасноста на надворешниот фактор. Ако некој сака навистина да помогне, а помош е несомнено потребна, тогаш тоа мора да бидат сили кои

уживаат неподелен углед на неутрални фактори. Македонската јавност, меѓутоа, станува сè посомничава по прашањето на непристрасноста на меѓународната заедница и посебно медиумското известување на Западот. Без оглед како ќе течат работите, на крајот, сепак внатрешните фактори се тие кои ќе мора да ја преземат одговорноста за состојбите, или ќе живеат со решенија наметнати од надвор.

(„Полиџика“, 19 март 2001)

НОВОКОМПОНИРАН МИТ

Во моментот кога еден конфликт ескалира и добива насилни елементи, истиот добива и сопствена логика која и не мора да има директна врска со почетоците на истиот. Во почетокот, околу настаните во Танушевци дури можеше да се шпекулира дека станува збор за чисто криминална заднина на инцидентите. Неколку погрешни потези на властите, и албанските групи видоа шанса за забрзана јавна промоција на сопствениот политички идентитет и агенда. Во секој случај, по Тетово и сега во Кумановскиот регион, веќе нема дилема дека не се работи за случувања кои можат да се дефинираат како ‘локални’. Ескалацијата доведе не само до јавна промоција на ОНА, туку дури и до поголемо легитимирање на некои етаблирани политички структури. Ниту една политичка партија од албанскиот блок, ниту пак интелектуалците, јавно не ги осудија вооружените групи, туку секогаш гледаа да го изразат чувството на разбирање за „оправданите барања и фрустрации“, на немоќ да се влијае на „спонтаните изливи на незадоволство“, и слично. Заради ‘големината’ на Македонија, се поставува прашањето што може да се смета за локално, а што за настан со пошироки реперкусии.

Во оптек се две тези за изворот и карактерот на насилниот конфликт во Македонија. Според едната, станува збор за „автономна ослободителна војна“ која ја водат востаници регрутирани од албанското население во Македонија. Втората тврди дека во прашање е увезен конфликт од Косово и со помош на албанската

дијаспора. Всушност, и двете тези се основани, само што треба да се постават со обратен редослед: прво, се случи УЧК во Косово (со помош и на доброволци од Македонија), а сега „македонското крило” ја добива сета поддршка од косовската база. Македонија отсекогаш располагала со сопствен конфликтен потенцијал (и без некаков увоз), но рапидната радикализација е последица на настаните од последните две години, а кои се одвиваа главно надвор од Македонија но со силен импакт на нејзините внатрешни состојби. Танушевци беше само повод, причините или подобро инспираторите се надвор од земјата - на Косово и во албанската дијаспора. Албанците во Македонија очигледно, низ механизмите на етнополитичка мобилизација, можат да бидат лесно изманипулирани и искористени од нивните сопствени браќа на Косово. Со демократските промени во Белград, Косоварите ја изгубија надежта и трпението дека брзо и лесно ќе дојдат до независност. Од друга страна, за време на Косовската војна, УЧК доби силна и конкретна помош, па и тренинг од западните служби. Косовскиот заштитен корпус требаше да биде чекор кон фактичка демобилизација на УЧК, но и тоа се стори со огромни пропусти. Во контекст на некакви заложби за редуцирање на силите на КЗК, лесно може да се претпостави каде ќе се ангажира ‘вишокот’ од искусни војници.

Во коментарите кои се врзани за албанската национална кауза кај разни експерти и во медиумите се истакнуваат два моменти. Според едниот, Албанците се на добар пат со максималистички барања да ја реализираат нивната кауза, а според другата - ова што се случува во Македонија е почеток на крајот на великоалбанскиот мит. Во контекст на првото тврдење, ако под максималистичка агенда се смета идејата за Голема Албанија, тогаш тоа не е реална теза за која и самите Албанците се свесни. Најрадикалните елементи би се задоволиле и со Големо Косово, па дури и ‘само’ со Косово како независна држава (барем во оваа фаза). Тезата за крајот на великоалбанскиот мит се потпира на логиката и дебаклот на големосрпскиот и големохрватскиот мит, но за жал во својот оптимизам заборава дека требаше да се плати крвава цена за да се дочека таквиот крај. Македонија нема ниту сили, ниту смее да го чека и да му се радува на таквиот исход. Дури и победата над великоалбанската идеја не мора да резултира со демократска Македонија. Кој може

да гарантира дека нема, како реакција да се јават македонскиот национализам, нетолеранција и нетрпеливост? За секоја акција следи реакција, а секој национализам како свое ехо добива друг, кој не е по ништо подобар и подоблесен само затоа што е 'наш'.

Од разните информации што доаѓаат, во редовите на албанската герила се борат и платеници. Некои се прашуваат дали и Македонија влегува во „пазарот“ на платеништвото. Но, прашањето е излишно, бидејќи нема зошто македонскиот конфликт да се разликува по составот на „борците за слобода“ од оние кои учествуваа на боиштата на поранешна Југославија. Во текот на изминатите години нивниот број само се мултиплицираше паралелно со нивното војничко искуство. Мнозина од нив останаа без 'работа' и извор на заработка. Така, за тие луѓе е сосема ирелевантно во кој конфликт и на која страна се борат. Она што ужаснува не е учеството на платеници, туку фактот на инволвирањето на обични, добри и во основа невоинствени граѓани, по пат на насилни мобилизации, од страв, од желба да се одмаздат своите најсакани, и слично. Уште пострашно е што воените сили на разните страни во конфликт беа тренирани напаати од исти тренери, кои наместо класичниот назив „платеници“ денес се нарекуваат приватни воени компании или контрактори, но не се ништо подоблесни од оние вистинските. Пример за тоа е неславната улога на MPRI, приватна воена компанија од Вирџинија, која своите услуги ги нудеше на борците од Хрватска, преку Босна и Косово, до Македонија.

Односот на меѓународните политички и воени фактори е помалку бизарен: постојано се осудува албанскиот тероризам (иако се избегнува таквата квалификација), но од македонската страна се бара воздржаност. Станува збор за еден новокомпониран мит, кој се јави на Запад, а кој зборува за една генетски определена група во СРЈ (заради својата 'природна' спротивставеност на исто така „генетски“ предодредениот злосторник Милошевиќ). Во 1999 година Американците и НАТО инвестираа толку многу во имидот на Албанците како жртви, па и во албанскиот национализам како против-тежа на српскиот, така што сега единствениот начин да се докаже тој мит е да не се признае постоење на тероризам на страната на Албанците. Можете да забележите во сите официјални извештаи за меѓународниот тероризам дека ОВК/ОНА/ОВКПБМ редовно

се споменуваат, дури се даваат и веродостојни податоци за нивните активности, но никогаш експлицитно не се нарекуваат „терористи“. Странските медиуми дури неволно зборуваат и за екстремисти, туку за бунтовници. Неуспехот во искоренувањето на меѓународниот тероризам, не зачудува затоа што е тоа тешка задача, честопати и невозможна. Но, сериозно е прашањето за тоа како е можно намерно да се поттикнува одреден тероризам, со цел да се порази некој друг (државен) тероризам, кога искуствата на Американците во поттикнувањето на тероризмот во Авганистан против тогашниот Советски Сојуз, а потоа и случајот на Косово, се покажуваат како неверојатно поучни примери. Тоа наликува на создавање на т.н. „Франкештајн“ со верба дека потоа ќе можете да го контролирате, што се покажува како невозможно.

Проблемите на Косово отсекогаш се прекршувале врз Македонија. Само тотални игноранти можеа да бидат изненадени со следот на настаните кои доведоа до сегашното насилство во Македонија. Македонија беше една од „коллатералните жртви“ на НАТО интервенцијата, и тоа на повеќе начини, а првенствено на планот на нарушените меѓу-етнички односи. Интервенцијата очигледно не донесе решение за низа проблеми, кои од Косово директно се рефлектираат на состојбите во Македонија, и тоа не само на политички план, туку и на економски, социјален и безбедносен. Дефинирањето на конечниот статус на Косово се поставува како преуслов за мирот во регионот, од страна не само на косовските, туку и на македонските Албанци. Притоа, никој и не се прашува каква ќе биде таа независна држава, кога денес претставува Колумбија на тлото на Европа. Катастрофалната состојба во Косово е последица на децениските проблеми и на репресијата на режимот на Милошевиќ, па затоа нема да може лесно да се надмине. Парадоксот на ‘ослободено’ Косово е токму во фактот што и без надворешен терор, не успева да тргне по вистинскиот пат и покрај сета помош што ја добива од меѓународната заедница. Напротив, Косоварите не се усреќија со своите елити, а освен тоа од жртви се претворија во прогонувачи на не-албанските групи, а Косово е Мека на регионалниот организиран криминал.

Во една ваква ситуација, се чини, Македонија и СР Југославија стануваат „природни“ сојузници. Можно е ваквиот сојуз да ги надмине осудата и заложбите за заедничка борба

против тероризмот, туку да прерасне во заедничко непријателство против цела етничка група, па така лесно сите Албанци може да се поистоветат со терористи. Во контекст на македонскиот конфликт, Македонците се сеќаваат дека Југославија беше бомбардирана заради истите тие Албанци, а кога Солана доаѓа во Скопје никој не ни прави разлика дека сега доаѓа не во својство на претставник на НАТО, туку на ЕУ. Југославија и Македонија се соочуваат со регионален проблем: како што Косовскиот конфликт се прелеа во Македонија, така и Македонскиот може да се прелее во обратна насока. Во ваков вид на комплексен безбедносен комплекс со елементи на внатрешни и надворешни фактори, државните граници немаат значење.

Во македонската јавност доминира впечатокот дека „блиските средби“ со ОНА однесоа многу животи на припадници на армијата и полицијата. Таа се прашува дали може битерористите се супериорно оспособени или пак македонската армија и полиција не се организирани и способни да се спротивстават на герилскиот начин на војување? Во јавната перцепција, сепак, изостанува фактот дека жртви има и на другата страна, само што тој податок внимателно се крие, како впрочем и бројот на припадници на ОНА. Оваа формација не може да биде супериорна до степен воопшто и да нема жртви. Факт е дека во изминатите години Албанците беа обучувани и вооружувани со најсовремени методи и средства, за разлика од државниот безбедносен систем кој се заплеткуваше во сопствените корупциски афери, купување на луксузни возила и „реј-бан“ очила, и самозалажување за скорешното приближување кон НАТО. Голема предност на албанска страна е токму примената на герилскиот начин на војување, но и злоупотребата на цивилни населби и објекти за изведување на своите акции. Полицијата и војската се однесуваат како никогаш да не чуле или немале во слични искуства. Со одење во класични напади и со тешка артилерија се остава лош впечаток. Веќе се прават споредби (во познатиот Jane's Dfence Weekly) со нападите на ЈНА на Вуковар. Овој судир очигледно не се војува на бојно поле, туку преку медиумската војна. На тој план, ОНА се покажа далеку посposобна. Освен тоа, масакрот над војниците во Вејце не беше чин на болен или бесен ум; напротив, тоа беше смислена акција која лесно доведе до контрареакција (со палежите во Битола и Прилеп, на пример), во која македонската

страна заработи многу негативни поени и дома и во странство.

Еден интересен, па и апсурден момент во македонската криза е токму фактот што сите овие акции се случуваат во формално-правно мирновремена ситуација. Дел од јавноста, па и Владата, апелираат на нужноста да се прогласи воена или вонредна состојба. Но, за прогласување на вонредна состојба, воопшто, и не може да стане збор, затоа што според Уставот, таа се прогласува само заради природни непогоди или епидемии. Што се однесува до воена состојба, исто така, не постојат ни правни ни политички претпоставки. Правно, потребно е да се утврди актуелен напад или закана од непосреден напад однадвор, а бидејќи Косово не е ниту признат, ниту суверен ентитет, тогаш тоа би значело оквалификување или на СР Југославија (чиј дел формално-правно е Косово) или на НАТО/КФОР/УНМИК за агресори. Освен тоа, за да се донесе таква одлука во Парламентот, потребно е двотретинско мнозинство, што значи би морале да гласаат и пратениците Албанци, што е незамисливо. Според некои мислења, тоа би можел да го стори Претседателот на Републиката, меѓутоа забораваат дека тој го има тоа овластување само во ситуација кога Парламентот не е во состојба да седне и заседава. Очигледно, тоа не е случај, а евентуалната одлука на Претседателот би значела не само уставен акт на прогласување на воена состојба, туку и упад во системот и распуштање на демократската институција која ги претставува граѓаните. Јасно, нашите уставотворци од 1991 година, сакајќи да бидат поголеми католици од Папата, односно подемократи од развиените демократии, крајно го лимитираа и обезличија институтот вонредна состојба и со тоа ги врзаа рацете на државата во вакви и слични ситуации.

(„Пулс“, 11 мај 2001)

КОН НОВОТО „ЧУДО„: КРИЗАТА ОД 2001 ГОДИНА

Толкувањата на насилниот конфликт од 2001-та, како и оние за десетгодишниот период на наводен мир, рефлектираат

слични елементи на виртуелност. Низа прашања остануваа отворени, а најчесто се формулираат на следниот начин: Беше ли тоа фингирана војна, заради договор за поделба на земјата или поделба на пленот? Дали кризата произлезе од криминалните активности, во кои на свој начин придонесоа и македонски и албански групации? Дали можеби Косоварите користеа насилство за да поттикнат дијалог за финалниот статус на Косово (особено, во контекст на тукушто потпишаниот меѓудржавен договор за границата)? Дали ова беше инстанца на контролиран хаос, со цел да се реши Албанското прашање преку федерализација на Македонија (како дел од процесот)? Или, пак, насилството беше генерирано од внатрешните социо-економски, политички и безбедносни констелации? Овие различни толкувања не само што заемно не се исклучуваат, туку и укажуваат на комплексноста на проблемот. Од друга страна, без јасен одговор за тоа што навистина се случи 2001-та и зошто, над иднината на Македонија ќе се надвиснува сенка.

Објективната (и помалку цинична) анализа истакнува неколку бизарни карактеристики на македонската „мала војна“ и периодот по нејзиното завршување, коишто заедно му даваат на конфликтот аура на уникатност. Со исклучок на десетдневната војна во Словенија, конфликтот во Македонија беше апсолутно најкусиот и со најмало крвопролевање на територијата на поранешна Југославија. И покрај повиците за жртви, страдања, масакри, масовни гробници, мачења и киднапирања, факт е дека вкупниот број на жртви одвај отсликува крвава граѓанска војна. Македонскиот случај е неспоредлив со она што се случуваше во Хрватска или Босна, во коишто во текот на само еден ден се случуваше да бидат убиени повеќе луѓе отколку во целата „македонска војна“. Анализата, пак, на можните причини откриваат уште повеќе парадокси. Имено, испитувањата на јавното мислење во февруари 2001-та покажуваа висок степен на задоволство меѓу етничките Албанци во поглед на меѓуетничките односи. Етничките Македонци имаа малку понегативна перцепција, но општо земено сите заедно не ги сметаа меѓуетничките односи за најголем проблем. Наместо тоа, земјата беше потресена од политички скандали (распад на коалицијата и аферата со прислушкувањето на јавни личности), а граѓаните беа најзагрижени поради сиромаштијата, криминалот

и корупцијата.

Текот на воените дејствија избобилуваше со примери на некоординирани дејствија, нејасни случувања и чудно однесување на главните протагонисти. На пример, за познатата мартовска офанзива во Тетово и околината постојат шпекулации дека победата на македонските сили била договорена, а со цел да се обезбеди чувство на победа за едната исфрустрирана страна без загуби за противничката. Министерот за внатрешни работи егзалтирано ја прогласи најголемата победа по Александар Велики, и тоа на сцена која *post festum* беше декорирана со специјално донесено оружје. Приказната за битката за Арачиново е уште поматна и вклучува различни верзии. За Албанците тоа е точка на пресврт кон голем воен и политички успех, додека Македонците сè уште се обвинуваат меѓусебно, но и меѓународната заедница за разни заговори што резултирале со прекин на огнот, а подоцна и со пораз, односно склучување на Охридскиот договор. Накусо, македонската јавност сè уште не ги знае вистинските актери, ниту пак знае кој профитираше најмногу на политички и материјален план.

(„Пулс“, 2 мај 2001)

РЕТРОСПЕКТИВА НА 2001-ТА: ВИСТИНАТА ЗА ЛАГИТЕ ИЛИ ЛАГА ЗА ВИСТИНАТА?

Летото Господово 2001-во беше толку драматично, потресно па дури и нестварно, што неговиот крај го дочекуваме повеќе со неверица, отколку со олеснување. Крајот на секоја година е обично време на преоценување на она што ни се случило, но и на размислување за она што нè очекува. Во овој случај, прашањето е колку сме подготвени и способни да дадеме одговор за тоа што навистина се случи со Македонија, со оазата на мирот. Прашањето за иднината е обвиено со страв да се прогнозира и планира. Што навистина се ни случи? Прашањето не е реторичко, туку суштинско. Ако не се соочиме со вистината, ама и со лагите, иднината може да ни се претвори во континуација на најтешката година за земјата од 1991-та наваму. Дали десет години живеевме

залулкани во сопствените и туѓите лаги за вечниот мир во оазата и за мултиетничкиот карактер на земјата која требаше да биде светол пример за сите останати? Или, можеби, некој намерно посака да ни ја урне вербата дека сме способни да чекориме по сопствениот пат, пат на можеби два паралелни (етнички) света, но света меѓу кои никогаш немало омраза или насилство? Дали мирниот соживот или насилството е нашата вистина и нашата судбина? Линијата меѓу вистината и лагата, колку и да звучи парадоскално, е најчесто многу тенка. На тенката граница стојат перцепциите и полувистините...

Перцепциите не се вистината или суштината на конфликтот, но се важна компонента на разбирањето, па и решавањето (или поточно кажано, трансформацијата) на конфликтот. Како безуспешни се покажуваат настојувањата еден длабок општествен конфликт да се сведе на укажување на елементите на лажност во сфаќањето на конфликтот од страна на инволвираните страни (групи или поединци). Перцепирањето на стварноста е континуиран процес преку кој поединците или групите ја интерпретираат стварноста, и конечно на основа на таа 'осознаена стварност' ги планираат следните чекори.

Кога станува збор за тоа како оние од надвор нè доживуваат и ја гледаат ситуацијата во Македонија, ќе посочам два примера. Пред неколку месеца имав интересен телефонски разговор со човек кој е член на една невладина организација под спонзорство на ОН со име Проект за општества разурнати од војна (War Torn Societies Project - International). Она што ме вознемири беше драматичното (буквално преку ноќ) свртување на фокусот - од најуспешен пример на превенција на конфликт (на чело со УНПРЕДЕП), до квалификација дека сме од војна разурнато општество. Втората фрапантна работа која ја слушнав на една конференција посветена на меѓународниот фактор на Балканот беше темпераментната изјава на еден учесник, според која никој во светот и не верувал дека сме навистина оаза на мирот, а единствено луѓето во Македонија се самозалажувале и сакале себе си да се претстават во подобра светлина пред светот. Мене ми остана горчливиот вкус и прашањето: зошто тогаш никој не презема мерки за спречување на насилството, кога веќе постоеле толку индикации? Меѓутоа, не само странските посматрачи и аналитичари, туку и домашните, имаат различни видувања за

настаните од 2001-та. На еден друг собир на интелектуалниот крем на Македонија имаше и таква изјава (на познат новинар и бивш директор на МТВ) според која во Македонија војна воопшто и не постоела, туку целата приказна била напумпана од медиумите, а дека реално според бројот на загинати и степенот на разурнување настаните тешко би се квалификувале како војна или граѓански конфликт.

Па така се поставува прашањето: дали некој може да даде едноставен одговор за тоа што навистина се случи? Дали кошмарот заврши или сè уште не е ни започнат? Без оглед каков ќе биде одговорот, фрапантно е тоа што дефинитивно стануваме навикнати да живееме во нешто помеѓу сонот и јавето - само што никој не знае што е полошо, сонот или јавето? Можеби десет години навистина живеевме во измислен остров на мирот, се залажувавме дека сме толку важни за светската стабилност што никој нема да дозволи Македонија да експлодира (или имплодира), и дека сме подобри од сите околу нас кои веќе пролеаја крв (Срби, Хрвати, Босанци, Косовари). Цената на илузиите и грешките веќе ја плаќаме, и тоа на многу начини, и нашите деца ќе ја плаќаат и низ траума, низ нискиот животен стандард, и низ безперспективноста. Меѓутоа, во моментот е можеби од најголема важност да се разбудиме и да не дозволиме да живееме во пост-конфликтна виртуелна стварност.

Без претензии, еве само едно можно видување на тоа каде сме и каде одиме... Комплексноста на македонскиот конфликт се состои во тоа што постојат неколку слоја на стварноста, како и мноштво интереси стварноста да се интерпретира на начин на кој ќе се обвинат другите, а за себе ќе се обезбеди добро оправдание. Едно ниво на анализа покажува дека меѓу-етничките односи никогаш не беа задоволувачки, или барем такви да обезбедат мирен и стабилен развој. Во интерес на мирот во куќата, често се одеше на избегнување на судир, потиснување, компромиси кои никого не го задоволуваа - со еден збор, се немаше храброст отворено да се разговара за меѓусебното незадоволство и различното гледање на нештата. Но, во исто време е точно и дека тој тежок пат се чекореше, постојано, бавно - но се чекореше. Најважно од сè, конфликт постоеше, но немаше насилство - а тоа чинеше огромна разлика, предност за сите во Македонија, и значеше надеж. Или, со зборовите на Ганди, нема пат кој води

кон мирот, мирот е патот. Во таа смисла, Македонија - делумно и нејзините елити, а уште повеќе граѓаните, чекореа кон мирот, и мачно го градеа истиот, во крајно неповолни историски, регионални и внатрешни околности.

Со оглед на целиот меѓународен мисмиснаџмент на територијата на поранешна Југославија, санкциите кои дури и кога беа насочени кон соседите - тешко нè погодуваа, ембаргото од јужниот сосед, појавата на сива економија и организиран криминал, претворањето на Македонија во воена база за потребите на НАТО-интервенцијата, недоволноата финансиска помош, неисполнувањето на преземениот мандат на силите на ОН и НАТО на Косово, особено во поглед на гарантирањето на безбедноста на северната граница... Има ли уште нешто што треба да се додаде за оваа листа на непогоди да биде комплетна? Дури и некомплетна, таа е доволна за да се сфати дека - да, Македонија беше чудо на Балканот кога успеа да не колабира порано и покрај сите овие околности за кои таа самата не можеше да биде обвинета.

Регионалниот контекст не даваше никакви гаранции дека кризата нема да се пренесе во Македонија. Прашањето на нецелосното разоружување и демобилизирање на УЧК на Косово, отвореното прашање за идниот статус на покраината, фактот дека голем број Албанци од Македонија активно учествуваа и беа припадници на УЧК, фрустрациите и траумите на Косовската војна - тоа беше само дел од факторите заради кои Македонија не можеше да се посвети сосема кон сопствените внатрешни проблеми.

Во овој период, веројатно една од најголемите внатрешни слабости лежеше во политизацијата на криминалот и криминализацијата на политиката. Со избивањето на насилствата во почетокот на 2001-та, уште ни се случи рекетарите да ги видиме како воени херои, а наскоро немојте да бидете изненадени, ако воените херои ги видите и како политичари. Кризата кај Танушевци, со сета веројатност, имаше криминална заднина, но некои не одолеаја на можноста да бидат (што би рекле Американците денес) хајдекери и да профитираат на политички план. Тотален пораз на политичкиот процес, но според некои интелектуалци (Теута Арифџи) - насилството го стимулира и забрзува стагнантниот процес на демократизација (!?).

Ретко кој од оние во високата политика размислува за она што му се случи на обичниот човек, селанец, безработен - подеднакво Македонец, Албанец или некој друг. Тажна вистина е дека војната (иако и јас често имам чувство дека е ова нечија игра, контролиран хаос, од кој мнозина профитираат и економски и политички) нè доведе пред економски банкрот, ако порано парламентарците беа послушни војници на своите партиски вождови, сега се претворени во марионети на т.н. меѓународна заедница. Албанците плаќаат воен данок на локалните господари на војната, децата им ги регрутираат понекогаш насилно, некогаш доброволно. Македонците плаќаат воен данок на државата, за семејствата на паднатите војници и полицајци никој нема објаснување зошто загинаа и дали ја одбранија татковината, раселени лица, безнадежни и изгубени погледи на гладните и очајните - тоа е нашата стварност! Стануваме бескрајно цинични кога велиме: добро е, ние не сме ни Хрватска ни Босна, само две-три тотално разурнати села, неколку илјади раселени. Скопје продолжува да го живее сонот на оазата на мирот...

Да се обидеме будни да ја дочекаме Новата 2002 година, подароци за 'послушните' и 'храбрите' нема да има, а за сите што успеаа да сочуваат трошка здрав разум во сета нестварност на ова лудило - претстои извршување на домашната задача. Затоа што никој нема да ни помогне ако самите не си помогнеме, а ќе го направиме тоа единствено ако бидеме доволно храбри да бидеме предавници кон 'нашите' и бидеме хумани да пуштиме солза и за страдањата на 'другите'. Најлошото што може да ни се случи не е уште една бајка за тоа дека сега со новиот устав на чело, со новите избори и новите елити нè чека подобра иднина. Најлошото ќе биде ако без отпор го прифатиме дефетизмот и без солза за страдањата на оние околу нас. Совеќа можеме да си ја смириме со даден хуманитарен денар или новогодишно пакетче за некое несреќно дете, ама за кратко. Новата година ќе биде нова само ако успееме да измениме нешто во нашите животи, но и да се измениме себе си - да станеме повторно пристojни луѓе, кои можат проблемите да го решаваат низ дијалог и со свест за сите оние кои профитираат од нашиот конфликт.

(„Одбрана“, декември 2001)

ПРАВО ДА СЕ ЗНАЕ ШТО СЕ СЛУЧИ

Македонија е жртва на сопствениот успех, или барем на успехот што во нас го гледа меѓународната заедница. А не е воопшто лесно да го носите на плеќи имиџот на парадигматски случај на постконфликтно опоравување. Во име на таквиот мир и перспектива, што други ги дефинираат, а притоа ви покажуваат морков и стап, моравме да проголтаме многу работи, кои немаат никаква врска со градење на мултиетничко општество или демократија. Да не одиме понатаму од она што ни го донесе територијалната организација, која богами сега ќе се заокружи со симболите (бидејќи, ќе се сложите, не бива територија без ознаки и гордо исправени знамиња).

За четири години некои работи се смирија, некои само си ги заменија местата и имињата, некои ги подзаборавивме, а на некои се навикнавме. Во име на перспективите за асоцирање во НАТО/ЕУ како колективно да се сложивме да не зборуваме за состојбата која е колебање помеѓу кршлив мир и недовршен конфликт. Но, за белџа, постојано ќе се најде некој да нè потсети на тоа, без оглед дали станува збор за старите актери (Георгиевски, Џафери) или некои нови згодни мажи (Красниќи). Оние во власта се преправаат дека имаат тотална амнезија, и секое споменување на конфликтот за нив е дамно минато време, а дебатата за него „чиста глупост“. За жал, оние кои страдаа, директно или индиректно, се неми, немоќни и немаат начин да ја искажат својата незавршена мака и траума.

Да потсетиме на неколку интересни детали за нашата „мала војна“. Таа беше со најмалку жртви и со најмало времетраење во споредба со сите други конфликти во поранешна Југославија. До денес никој не ја знае бројката на загинати припадници на ОНА, а паметници никнуваат како печурки по дожд. Никој не се осмелува правно да ја дефинира 2001 година. Суштинските прашања за причините на насилството, контроверзите за некои воени акции и за вистинската димензија на последиците на конфликтот - остануваат без одговор. Мировниот процес покажа позитивни резултати: елитите се помирија, имаме политички и правни реформи, иако се изведоа често пати на непринципиелен начин. На крајот излегува дека резултатите ги гледате горе, а за оние долу никому не му е грижа. Ќе ви кажат, луѓето се

само колатерална штета, ама важно по 2001 година сме станале пример на мултиетнички рај (?!).

Пост-Охридска Македонија останува заробена во нова виртуелна стварност (како онаа од времето на оазата на мирот). Општеството, оставено во вакуум, се прашува што тоа навистина се случи. Оставено без упатство или помош да ја разбере предконфликтната и постконфликтната ситуација, тоа лесно станува плен на нов бран на етнополитичка манипулација. За шестмесечниот конфликт имаме многу повеќе неразјаснети отколку веродостојни детаљи, и уште поважно, централното прашање *што се случи* и *зошто* останува адут во политичките пресметки.

По 2001 година, Македонија стана земја во која насилството се легитимизира. Уште полошо, јакне културното насилство проследено со нови симболи, херои и маченици. Физичкото (директното) насилство е редуцирано, но високо криминализирано. Реформите не само што не го санираа општественото ткиво, туку ја продлабочија фрагментацијата, а јазот и меѓуетничката недоверба се продлабочуваат особено во процесот на децентрализацијата. Сето тоа е убаво затскриено и спакувано во приказната за патот кон ЕУ. Секој кој ќе проговори за состојбите ризикува да биде наречен непријател на мирот.

Малкумина покажаа интерес за справување со минатото, иако ова, несомнено болно и сложено прашање, е неизбежен дел на постконфликтното градење на мирот. Нашиве набрзина опфатија толку широка амнестија, која ја изгуби правната смисла. Притоа забораваја да кажат дека ако некому му се простува учеството во насилство, не може истовремено да се претставува како државник и херој. Од парламентарните избори во 2002 година наметнат е пристапот кој проповеда само поглед кон иднината. На прв поглед, звучи рационално и конструктивно, но го заборава општествениот реалитет. Справувањето со минатото е соочување со корените на насилството, кршењето на човековите права, социјалната неправда и хуманата небезбедност. Тоа, исто така, се однесува на соочувањето со вистината за грдиот дел на историјата, преземањето на одговорноста и отворање на патот кон демократска иднина која ќе биде заснована на научените лекции. Соочувањето со минатото значи и каење за стореното насилство, па дури и барање прошка. Кај нас, сè се сведе на онаа

старата „тури му пепел“, а власта со својата магична моќ ги смири ‘лутите непријатели’.

Не постојат рецепти или единствен метод за справување со минатото. Интеракцијата помеѓу помнењето, заборавањето и чекорењето напред во периодот по насилството е комплексен и специфичен за секоја земја. Иницијативи се покренати во регионот, но Македонија ова прашање не го ни покренува, ниту препознава неговото значење. А кој знае, можеби нам тоа навистина не ни е потребно, со оглед на сета апсурдност и патетика на ‘конфликтот’. (Слушајќи ги толкувањата на оние кои се повикани да знаат што се случи, се присетувам на една изјава на војник на поранешната ЈНА во текот на „Оперета војната” во Словенија. Се сеќавате ли кога голобрадото момче пред камерите на Јутел брилијантно ја опиша ситуацијата, велејќи “па, ете, тие као напаѓаат, а ние као се браниме”).

Интересно, ама не и чудно, низа иницијативи на цивилниот сектор за ангажирање на политичарите во процесот на соочување со минатото остана без одек. И меѓународната заедница не преферира бранувања. Досегашните обиди се сопнуваат не на прашањата “зошто”, туку “кој” беше актер во 2001-та и со каква цел. Граѓаните имаат право да знаат што се случи, во име на што беа ‘колатерална штета’, и во име на што сè до денес им се закануваат дека мораат да ги прифатат реформите затоа што тие ги носеле во Европа (се сеќавате на британскиот часовник од 2004-та, нели?).

Не сфаќам како е можно да се тргне во јавен линч на само еден партнер во Охридските преговори (ВМРО), а другиот (ДПА) да не се ни зема сериозно (демек, од него ионака не сме очекувале лојалност)! Уште помалку разбираам во што е разликата помеѓу разговори за поделба на земјата пред или во текот на конфликтот?! Имаме право да знаеме кој и зошто го промовираше оној маж со книга в раце, и чија понуда за делба тој наводно ‘патриотски’ одбил? Од целиот галиматијас кој ни се отплеткува пред очите, а без претензии да се дојде до „вистинската вистина”, се наметнува поразувачки впечаток: никој од политичарите не ја вршел должноста да ја брани татковината! Единствено Ахмети е чесен во делот на признавање на учеството во насилството, ама, пак, со закачка: демек, се борел на подобра и унитарна држава! На крајот, навистина ќе излезе дека во

2001 имало куп дилови од типот на сапунските опери (секој со секого), а вината за наводен граѓански конфликт ја префрлија на граѓаните. Каква хипокризија, дури и денес ни се закануваат дека ако не прифатиме ова или она, ќе ни се повтори 2001-та. Па, драги господа, 2001-та во секој случај вие ја изрежиравте, а не гледам кој може да ве спречи во нејзиното репризирање (можеби сега во мини-серија од типот на Кондово).

Ако се размисли по̀добро околу можните дилови во и по 2001 година, изгледа дека позицијата и опозицијата воопшто не се разликуваат. Сите имаат/имале за цел поделба на териториите и населението, и тоа по мирен пат, за да се спречи крвопролевање(!?). Еве, малку и да шпекуираме (во отсуство на цврсти и проверливи факти): едните сакале отворена и експлицитна поделба (ако треба и со сидови), а другиве пред наши очи и при здрав разум нè прават будали и слепи, па нè убедуваат дека реформиве значеле јакнење на унитарната држава. Каква е таа унитарна и демократска држава во која нема граѓани, а има заедници? Каква е таа држава во која граѓаните не застануваат под исто знаме? Поголема етнизација на државата од вештачкото цртање на општинските граници - здравје! Практично укинување на можноста да се искажете како граѓанин на референдум или во парламентот, зарем тоа не е поделба - можеби не територијална, ама длабинска, суштинска!? Децата ги затвораме во образовни гета, за да комуницираме сè повеќе ни треба техника (слушалки), а сè помалку се слушаме и разговараме, затоа што одлуките некој веќе ги стокмил по вонинституционален пат. Колку едната верзија за поделбата на Македонија ќе се разликуваше од оваа што денес ја живееме? И, секако, повторно останува прашањето „кој”, а не „зошто”. Не, не дека одговорот на прашањето „кој” ќе промени нешто, ама барем во име на правото да знаеме треба да инсистираме на него.

(„Македонско сонце“, 17 јуни 2005)

ЧЕТВРТ ДЕЛ

БАЛКАНСКИ МАТРИКС

БАЛКАНСКИОТ БЕЗБЕДНОСЕН КОНТЕКСТ МЕЃУ РЕГИОНАЛНОТО И ГЛОБАЛНОТО

Повеќе од една деценија Балканот се наоѓаше во жижата на светските настани, многу парадигми се променија или создадоа на овие простори, многу преседани си најдоа погодна сцена кај нас и меѓу нас. Да не ги заборавиме првата мисија на превентивна дипломатија (или превентивно распоредување на сили на ООН, во Македонија), првата НАТО мисија за наметнување на мирот (peace enforcement) во Босна, првата НАТО 'хуманитарна интервенција' во Косово, дебито на силите на ЕУ во Македонија - тоа се само некои од преседаните чиј благодет или несреќа имавме можност да ги искусиме.

Сцената се промени. Светлата се згасија. Сега се поактуални некои други конфликти, други преседани во меѓународните односи. Логично се наметнува прашањето дали е ова добра или не толку добра вест. Дали сега сме подготвени сами да создаваме безбедност, во национални и регионални рамки, па дури и да 'извезуваме' во други 'постконфликтни' општества? Дали меѓународната заедница постепено ќе го изгуби интересот за помагање на постконфликтната реконструкција и заздравување на државите, кои сè уште ниту ја завршиле својата државна (де) композиција, градењето на демократијата, и постконфликтната реконцилијација и рехабилитација.

Сепак, Балканот (барем сам за себе и пред себе) продолжува да се соочува со сопствените безбедносни предизвици, со нешто видоизменет тип, додека оценките за моменталната состојба се движат во распон кој 'чашата' ја гледаат како полу-празна (оптимистите) или полу-полна (песимистите). Сенките на 'духовите' од нашите сопствени воени трауми се преплетуваат со сенките од војната во Ирак, и тоа на сосема неочекуван начин. Рефлексијата на кризата во меѓународните односи на релација САД и остатокот на светот (и ЕУ), предизвикана од неавторизираната од страна на ОН воена акција во Ирак, Балканот се јавува како повторно будење на синдромот наречен 'барање на моќен заштитник и патрон' од 19 век. Единствената новина е што сега главниот 'играч' на Балканот се САД, а официјалната политика на државите во регионот се декларира како проевропска.

Во ситуација кога САД и ЕУ стојат на различни позиции, не по едно прашање, туку по едно принципиелно прашање во меѓународниот поредок, Балканот останува збунет, се обидува да балансира и да не налутува никого - но сепак, импотентен да го открие сопствениот интерес, па дури и ризик. Државите во регионот, очигледно, немаат капацитет за креирање регионална идеја, стратегија или поврзување. Во таа смисла, повеќе акцент се става на влијанието и анализата кој меѓународен фактор или држава може да биде од најголема полза за одредена држава.

Она што безуспешно се обидуваме да го дефинираме (значењето и профилот на т.н. меѓународна заедница) е еуфемизам. Меѓународна заедница не постои. Дури и ООН се во криза од која многу држави стравуваат, додека други сметаат дека од пепелта на ООН какви што ги познаваме ќе израсне некаква глобална 'хуманитарна организација' која ќе гасне 'пожари' и санира пост-воени хуманирани катастрофи што други ги предизвикале. НАТО делува зачудувачки инертно и без никаква идеја за својата ролја во светот. Акронимот веќе се чита како: No Action, Talk Only (нема акција, само зборови). ЕУ се соочува со внатрешен расцеп, додека славјето околу асоцирањето на новите членки е помрачено од сенката на недовербата (нов Тројански коњ) на новодојдените кои јасно ја искажаа својата лојалност кон САД. Во еден таков несигурен свет во кој меѓународните односи се објект на драматични флукуации и тектонски промени, и политиката на балканските држави мора да биде во најмала рака флексибилна, т.е. да има способност да ја надмине ригидноста во своите ставови и да биде подготвена на промени зависно од текот на случувањата кои не зависат од неа. Со оглед на нејзината досега докажана неконзистентност, тоа не би требало да биде проблем - но сега влоговите се многу поголеми, па и ризиците.

Македонската јавност останува збунета по однос на сопствената улога во Ирачката криза. Онака како што бевме (и останавме) неспособни да ја дефинираме нашата сопствена криза во 2001-та година, така брземе да се придружине на хорот кој зборува за тоа дека војната во Ирак е завршена и дека сега следува постконфликтна реконструкција, во која (види чудо!?) нашето учество е неопходно. Политичко-безбедносните анализи јасно покажуваат дека во Ирак заврши полесниот дел од задачата, додека Пандорината кутија на евентуален втор

Виетнам или тешка граѓанска војна е ширум отворена. Како што нашата политичка поддршка на воена акција без одобрение на ООН останува дубиозна, така и нашето евентуално учество во 'мировна операција' која нема да биде под знамето на ООН - нема да биде помалку контроверзна и легална.

Речиси истовремено се пушта и 'пробниот балон' наречен Криволак, за кој сè уште останува кој и што побарал/понудил. Македонската политика никако да научи дека безбедносната политика не може без координација, транспарентност (минимум би бил одговорните државни институции и функционери да комуницираат меѓу себе за најдобар интерес на државата) - и без јасна надворешна политика. Евентуалната одлука за стационирање на странска воена база во Криволак би значела правење чекор од кој нема враќање (барем така укажуваат искуствата на земјите кои имаат американски воени бази на своја територија). Заложбите на Владата „Конкордија“ да биде последната воена мисија во Македонија, иако за поздравување, го отвора прашањето дали крајот на мисијата на ЕУ ќе значи само увертира во друг вид на трајно воено присуство, и како тоа ќе се реперкуира на нашите изгледи за асоцирање во ЕУ.

Моментално во регионот опстојува состојба на 'незавршен мир' која во голема мерка е условена од незавршениот процес на создавање, редефинирање или дури и фрагментирање на државните ентитети. Таквата состојба, претставува лимитирачки фактор во градењето на политиката на Република Македонија кон соседите и кон регионот во целина. Можно е да се претпостави, но не и безрезервно да се тврди дека претстои еден status quo период, од најмногу неколку години во кои многу отворени прашања и дилеми (првенствено околу конечниот статус на Заедницата на Србија и Црна Гора, потоа на Косово, и Дејтонска Босна) ќе мораат да добијат поконкретна завршница. Очигледно, станува збор за развој на ситуација која е надвор од досегот на македонската политика. Впрочем, и споменатите држави/ентитети не е веројатно дека ќе бидат проактивни во мерка која ќе ја определи нивната иднина. Просторот за самостојно делување е крајно лимитиран заради притисокот и физичкото присуство на 'меѓународната заедница', која останува клучен политички фактор, иако без изградена стратегија за тоа што и кога да стори за Балканот.

Од аспект на Македонија, оваа ституација може да се дефинира како *grayis йериод* од неколку години, период во кој меѓународните актери нема да се осмелат да решат кое било од отворените прашања, ниту ќе дозволат некој во регионот да ги реши со употреба на насилство. Прашањето за актуелната политика е како најдобро може да го искористи ова време за стабилизирање на сопствените прилики. Регионалните безбедносни предизвици носат сериозен дестабилизирачки потенцијал за Републиката, меѓутоа гледано и обратно: автентично македонските безбедносни проблеми имаат импакт на регионалните случувања. Во таа смисла, како приоритетни прашања се поставуваат прашањето за конечно утврдување и одбележување на северната граница, и затворање на прашањето за името на државата. Со оглед на фактот што меѓународните фактори не гледаат со симпатии на предлозите за (уште една) промена на границите во регионот, ова може да се искористи како позитивен фактор во нашето инсистирање овие прашања конечно да се решат на задоволителен начин.

Тежината на чисто воените аспекти на безбедноста, која доминираше во изминатите години, како да попушта во целиот регион. Всушност, насилството прераснува повеќе во проблем на заедниците, т.е. се претвора во феномен на секојдневието за кој некаква меѓународна заедница и нејзините мисии не можат многу да помогнат. Од друга страна, пресијата на политичките и економските аспекти на безбедноста јакнат, со потенцијал да ги индуцираат социеталните димензии на конфликтите. Со други зборови, нема потреба да се елаборира зошто поттикнатата етномобилизација носи ризици од нов бран насилни конфликти. Турбуленците и атентатите во соседството, но и некои тековни скандали во Македонија, јасно укажуваат на огромното влијание на спрегата помеѓу политичко-криминално-безбедносните структури на национално и на регионално ниво. Слабоста, или дури и непостоењето на механизми на правна држава и целосно остварување на владеењето на правото, создава предуслови оваа спрега да јакне, и обратно - сè додека не се раскринкаат ваквите спреги нема да има правна држава. А сè додека, ситуацијата не се нормализира, нема да има ни реални предуслови за излез од веќе зацртаниот карантин, наречен Западен Балкан.

Без оглед на пошироките безбедносните предизвици

од регионален карактер, сепак, Македонија првенствено носи одговорност за проблемите во сопствениот „двор“, дури и кога тие содржат трансгранични елементи. Искуството на Србија покажува дека политичката стабилност и особено реформскиот курс на една држава не може и не смее да се гради на личности, туку на стабилни и функционални институции и, секако, со градење општествена поддршка за владината политика. За Македонија останува клучно прашањето за иманентна внатрешна социјална и политичка кохезија - или недостаток од неа. Просторот за дишење (т.е. акција) е реално мал, и постојано се намалува, што под притисок на надворешните, што под притисок на регионалните предизвици, но јасно е дека со политика на нечинење проблемите не се решаваат, туку само одбегнуваат, или во најдобар случај замрзнуваат.

(„Одбрана“, јули 2002)

БАЛКАНСКИ МАТРИКС

При секоја посета на земја од регионот, ми се повторува рефренот кој ми вели дека Балканот го изгуби својот лик и одраз. Она што денес го гледаме е слика во скршено огледало. Секое делче од огледалцето е свет за себе. Тој микросвет е толку затворен, аутистичен и обезмен со сопствените хималајски проблеми, што губи и желба и моќ да погледне околу себе. Евентуалниот поглед преку границата е од страв дека соседите ве претркале во битката за освојување на симпатиите на меѓународната заедница, во трката по членство во НАТО/ЕУ, по странски инвеститори и што ли уште не. Овој регион и не верува дека е регион; земјите во него повеќе сакаат да веруваат дека се случајно делче од една “европска сложувалка”, која некоја чудна и несреќна судбина го сместила токму во вакво соседство на проклетниот Балкан, иако по сите параметри, овоземски и божји, ѝ припаѓа и отсекогаш наводно ѝ припаѓал на Западната цивилизација.

Кога учествувам на регионални собири најнапред ме опфаќа чувство дека не припаѓам таму, дека Македонија не е дел

на екс-ЈУ приказната и дека најверојатно ме поканиле само да го подобрат дијапазонот на поканети учесници од што повеќе земји. Сè додека ме држи тој впечаток дека, всушност, и никој не очекува од мене да додадам нешто за нивниот (босанско-српско-хрватски) гордиев јазол на крв, злосторства и сиромаштија, помислувам дека ќе останам нем посматрач. Но, од минута во минута почнувам да сфаќам дека тие не се свесни колку си наликуваме едни на други, но и дека искуствата на мојата држава фантастично се вклопуваат во општата слика за регионот. Не плашете се, овде не станува збор за приказна за некаква повампирена или не дај боже обновена Југославија.

На последната конференција во Сараево, регион го лоциравме некаде во сивата зона помеѓу недовршената транзиција и перспективите за евроинтеграција. Како некој кој доаѓа од Македонија, јас располагам со најмалку две предности. Прво, доаѓам од држава која не е оптоварена со нивните меѓусебни трауми (што не значи дека сум имуна на сопствените трауми од последниве години), па сум затоа објективен и непристрасен соговорник. Но, од друга страна доаѓам и од држава која минала низ фази за кои тие допрва сонуваат (како, на пример, членство во Партнерство за мир, Договор за асоцијација и стабилизација, па дури и кандидатски статус за членство во ЕУ). Без да бидам Баба Ванѓа можам да им кажам да 'оладат' малку во своите нереални очекувања; впрочем, нашето членување во Партнерството не нè спречи да се втурнеме во конфликт, а кандидатскиот статус го заработивме само со еден адут - имплементација на Рамковниот договор. Ги слушам колегите (со висок етички, интелектуален и критички кредибилитет) кои велат: „ние сме уникатна држава“, „ова го има само кај нас“, „па, ние и не знаеме дали сме воопшто држава“, „транзицијата уште не сме ја ни започнале“. Во тој момент веќе ми станува забавно, но и тажно, зошто со цела низа аргументи можам да им кажам дека и ние сме уникатна држава, дека и ова што го има кај нас нигде го нема и сè во тој стил. А за тоа дали сме држава, зборуваат фактите: немаме признаено име, имаме недемаркирана граница, имаме територии во кои некои типови се однесуваат како да се нивни вилаети. Само за последниов навод ќе го цитирам она што ми го потврди неодамна колега од Велика Британија. Вели: чуден е овој Али Ахмети, нема секретарка, нема службена канцеларија, дипломатите и

аналитичарите од странство ги прима во Шипковица, а богами за да закажете состанок со него најпотребен ви е мобилниот телефон на неговиот возач (и секако, кога конечно ќе го сретнете, морате да имате преведувач).

Можеби ќе забележи некој дека, ако ништо друго, во однос на комшииве сме понапред во транзицијата. Така е, нема што: ние веќе сè распродадовме, арамиите сè распарчија и исприватизираа - што за своја сметка, што за слатки провизии од странците. Но, сето тоа не го менува фактот дека нашата транзиција можеби завршена, ама дефинитивно неуспешна - гледано од аспект на граѓаните и нивната благосостојба, односно од аспект на создавање слободна пазарна економија во која ќе има услови за вработувања, одржлив развој и елиминација на корупцијата. Споредбата на економската состојба и социјалната карта на населението од земјиве кои велат дека не ја завршиле транзицијата (Србија, Албанија, Босна, па и Хрватска), со онаа која владее кај нас (во наводно успешната приказна), покажува дека сè ви доаѓа на исто: стотици илјади невработени, непостоечка економија (освен онаа сивата), никакви перспективи за развој, одлив на мозоци, луѓе со изгубено достоинство и запретани во контејнерите во потрага по храна, валкани улици и пропаднати згради. Верувајте, овој опис за споменатите земји го добивате од луѓето кои живеат и работат таму - и ако се потрудите ќе ги чуete од разни страни, почнувајќи од такси-возачот кој ве превезува од аеродорот, од пријателот кого го среќавате уз кафе-муабет и кадаиф, па сè до учесниците на собирот на врвни интелектуалци. Она што особено ме погодува е срамот кога зборувам за нашата беда, а никогаш не минавме низ ужасите на војните кои тие ги искусија! Во Сараево е тешко да зборувате и да правите споредби за било што: доволен е поглед низ прозорецот да ви се стегне грлото, гледајќи во гробиштата во самиот град или во злокобните ридови од кои очекувате да се припука. И Хрватите и Србите и Босанците секогаш можат да кажат дека војната е главниот, ако не и единствениот, виновник за нивната сегашна несреќа. Тие имаат и на кого со прст да покажат и да го проколнуваат, без оглед дали се вика Туѓман, Милошевиќ или Изетбеговиќ. А ние, што ние правевме додека кај нив се гинеше? Како го искористивме гратис-периодот од десет години (макар лажен) мир? Кого ние да обвиниме: оние двајца голобради премиери,

или стариот лисец, или новопечените тајкуни кои заработуваа во време на санкции и блокади? Или самите себе?

Во текот на сараевскиот собир посветен на цивилното општество, мислев-мислев и не најдов ниту еден пример на наш дисидент, ни трага од нешто што се вика интелектуална критичка маса. ‘Челикот’ - интелектуалната елита и критичкиот дух во другите земји во регионот - се калеше во битки со диктатори, со полициски прогони, па дури и се соочуваше со повици за јавен линч на тие кои се спротивставуваа на доминантната матица. Општествата им се на колена, Дејтонската тројка (Туѓман, Милошевиќ и Изетбеговиќ) замина од овој свет оставајќи ги живи феномените на туѓманизмот или милошевиќизмот, но барем има кој да зборува гласно и да се бори одважно. Ние во Македонија останавме мекотели од оазаџа на мирот, кога беше грев да се напаѓа врхушката, затоа што нè убедија да веруваме дека треба сè да истрпиме само да биде мир; дури и откако го загубивме мирот нè убедија дека треба да си траеме затоа што ќе сме го загрозеле примирјето - конечно, денес Македонија има замолчано цивилно општество и тивки интелектуалци, кои најмногу се грижат за својата кожичка и сонуваат за кооптација во министерска фотелја или барем управен одбор.

Но, токму тука некаде, во денешнава фаза се препознава крунскиот доказ дека сме на истиот брод, без оглед на сите премрежија од изминатите петнаесет години. Станува збор за замолчувањето и пресијата под која се наоѓаме сите, а во контекст на она што се вика евроинтеграциски приоритет. Општиот заклучок од нашата научна средба беше дека она што не успеа да го стори, на пример, еден Милошевиќ со својата идеологија и репресивниот апарат, т.е да ја замолчи интелектуалната свест и совест и критичкиот дух, денес сосема успешно го чини новата ‘демократска’ влада. Популистичките вождови главно ги игнорираа интелектуалците кои лаеја додека караванот си минуваше, затоа што нивната главна целна група беа граѓаните со запалена националистичка крв и поттикнат страв од Другиот. За својот имиџ во меѓународната заедница Туѓман или Милошевиќ се грижеа колку за ланскиот снег, потпирајќи се на девизата „што полошо, тоа подобро“ (за останување на власт).

Но, денес политичкиот пејсаж во регионот изгледа поинаку: сите се одеднаш демократи, многу зависни и чувствителни

од она што за нив го мислат во Брисел (или Вашингтон). Сега приказната се менува, па затоа е и можно вашиот сопствен Претседател да појде во Брисел во 2004-та за да се пожали како народот му бил националистички, додека тој ете чини сè да го оттргне од “популистичките методи на референдумското изјаснување” (sic!). Кога критиката доаѓа од страна на граѓаните, нашиве демократи мува не ги лази, но кога некој од интелектуалниот свет ќе отвори уста - тогаш станува државен предавник бр. 1. Тој е поопасен од популистичкиот им народ, затоа што е респектиран, умен и флуентен да ја раскаже вистинската историја зад виртуелната стварност на кобајаги Европската Македонија. Но, тука на сцена стапува „златната резерва” од оние форумине кои од позиција на невладин провладин сектор ќе лиферува кампања “Споменувајте ја Македонија по добро” - инаку ќе ве обвиниме дека не си ја сакате државата и ја минирате нејзината европска интеграција. Не знам дали е за утеха, ама вака се однесуваат и останатите благонадежни про-европски влади во регионот. Само ја заменија идеологијата на комунизмот со идеологијата на европеизмот - ништо друго!

(„Македонско сонце“, април 2006)

РАДИКАЛИЗМОТ КАКО ПОЛИТИЧКА КАТАРЗА

Не знам колкумина успејаа да го видат најновиот документарен филм на балканската новинарска мрежа (БИРН) посветен на едно жешко регионално прашање - финалниот статус на Косово - под наслов „Дали некој има план?”. Би рекле, ептен навремена новинарска реакција: чекор пред мнозина, оваа група новинари си ја зела задачата да ја презентира комплексноста на Косовскиот јазол, правејќи мозаик од размислувањата, очекувањата и стравувањата на локалните жители, политичарите, претставниците на меѓународната заедница и неколкумина аналитичари. Секако, 80-минутен филм мора да се потпре и на некои трикови од филмската фела, т.е. прозиводот да го направи достапен и разбирлив за гледачите. Така, не можат да се видат нишките кои ги поврзуваат конфликтите и нивните решенија на

овие простори. Ако не ја знаете предисторијата (ете, барем онаа од крајот на 80-те години на минатиот век), тешко ќе сфатите зошто конфликтите се прелеваа од северот кон југот. Сликата за македонскиот конфликт е штура, но ефектна - единствените сцени се оние во кои војнички (надмоќните?!) безбедносни сили гранатираат албански села. Ниту ќе разберете зошто се побуниле Албанците во Македонија, ниту, пак, ќе можете да чуete дека македонскиот конфликт во голема мерка беше резултат на неуспехот во менаџирањето на другите экс-југословенски конфликти, а особено на оној на Косово. Впрочем, за тоа ни ние самите уште немаме одговор, а и меѓународната јавност која е future-oriented (свртена кон иднината) не се заморува со нашата предисторија од Кулина бана...

Ај, си реков гледајќи го филмот, тоа и можам да го разберам како императив на новинарската и филмската продукција. За волја на вистината, во овој случај избегнат е т.н. KISS-принцип (Keep it Simple and Stupid - држи го на едноставно и глупаво ниво, за да биде полесно сфатено). Тој беше премногу долго применуван од страна на сите душегрижници кои сакаа да нè сфатат и да ни помогнат да се спасиме сами од себе. Авторите на филмов, сепак, прават обид да не побегнат во симплификација, па нудат колаж на разни судбини, погледи, анализи. Секако, токму контрастот е оној кој ја продава приказната и ја прави ефектна - па, така оската на приказната се движи на релација радикали наспроти умерени, политичари наспроти обични граѓани. Гледате една изострена слика на Косово, во која се уриваат стереотипите за, на пример, позицијата на жената во општеството. Така, млада и амбициозна Косовка се подготвува за постигнување врвни резултати во карате, а една друга девојка од мала српска енклава се враќа во средниот век низ продуховувањето и комуникацијата со Бога (во црковниот хор на своето опколено село). Гледате слика на едно општество во скршено огледало, се обидуваме да го составиме за да ја осознаете целината - но ликовите се искривени, карикатурални, изместени - што и може да се очекува во едно истрауматизирано општество на кое никогаш не му била определена вистинската дијагноза и дадена вистинската терапија.

Навидум филмот не донесе одговор на прашањето од насловот - или можеби перфидно ја наметна единствената

алтернатива?! Она што пречи најмногу е граматичката форма на прашањето од насловот. Не станува збор за тоа дали *денес* некој има план и идеја како да го реши Косовското прашање, туку дали некој *воопшто имаше план* кога почна со наводната хуманитарна интервенција во 1999 година? *Беше ли тешко да се предвидат* последиците, етничкото чистење пред очите на мировниците, инсталирањето на новите корумпирани косовски елити, радикализацијата на општеството кон сè што е не-Албанско? Не знаете што е полошо: да имало (лош) план или да немало воопшто смислен план... Беше преедноставно да се погоди дека насилната разврска во Македонија е само прашање на време... Кога во мај 2000-та година гостував во Маршал центарот на НАТО во Гармиш, заедно со Ветон Сурои зборувавме за две перспективи на Косово. Тој зборуваше за проектот на градење на држава на Косово, а јас бев проклето прецизна во прогнозата дека следната година во Македонија ќе дојде до вооружен конфликт.

Но, нашиве аналитичари и новинари се поамериканчуваат и како future-oriented луѓе се обидуваат да гледаат сега и тука и да поттикнат изнаоѓање решенија за комплексните прашања. Тие не поставуваат незгодни прашања за тоа зошто состојбите на Косово се толку лоши и покрај долгогодишното меѓународно присуство, управа и финансирање? Тие велат: „потребен е план“, а бидејќи состојбата по својата комплексност наликува на Гордиев јазол (со толку спротивставени и вкопани позиции), тие како да повикуваат на План, кој некако самиот ви се наметнува во свеста. Почнувате да сочувствувате со загрижените Солана, Барнс и Петерсен, почнува да ви работи генот на Александар - и ви 'светнува' дека мечот може да го раскине јазолот, ако веќе немаме време за расплеткување. Затоа, гледајќи го филмот имав чувство дека го знам Планот. Големите актери и порано доаѓаа до фантастични планови (од типот на Дејтон: „нема никому да дозволиме да ги напушти преговорите пред да биде потпишан договорот“) - што беше јасно изговорено и во овој документарец). Подоцна се случуваше 'брилијантните' и едноставни планови да не ги дадат посакуваните резултати или ќе почнеа да пукаат по некои шавови, каде што најмалку очекуваа (тие ја крпат Босна, а им пукнува шавот на Косово; го средуваат Косово, за да им пукне во Македонија, и слично). За неуспехот на нивните планови никогаш не носеа одговорност оние кои ги сугерираа - вината

секогаш беше кај тие примитивни, воинствени и неспособни 'локалци'. Така, и овој пат невозможната на ситуацијата која повикува на некој нов Александар (кој, еве, доби и медиумска поддршка) нема да донесе крај на приказната. Системот на поврзани садови не е познат само во хемијата, туку и во нашата балканска лабораторија.

Еден од бисерите изречени во споменатиот филм доаѓа од страна на еден наш сугестивен политички аналитичар и новинар (духовниот татко на новинарите на БИРН), според кој доколку Србите го загубат Косово на преговарачка маса и доколку како контрареакција на следните избори победат српските радикали, тоа нема да значи катастрофа. Нашиот самоуверен политиколог (без квалификации, но со аналитички ум и добро познати разузнавачки извори) вели: тоа може да биде добро за Србија и нејзината демократизација, бидејќи конечното стапување на власт на Шешељовите радикали ќе значело политичка катарза и ќе ги натерало да бидат поконструктивни и поумерени. Интересна идеја, навистина! Можеби, нашиот експерт ќе може да профитира од една таква своја анализа ако ѝ ја продаде на ЕУ и особено на нему блиските САД, кои во паника гледаат дека во Палестина демократските избори практично го потврдија ризикот народот да си гласа за своите најрадикални политички претставници. Но, она што најмногу зачудува е што овие наши умни глави не ја применуваат истата филозофија кога треба да ја одработат домашната задача во Македонија. Истата таа БИРН мрежа лобираше за кандидатскиот статус на Македонија на еден чуден начин: тогаш пишувавше дека евентуалното негативно avis на ЕУ ќе биде тежок удар за проевропската и реформска влада на Бучковски и дека таквиот политички удар ќе ги донесе на власт најрадикалните националистички сили на власт. Овде нè плашат со Баба-Роги, со некои радикали кои наместо куршуми употребуваат тешка артилерија (од зборови), и се создава слика дека европската и демократската траекторија на Македонија зависи само од одржувањето на власт на сегашната чудна алијанса на guns and roses (пиштоли и рози - кои ги симболизираат ДУИ и СДСМ). Демек, ние веќе сме ја доживеале катарзата на радикализмот претворен во одговорна влада...

Демократијата, меѓу другото, значи дека на власт доаѓаат оние за кои гласале мнозинството избирачи и кои немаат

нужно демократски убедувања. Низ избори на власт доаѓаа и Милошевиќ и Туѓман (за кои Жарко Пуховски, претседателот на Хрватскиот хелсоншки комитет, луцидно укажа дека на власт доаѓале технички порегуларно од Буш, особено првиот пат). Во Авганистан беа избрани и убијци и господари на војната, во последните избори во Ирак демократски легитимитет добија и претставниците на Дава партијата, во минатото одговорна за низа терористички напади и киднапирања, во Палестина - о, ужас - победи Хамас. Што да се прави со такви луѓе кои, неблагодарни кон даровите на западната демократија, не гласаат онака како што очекуваат оние на Запад? Се чини, нашиов несуден политиколог има решение: оставете на власт да дојдат радикалите! Тоа ќе ги отрезни тие вжештени глави, ќе ги направи поодговорни и поумерени - значи, демократска катарза со радикални средства! Но, не заборавајте: тоа важи за некои други, не за нас во Македонија! Планот за Косово е, се чини, јасен: некаков вид на независност без оглед што елитите и понатаму ќе си останат искорумпирани и радикални. Тоа автоматски во Србија ќе предизвика катарза - и ете, со еден куршум два зајака, две добивки. Што полошо, тоа подобро - претпоставува радикалната терапија на храбрите аналитичари! Сега, само се бара нов Александар Македонски на светската сцена... За жал, тој не е далеку!

(„Македонско сонце“, февруари 2006)

KOSOVO: MORE OF THE SAME

Тукушто завршија парламентарните избори во Србија, а веќе се навестува друг D-Day, ден на некакво историско случување. Всушност, додека го читате овој текст Марти Ахтисари официјално го претставува својот предлог за конечниот статус на Косово. Како што обично и бива, по секој Голем ден на Балканот, се потврдува онаа српската „тресла се гора, родио се миш“. Како што изборите во Србија не донесоа спектакуларни резултати, така ни ситуацијата во Косово нема драматично да се промени по предлогот на Ахтисари. Зошто е тоа така? Затоа што за болката што го мачи регионот малку е постоење на Големи денови и одлуки; потребни се години, опш-

тествени услови, сили - и трпение. Но, ако некои процеси не одат милом, тогаш не е исклучена употребата на „катализатори“ од надвор, кои имаат облик на морков и/или стап. Се ми се чини дека во овој случај не е исклучено и да видиме меч наместо стап од, кој друг, ако не - Александар Велики Американски. Но да тргнеме по ред...

Србите ќе добијат коалициона влада наскоро, ама веќе е јасно дека главните параметри на идеолошко-политичкиот спектар останала исти. Србија останува поделена, како во времињата на Светозар Марковиќ: „бела“ и „црна“ Србија, како спој на спротивности, или поточно како клацкалка на која со векови се одвива српската политичка историја. Токму тоа го покажаа и изборите: во апсолутна смисла (на број на освоени гласови за една политичка опција) најголема политичка сила се Радикалите на Шешељ. Во релативна смисла, ќе победи демократијата (како што милуваат да кажат на Запад), односно се очекува влада да формира коалицијата на демократските и не-толку-демократските партии, главно поврзани со Тадиќ и Коштуница. Анализите за изборите се обоени зависно од (не) наклонетоста и страната која ја заземаат аналитичарите. Чашата може да се посматра како полу-празна или полу-полна, нели? Според некои, Србија ја разочарала меѓународната заедница затоа што најголем број граѓани гласале за радикалите, додека според други - Србија го обелила образот затоа што демократскиот блок заедно освои повеќе места во парламентот и ќе формира влада. Интересно, но буквално никој и не размислува за оние 40% избирачи кои повторно апстинираа. Зад приказната за изборите, стои нераскажана приказна за разочараноста од транзицијата и повеќепартиската демократија, за последиците од воените трауми и меѓународната изолација. Од тоа што 30% од избирачите се наклонети на ултрадесната опција можат да бидат разочарани само оние кои веруваат во демократија која паѓа од небо (parachute democracy), која може да се воведо со декрет или со бомби. Годиците на Милошевиќ не беа само воени, туку и години на гушење на слободата, јавната критика и на дозирана опозиција само во рамките на големосрпската идеја. Тоа беа години на најголемиот бран на одлевање на мозоци. Изолацијата на Србија од сите меѓународни текови создаде идеални услови за креаторите на српската верзија за теоријата на заговор. Во

такви услови, по правило, се создава ефектот на собирање околу знамето, т.е. национална хомогенизација и солидаризација наспроти непријателите на небескиот народ. Денес преку 70% од младите никогаш не излегле од границите на Србија (и Црна Гора). Како што стојат работите со визниот режим, но и со сиромаштијата, уште многу долго на тие млади луѓе ќе може да им се продаваат бајки и наменски објаснувања за тоа кој е виновникот за нивната беда. Начинот на кој од овој свет замина Милошевиќ му обезбеди директен упад во историските читанки, и тоа во поглавјето за националните маченици.

Изгледот и траењето на новата српска влада ќе бидат несигурни - но, извесно е дека Србите уште долго време ќе имаат влади како „мешана салата“, впрочем каква што имаме (и имавме) и ние. Друга работа која е извесна е дека, каква и да е, новата влада ќе води стара политика. Граѓаните на Србија, како и ние, имаат полни уши со ветувања за економски бум, НАТО и ЕУ, борба против организираниот криминал и корупција и слично. За волја на вистината, старата влада на Коштуница успеа да создаде услови во кои националниот производ се зголеми за цели 6% (нешто за што ние можеме само да сонуваме!), Србите (како и сите други во регионот) имаат повисоки плати од нас, а и нивото на странски инвестиции е во нагорна линија. Сепак, извесно е дека Србија останува слаба држава и целосно зависна од меѓународните ментори, условувања и асистенција. Затоа, колку и да се јуначи српската влада ќе мора да биде кооперативна во однос на најважните барања испорачани од страна на меѓународната заедница. Тука првенствено станува збор за Косово, во однос на чија судбина Србија нема веќе моќ да одлучува, освен да се бори да спаси два прста образ.

Мисијата на Ахтисари и наводните преговори на српскиот и косоварскиот преговарачки тим во Виена беа повеќе театар отколку преговори на страни во конфликт. Сите нешто се преправаа: Србите дека кобајаги не го даваат Косово; Косоварите дека кобајаги се подготвени да преговараат за нешто што е помалку од независност; а меѓународната заедница глумеше дека е „трета страна“ во медијацијата на конфликтот. И на децата им е јасно дека меѓународниот фактор е првата и најважна страна уште од времето кога го направи Милошевиќ миротворец на Дејтонските преговори, игнорирајќи го фактот дека токму во

тој миг и под неговиот репресивен режим настанаа најголемите кршења на човековите права на близу два милиони Косовари. Се преправаа дека не гледаат дека јакне милитантната фракција наспроти Ругова, која одлучи да се избори за независно Косово. Се преправаа дека не знаат дека раководството на УЧК е нивниот најдобар муштерија кога станува збор за шиене модерни униформи и купување на најсовремено оружје. Се преправаа дека не знаат дека нивните MPRI, SAS или BND ги тренираа и опслужуваа со информации борците за Косово. Се сеќавате ли кога заповедникот на НАТО, генералот Весли Кларк во 1999-та година ги смируваше нашите политичари, ветувајќи им дека ќе ги замоли Косоварите да не ја дестабилизираат Македонија? УЧК тогаш ја имаше улогата на копнена сила на НАТО, кој 'јуначки' бомбардираше со осиромашен ураниум и слични работи од 10 000 метри. Преправањето продолжи и по НАТО интервенцијата: тогаш не видоа дека настана бран на етничко чистење на не-албанското население од Косово. Се преправаа дека го пацифизираат Косово, а никогаш не извршија целосно разоружување на силите под команда на Чеку. И конечно, не видоа ништо на границата кај Танушевци во 2001-та... Но, тие гледаат прогрес во развојот на институциите, во демократската преобразба на Косово, во европската ориентација на неговото раководство. Дури немаат храброст ни да признаат дека се плашат за сопствената безбедност и за пропаста на балканскиот проект заради тоа што нивните некогашни штитеници се одметнаа од секаква контрола. Но, признале или не, во март 2004-та се случи бран насилство, кој подеднакво им ја прати пораката и на преостанатите Срби на Косово и на меѓународните мисии, за тоа кој е газда во куќата. Меѓународната администрација на Косово (како, впрочем, и на други места на планетава) кога виде дека не може да ги победи, одлучи да им се придружи. Затоа, не ги лути локалните лидери, им оди на поклонение и се гушка со Харадинаи, Тачиевци и слично. Тоа модерно се нарекува потпирање на локалната воена економија (т.е. мафија) и лидерски (клановски) структури. И тука настанува дил - двете страни ќе соработуваат и нема најревносно да известуваат. Меѓународната заедница најмногу се грижи за нешто што го нарекува stability (стабилност) и credibility (кредибилитет) на своите мисии. Затоа не љуби да бранува, ниту да оди подлабоко во решавањето на конфликтите.

Најмалку од се сака да ја преиспитува сопствената одговорност за состојбите, дури и кога дел од штаф-от е директно инволвиран во шверц, проституција, корупција и слично.

А од Косоварите како да очекувате демократски потенцијал, кога имаат устоличени лидери, бивши воени херои со тапија, дури и кога немаат тапии за своите милионски поседи? Каква демократска политичка култура да очекувате од бројната млада популација израсната во виртуелната стварност на самопрокламираното независно Косово? Каква политика очекувате од општество метастазирано со корупција и нелегална трговија на сè и сешто, а чија стапка на невработеност изнесува близу 70%? Останува само надежта и опсесијата дека волшебниот лек за сите болки е тој финален статус во вид на независно Косово. Во такво хомогенизирано општество не е важна безбедноста на поединецот - секој доброволно би се откажал од сè само да ја види својата заедница како независна и меѓународно призната држава. И сето тоа е сосема разбирливо...

Како што обично и бива, контурите на предлогот на Ахрисари - намерно или не - процурија. Веќе е сосема јасно дека предлогот ќе биде толку обемен, полн со реторика и технички детали кои повеќе ќе служат за замаглување на суштината отколку што ќе ја осветлат. Јасно е дека вештиот дипломат ќе направи триста вербални акробации само да не го спомене Н-зборот (независноста), и замислете - за продуцирање на такви планови а-ла-Питија и „округло на коше“ е платен суво злато. Сега слушаме и читаме дека преговорите меѓу Србите и Косоварите дури сега ќе започнат. А Европејците, како што ги дал Господ, се среќни што купиле уште малку време пред да пресечат и се соочат со вистината. Мене повеќе ме плаши реалистичката политика на локалните играчи. И Србите и Косоварите знаат дека Косово ќе добие независност, па како и да таа технички се нарекува, но останува да се испазарат околу територијата на новата држава. Косоварите секогаш можат да создадат нови мартовски немири и да ја притиснат меѓународната, но и Србите можат да создадат тензии со цел да добијат барем еден дел од косовската територија, која е не само населена со Срби, туку и располага со значајни природни ресурси.

Жално, ама и на почетокот на 21-от век, балканските народи и држави остануваат парички за поткусување меѓу

Големите сили. Во битката на модерните Гиганти, станува збор за судир на неколку спротивставени интереси. Русија е против независност на Косово, како преседан кој евентуално би послужил како инспирација и модел за замрзнатите конфликти на нејзина територија. Државите на ЕУ се во расчекор: за некои косовската независност не е никаков проблем, но за други е закана за нивната внатрешна стабилност (помислете само на Баскија). Американците се единствени кои никогаш немале дилема околу тоа дека Косово треба да стане независно (заедно со Бондстил како трајна инсталација). Ако 'морковите' не помогнат да се задоволат локалните елити, тогаш не е исклучен мечот кој ќе го раскине Гордиевиот јазол. Унилатералните одлуки на САД не се новина (како и во случајот на признавањето на нашето уставно име). Жешкиот костен ќе се фрли во рацете на ЕУ, а што е тоа ако не катализатор? Секако, и моќните Американци кои се kind of busy во Авганистан и Ирак не сакаат проблеми со локалните Албанци, па преку Меѓународна кризна група одамна ја протураат за идејата за нужност, макар и од унилатерално признавање на условната независност на Косово.

Што практично значи условна или надгледувана независност? Ништо посебно. Ако сакате, условна независност имаме и ние. Примени во ОН под провизорно име, со недефинирана државна граница, со внатрешна политика во која амбасадорите на САД и ЕУ имаат поголем влог отколку македонскиот граѓанин, зависност од меѓународните финансиски институции - што е тоа ако не еден (малку поинаков) вид на условна независност?! Моите очекувања од наредните месеци, па и години, можат да се сублимираат како: more of the same (ова истото што и досега ама во малку поголем квантитет). Србите уште долго ќе се препелкаат на својата клацкалка, УНМИК на Косово ќе биде заменет со нова европска мисија од сличен вид, Бондстил останува, исто онака како што остануваат стотиците илјади парчиња нелегално оружје во циркулација во регионот. Насилството виси како Дамоклов меч - овој пат не за да доведе до тотален хаос, туку да ги забрза процесите ако некаде запнат. На нашиот Совет за безбедност му текна да расправа за Косово во 12:15. А не гледа ни дека процесот на федерализација на земјата е одамна започнат...

(„Фокус“, 26 јануари 2007)

ДОБРА И ЛОША БАЛКАНИЗАЦИЈА

Темата на анализата (Црна Гора) ми беше речиси сосема разбистрена во главата, кога низ еден неврзан разговор со ќерка ми се подзамислив за сопственото гледање на нештата. Имено, со индигнација ми раскажуваше таа за тоа како нашата публика го доживеала познатиот Баскерфест, односно одењето по жица (преку Вардар) на еден акробат. Според неа, најголемиот дел од публиката малициозно се обложувал (да не речам, молел Бога) акробатот да падне од жицата и да се посрами. Се запрашав дали и мојот циничен став по однос на доминантната еуфорија што го проследи црногорскиот референдум за независност е сличен на скопските сеирции. Дали сите полека ја губиме способноста да им се восхитуваме на атракциите, на туѓата храброст и авантуристички дух? Дали и на црногорската држава треба да ѝ дадеме време и вложиме тронка стрпливост, пред да ја осудиме како уште еден доказ за незадржливиот и сè уште актуелен процес на фрагментација на регионот?

Изминатите 15-тина години имавме можност да видиме премногу акробации и 'храброст' која значеше жртвување на животите на цели генерации. Политичкиот авантуризам, зајакнат со милитаризиран криминал, создаде цела низа на државни и полу-државни ентитети, за кои лондонски Индепендент вели дека изгледаат како тукушто да излегле од некој стрип или карикатура. Се чуди, така, новинарот на Independent дека овој пат државотворната еуфорија е поврзана за земјичка со големина на популација еднаква на една десетина од Лондонската. Потсетува тој на „мазниот и итар премиер“ (Ѓукановиќ), кој од криминален прогон за швец со цигари го дели само имунитетот кој му припаѓа според уставот. И се прашува понатаму аналитичарот како тоа мисли да опстане оваа државичка во која од 600 илјади жители само 120 илјади се официјално вработени, а најголемиот дел од ресурсите е во рацете на рускиот капитал со сомнително потекло.

Ќе рече некој: еве ги сега малициозните и арогантни Британци! Гледаат од височина кон една мала но горда балканска држава, која својата независност ја стекна прва во регионот уште во минатиот век, па затоа сега дури и не мора да ја докажува, туку само да ја обнови. Интересно, овде кај нас најголемиот број

аналитичари и колумнисти аплаудираа гласно и се воодушевуваа на вистинскиот избор што го направиле црногорските граѓани. Не само што никој не се запраша за Денот Потоа, туку ретко кој се праша за тоа каков избор имаа(т) граѓаните на оваа држава. Па, ајде тогаш да си поиграме во улога на Ѓаволов адвокат - секако, без намера да посакуваме акробатот да падне од жицата, туку само заради избегнување на замката на наивноста на која сме подложни толку често.

Морам да признаам дека, иако свесна за нужноста од осамостојувањето на Црна Гора, во моментите на посматрање на огнетот и шампањското од Подгорица имав горчливо чувство на дежа vu. Веќе видено... и доживеано, и со еуфорија и со разочарување. Да го парафразирам великиот Блаже Коневски, 15 години и што е сторено, 15 скршени врчки...

Црногорциве стапуваат на светската сцена со ептен искусен премиер, тој своите 'таленти' ги докажа уште пред да има суверена држава да ја води. Мафијата си доби држава или обратно?! Замислете што сега ќе се случи со еден човек кој 15 години оди по жицата на криминалот! Нему апсолутно му е местото рамо до рамо до веќе устоличените премиери: баш убаво го замислувам како гордо стои меѓу Бучко и Чеку! Па тие луѓе навистина зборуваат ист јазик - јазик доволно засладен со мед, таман како што сака меѓународната, но и немушт јазик на лица што се разбираат од профит и прекугранична соработка (шверц). Ако ние за 15 години не успеавме да изградиме доволна критичка маса на јавен ум кој ќе се спротивстави на криминалот завиткан во политика, ако меѓу два милиона жители не успеавме да створиме елити со кои ќе се гордееме, а веќе ни се случува да нема нови луѓе бидејќи речиси секој е веќе виден и чуен - што ли ќе направат 600 илјади црногорски граѓани?! Но, тоа е веќе нивни проблем... како што нашиве се наш проблем...

Нашиве аналитичари нè уверуваат дека ЕУ е пресреќна со демократскиот исход на црногорскиот референдум, па дури и дека маркирањето на новата држава на балканската карта ќе значело стимул за евроинтеграцијата на регионот. Продаваат ветер и магла. Од аплаузот на евродипломатите и на оние преку Барата не смее да се потисне во позадина и гласот на совеста: како што нема добар и лош тероризам, така нема ни добра и лоша балканизација! Веризјата која ни ја пласираат е дека Црна Гора

е свеж пример за тоа дека демократијата може да даде резултат и на Балканот. Пази да не! Добрите Црногорци кои, демек, им одржале лекција по демократија на лошите Срби! Но не ќе е баш така, бидејќи ни најдемократски референдум за независност не значи и не смее да значи амнестирање на Црногорците за соучесништвото во крвавиот распад на Федерацијата. Се сеќавате ли на Дубровник? Дубровчани се сеќаваат - и затоа нивниот крст кој ноќе свети од планината не е Милениумски крст, туку ознака за местото од каде легендарната Рагуза беше гранатирана. Некогаш прекрасниот хотел Либертас е руина - прашајте се зошто? Да не беа тоа некои други Црногорци од пред 15-тина години?

Нејсе, што било поминало е девизата која пали овде... Блажен заборав и гледање напред кон ЕУ и НАТО. Но, пред да запловиме заеднички кон Брисел, ајде уште едно потсетување на уделот на Солана во овој дел од балканскиот јазол. Кумувањето на една невидена во уставната историја државна творба од типот на Унија пред три години беше веднаш проследено со добра шега: Унијата го доби популарното име Соланија (според кумот). Соланија беше створена со фабричка маана која никако не можеше да го реши проблемот, туку само купи време на меѓународната заедница која не знаеше што да прави. Сега, пак, токму пред референдумот проциркулира друга (навидум) шега: кое ќе биде името на двата соседа по референдумот од 21 мај? Србија и Фрушка Гора! Но, секако, останува прашањето за финалниот статус на Косово, по кое Србија (повторно според една шега) наместо до Токија, ќе стане (мала) како Нокиа. Аналитичарите од светот и од регионот се загрижени наспроти нашиве оптимисти. Состојбата во Србија навестува дефинитивно свртување кон десно, што не може да биде добар знак за регионот, ниту за неговата евро-интеграција. Црна Гора, досега длабоко криминализирана и корумпирана одвнатре, го губи алибито да се вади на лошите Срби и стегите од Унијата кои наводно ѝ го попречуваат забрзаниот од кон Европа. Сега ќе почне долгиот маратон со премрежија кои ние така добро ги познаваме...

(„Фокус“, 2 јуни 2006)

НЕСКАНДАЛИЗИРАНА ЈАВНОСТ

Бискандал и помина, а македонската јавност остана нескандализирана. Ке речете: „Кој? Зарем ние? Па ние сме нација која постојано се пали и гаси на скандали... Едни скандали заменуваат други... Зарем е можно да сме пропуштиле некој?“ Е, да, ама тази скандал не е скандал, затоа што тој не не засега. Медиумите кусо и срамежливо со пола уста проговорија за последната посета на Началникот на генералштабот на АРМ на Република Хрватска и тоа на денот на кој се одбележа годишнината на падот на Вуковар и на најужасниот воен злостор сторен на територијата на бившата ни држава. И немаше тоа да биде скандал, ако во ноември 1991 година генералот (а тогаш капетан прва класа на специјалните воени единици на ЈНА) Стојановски не беше токму на местото на настанот, ‘случајно’ на погрешната страна. Да се потсетиме, во тоа време нашата мала оаза се осамостои на мирен начин. Во времето кога го носевме првиот Устав (на 17 ноември), не далеку од нас, на 19 ноември 1991 година Вуковар падна. Сцените од разурнатиот град, што ги виде светот, оставаа без здив. Но целата димензија на катастрофата и ужасот доаѓаа подоцна, во бранови...

Ние во Македонија некако повеќе сакаме да се потсетиме на погибјата на обичниот регрут Сашко Гешовски во Сплит, кој остана запомнет како прва жртва на конфликтите кои надоаѓаа. Така повеќе ни личи, нели: ние, мирната и мирољубива оаза, немаме ништо заедничко со останатите крвави конфликти?! Но, скандалот кој пукна во Хрватска ја покажа и другата страна на приказната: еден друг Македонец, за кој до сега ни кажуваа дека е блескав офицер од помладата гарда, со НАТО-едукација и проевропска ориентација, всушност, едно од скалилата на својата кариера (чинот мајор) го има заслужено токму кај Вуковар. Еден од неговите претпоставени во тоа време е член на познатата Вуковарска тројка (Радиќ, Шљиванчанин и Мркшиќ), чие судење во Хаг започна пред еден месец. Мислите ли дека без чин мајор може да се стаса до бригаден генерал? Секако дека не може, и токму затоа е чесно јавно да се каже дека до ова скалило и до позицијата на началник на генералштабот на АРМ, Стојановски стасал и благодарение на своите ‘блескави’ војнички резултати кои му го донеле чинот на мајор.

Да се разбереме, овде не станува збор за правна одговорност или вина за учество во воени злосторства во Вуковар (всушност, се смета дека на Стојановски му е попознат локалитетот на Вучидол). Не станува дури ни збор за некакво обвинение дека офицер (или било кој друг војник) се затекол на боиштата во Словенија или Хрватска. Овде станува збор за офицер кој, очигледно, не само што не одбил да учествува во една воена операција која го шокираше светот, која е срамна за секоја армија и за секој офицер кој држи до себе, туку си ја одработил задачата. За тоа си ја примил наградата во вид на унапредување - а во војна, можете да погодите како се стекнуваат оние шарки и ѕвездички на униформите. Резултатите одбитката се поразителни, но видливи само за луѓето кои живеат во градот-сениште. Потоа, мајорот си се вратил во својата оаза на мирот, а во 1998 година минал некој месец и низ НАТО Колеџот во Рим (веројатно, му дошло како чистилиште пред влезот во рајот). Во биографијата пишува дека бригаден генерал станал во 2001 година, ама некако не можам да се сетам во кои тоа јуначки акции се покажа военото искуство и НАТО знаењето на Стојановски. Она на што целата јавност се сеќава е дека Претседателот Трајковски не го назначил за началник на Генералштабот и покрај инсистирањето на тогашниот министер Бучковски. Стојановски почека да се смени Врховниот командант за конечно да стане она што е денес. А сето останато беше потиснато и заборавено во име на реформите и успешниот пат кон НАТО... Барем, некои овде мислеле дека е така... Предадени на заложбите за побрз влез во Алијансата и не помислиле дека една обична дипломатска настинка ќе беше, во најмала рака, знак на пристојност и добра можност да се избегне скандалот, но и домаќините да се поштедат од јавната критика.

Изгледа дека е во право Молиер кога вели: „Само јавниот скандал навредува. Сè додека се грешат во тајност, тоа и не е некаков грев!“ Чувството на срам може да го ограничи она што правото експлицитно не го забранува, ама за оваа изрека на Бернард Шо да има смисла, некој треба да има два проста образ. А ние одлучивме, како јавност, да се преправаме дека скандал не се случил. „Ми нисмо одавде“, „Ми нисмо из Вуковара“ - а началникот на генералштабот на една идна НАТО армија не може и не смее да има врска со тоа што таму се случувало во 1991 година. Ние немаме врска ни со она што сега се случува во Ирак: ни со

100 илјади ирачки жртви, ни со ужасите на употребата на белиот фосфор во Фалуџа, ни со касетните бомби - ништо не допира до нас, затоа што за нас важи девизата: не гледам зло, не слушам зло, не говорам за злото! Со тоа нема врска ни началникот на Генералштабот, ни Владата, ни Собранието, кое тукушто испрати нов контингент на војници во Ирак ... Немаме ние врска ни со тоа што, налик на американските бази во Виетнам, и на нашите момци во Ирак им се носат 'певаљки' платени со наши пари. Ко пева зло не мисли! Важно е така, неискандализирани и спокојни дека гревовите и одговорноста нема да се обелоденат и станат јавен скандал, да чекориме гордо кон НАТО и ЕУ, нели?! И не е важно што на тој пат, како колатерална штета може да загине моралот, хуманоста и чувството на срам и пристојност...

(„Дневник“, 26 ноември 2005)